

KURUMSAL SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK RAPORLAMASI

Yazar
ERSİN YENİSU
AHMET TANÇ

BİDGE Yayınları

KURUMSAL SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK RAPORLAMASI

Yazar: ERSİN YENİSU & AHMET TANÇ

ISBN: 978-625-372-812-0

1. Baskı

Sayfa Düzeni: Gözde YÜCEL

Yayınlama Tarihi: 01.09.2025

BİDGE Yayınları

Bu eserin bütün hakları saklıdır. Kaynak gösterilerek tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında yayıncının ve editörün yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Sertifika No: 71374

Yayın hakları © BİDGE Yayınları

www.bidgeyayinlari.com.tr - bidgeyayinlari@gmail.com

Krc Bilişim Ticaret ve Organizasyon Ltd. Şti.

Güzeltepe Mahallesi Abidin Daver Sokak Sefer Apartmanı No: 7/9 Çankaya /
Ankara

İçindekiler

Önsöz	6
Giriş.....	9
1.1. Finansal Raporlama.....	12
1.2. Finansal Olmayan Raporlama	15
1.2.1. Sosyal ve Çevresel Raporlama.....	17
1.2.2. Kurumsal Sosyal Sorumluluk Raporlaması	18
1.2.3. Sürdürülebilirlik Raporlaması.....	20
1.3. Entegre Raporlama.....	22
1.4. Sürdürülebilirlik ve Sürdürülebilir Kalkınma	25
1.4.1. Sürdürülebilirlik Raporlamasının Dünyadaki Gelişimi	29
1.4.2. Sürdürülebilirlik Raporlamasının Türkiye’deki Gelişimi	36
1.5. Kurumsal Sürdürülebilirlik Raporlaması	39
1.5.1. Kurumsal Sürdürülebilirlik Raporlamasının Gelişimine Katkıda Bulunan Süreçler	42
1.5.2. Kurumsal Sürdürülebilirlik ve Rekabet Üstünlüğü.....	44
1.5.3. Kurumsal Sürdürülebilirliğin Boyutları	47
1.6. Kurumsal Sürdürülebilirlik Teorileri.....	54
1.6.1. Paydaş Teorisi	54
1.6.2. Kurumsal Teori.....	56
1.6.3. Meşruiyet Teorisi	57

1.6.4. Gönüllü Açıklama Teorisi	58
1.6.5. Vekâlet Teorisi.....	59
1.6.6. Sinyal Teorisi	60
1.6.7. Kaynak Temelli Yaklaşım Teorisi	60
1.6.8. Kurumsal Hesap Verebilirlik Teorisi.....	61
1.6.9. Yönetim Teorisi.....	62
1.7. Kurumsal Sürdürülebilirlik Modelleri	63
1.7.1. Stead ve Stead (1992) Modeli.....	63
1.7.2. Shrivastava ve Hart (1995) Modeli.....	65
1.7.3. Gladwin, Kennely ve Klause (1995) Modeli	65
1.7.4. Callens ve Tyteca (1995) Modeli	66
1.7.5. Van Someran (1995) Modeli	67
1.7.6. Welford Modeli (1997)	68
1.8. Çevre Muhasebesi ve Sürdürülebilirlik Muhasebesi	69
1.8.1. Çevre Muhasebesi	69
1.8.2. Sürdürülebilirlik Muhasebesi	70
1.9. Sürdürülebilirlik Raporlaması Standartları ve Çerçevesi .	71
1.9.1. Küresel Raporlama Girişimi (GRI).....	72
1.9.2. AccountAbility'nin AA1000 Standartları	78
1.9.3. Birleşmiş Milletler Küresel İlkeler Sözleşmesi	79
1.9.4. OECD Çok Uluslu Şirketler Rehberi (OECD MNE Guidelines) (2001)	80

1.9.5. Uluslararası Finans Kurumu (IFC) Performans Standartları	82
1.9.6. Entegre Raporlama Çerçevesi	83
1.9.7. Karbon Saydamlık Projesi	84
1.9.8. ISO 26000 Sosyal Sorumluluk Standardı	85
1.9.9. SA8000 Sosyal Sorumluluk Standardı.....	86
1.10. Sürdürülebilirlik Endeksleri	87
1.10.1. Dow Jones Sürdürülebilirlik Endeksi	88
1.10.2. FTSE4Good Global Sürdürülebilirlik Endeksi	88
1.10.3. Johannesburg Borsası Sosyal Sorumluluk Endeksi ve FTSE/JSE Sorumlu Yatırım Endeksi	90
1.10.4. BIST Sürdürülebilirlik Endeksi	91
1.11. Sürdürülebilirlik Raporlaması Güvencesi	95
Sonuç.....	96
Kaynakça.....	99

Önsöz

Muhasebe dünyası son yıllarda önemli değişimlerle karşılaşmıştır. Söz konusu değişimler hem bir bilim dalı olarak muhasebeyi, hem muhasebe uygulamalarını hem de muhasebe eğitimini etkilemiştir. Sürdürülebilirlik raporlaması ya da sürdürülebilirlik muhasebesi de bu güncel değişimlerden biridir. Nitekim günümüzde finansal raporlamaya dayalı geleneksel muhasebe artık muhasebedeki yeni gelişmeleri açıklayamaz olmuştur. Kısacası, finansal olmayan raporlama günümüzün en ileri raporlama anlayışını ortaya koymaktadır. Diğer bir ifadeyle kurumsal sürdürülebilirlik raporlaması geleceğin kurumsal raporlama yaklaşımıdır.

Sürdürülebilirlik raporlaması hem dünyada hem de Türkiye’de henüz yeni bir yaklaşımdır. Elbette ki Türkiye’de söz konusu anlayışın uygulanması ise daha da gecikmiştir. Dolayısıyla geleceğin kurumsal raporlama yaklaşımı olan kurumsal sürdürülebilirlik raporlamasının ilgili çevrelerce incelenmesi ve bu alanda bilgilendirici çabalarda bululunulması gerekmektedir. Bu doğrultuda çalışmamızın özellikle Türkiye’deki muhasebe biim çevrelerine, muhasebe meslek mensuplarına, kurumsallaşma yolunda olan tüm şirketlere kısacası muhasebeyle ilgili tüm paydaşlara katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Bu kitap, titiz bir çalışmanın ve özverili bir süreç yönetiminin ürünü olan bir doktora tezinin başlangıç ve teorik kısmından çıkarılmıştır. Nitekim bu çalışmanın mevcut ve olası tüm hataları

yazarlarına aittir. Muhtemel katkıları ise muhasebe bilim dünyasıdır.

Bu kitabın muhasebe bilim dünyasına ve uygulayıcılarına faydalı olmasını diler, kitabın oluşumunda değerli katkıları olan Bidge Yayınları'na teşekkür ederiz.

Dr. Ersin YENİSU¹

Doç. Dr. Ahmet TANÇ

01.09.2025

---

¹ Bu çalışma Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde Doç. Dr. Ahmet TANÇ danışmanlığında Ersin YENİSU tarafından hazırlanan "İşletmelerin BIST Sürdürülebilirlik Endeksinde Yer Almalarının Finansal Performansları Üzerindeki Etkisinin İncelenmesi" başlıklı doktora tezinden çıkarılmıştır.

Bilim dünyasının genç araştırmacılarına...

Giriş

Muhasebe işletmelerin mali nitelikteki olaylarının belgelendirilerek, kaydedilerek, özetlenerek, raporlanarak ve yorumlanarak/analiz edilerek açıklanmasına yardımcı olup yönetime karar vermede destek veren bir bilgi sistemidir. Geçmişten günümüze muhasebe yöntemleri, ilkeleri, standartları ve uygulamaları mutlak bir gelişim ve ilerleme göstermiştir. Bu ilerleme günümüzde “Toplum 5.0” modelinin tartışıldığı çağdaş dünyanın da bir gereğidir. Nihayetinde bugün dünden çok farklıdır ve yarın da bugünden farklı olacaktır. Daha da önemlisi söz konusu değişim ya da evrimleşme sadece muhasebe bilimi açısından değil yönetim bilimleri başta olmak üzere diğer birçok alanda hızla devam etmektedir. Şüphesiz ki değişim kaçınılmazdır diğer bir ifadeyle değişmeyen tek şey değişimin kendisidir.

Geleneksel muhasebe anlayışı finansal raporlama üzerine kuruludur. Yani ekonomik bir birim olarak işletmelerin varlıklarının ve bu varlıkların kaynaklarının açıklanması ile söz konusu işletmelerin dönem performansının ortaya konulması genel ya da geleneksel muhasebenin öncelikli konusu olmuştur. Bu amaçlardan ilki yani varlık/kaynak yapısının açıklanması bilançoyla (finansal durum tablosu) ikinci amaç olan dönem performansının açıklanması ise gelir tablosuyla (kâr zarar tablosu) gerçekleştirilmektedir.

Diğer taraftan geleneksel muhasebede çeşitli tablolar aracılığıyla işletmenin nakit akışları, fon akışları, net işletme sermayesindeki değişim, öz kaynaklarındaki değişim veya kâr dağıtım görünümü hakkında bilgi sunulabilmektedir. Fakat muhasebe uygulamaları açısından günümüzde bu geleneksel görevlere ek olarak muhasebe ve denetim standartlarındaki uluslararası gelişmelerle yeni düzenlemeler getirilmiştir. Nitekim muhasebe standartları, denetim standartları ve güvence hizmetleri en güncel muhasebe uygulamalarını içermektedir. Bununla birlikte günümüzde muhasebe dünyası açısından yalnızca bahsi geçen bu gelişmeler yaşanmamaktadır. Öyle ki, büyük bir olasılıkla muhasebe teorisi ve uygulamaları açısından hem Türkiye’de hem de dünyada finansal olmayan raporlama son yılların en güncel konularından biridir. Finansal olmayan raporlama çağdaş dünyada faaliyet gösteren

hemen her organizasyonun karşı karşıya olduğu kurumsal bir yaklaşımdır. İşletmelerin yalnızca finansal raporlama ile gelecekte var olmaları mümkün değildir. Öyle ki hatırı sayılır bazı çevreler günümüzde finansal olmayan raporlamanın işletmelerin temel amaçlarından biri olan varlığını sürdürülebilmeleri açısından kaçınılmaz bir yaklaşım olduğunu ileri sürmektedirler. Söz konusu raporlama anlayışında genellikle üç alt başlık öne çıkmaktadır. Bunlar çevresel boyut, sosyal boyut ve yönetim (Environmental-Social-Governance, ESG) boyutudur. Buradaki çevresel boyut yeşil ekonomi olarak da özetlenebilir. Yeryüzündeki yenilenemez kaynakların tükenme tehlikesinde olması, enerji ihtiyacının sürekli artması ve fosil yakıtların hızla tükenmesi, betonlaşmanın hızla artması, hava kirliliği, su kıtlığı ve nihayetinde küresel ısınma neticesinde etkisini arttıran iklim değişikliği gibi nedenlerle sürdürülebilir bir ekosistem için adım atılarak çevreye karşı duyarlılığın artırılması konusunda bir bilinç oluşmuştur. Diğer taraftan yakın geçmişte bu inisiyatif yalnızca sivil toplum örgütleri ya da devletler tarafından başlatılırken günümüzde bu girişimlerin işletmeler tarafından da üstlenilmesi benimsenmiştir. Bu da özellikle daha yeşil bir ekosistem için işletmelerde sürdürülebilirliğin önemini arttırmıştır. Bununla birlikte sürdürülebilirlik yaklaşımı açısından özellikle çevresel boyutun ön plana çıktığı söylenebilir. Dikkat çekicidir ki günümüzde halen ilgililerin çoğunluğu sürdürülebilirlik yaklaşımı ile yeşil ekonomiyi özdeşleşmektedirler. Fakat sürdürülebilirlikte ya da finansal olmayan raporlamada sosyal ve yönetim boyutu da önemlidir. Sosyal boyut esasında insan odaklı iş felsefesinden hareketle ortaya çıkmıştır. Çalışanların sosyal haklarının güvence altına alınması, eğitim ve gelişimlerinin sağlanması, her bir çalışanın birer insan olarak bütünüyle değerlendirilmesi, iş kazası ve meslek hastalıklarının en aza indirilmesi, liyakata dayalı terfi ve ücretlendirme, ayrımcılık yapılmayarak kimlik ve kişiliklere saygı gösterilmesi vd. gibi konular öne çıkan sosyal yapı kazanımlarındandır. Günümüzde “Toplum 5.0” yaklaşımı çerçevesinde yukarıda sayılanların bir diğer adı ise insan odaklı dijitalleşmedir. Gelecekte insanı odağa alan daha hümanist bir toplum felsefesinin olacağı düşünülürse işletmeler ve elbette ki toplumlar için sosyal boyutun önemi daha iyi

anlaşılabilecektir. Bir diğ er alt boyut olan yönetişim boyutu da ağdaş işletmecilik açısından büyük öneme sahiptir. Yönetişim boyutu özellikle en ağdaş yönetimsel yaklaşımlardan biri olan kurumsal yönetim anlayışına dayanmaktadır. Kurumsal yönetim Şeffaf, adil, hesap verilebilir ve sorumlu bir yönetim felsefesi geliştirmeyi amaçlamaktadır. Kısaca ifade etmek gerekirse kurumsal yönetim organizasyonların kurallara/ilkelere daha bağlı, daha dürüst ve daha etkin yönetilmesine dayanmaktadır. Yönetişim alt boyutu içerisinde ekonomik k r ya da ekonomik etkinlik kavramları başlıca unsurlardandır. Nitekim iyi bir yönetimin temel amacı bir ekonomik birim olarak işletmenin k rlılığını arttırmak ya da her açıdan performansı en iyiye yükseltmektir. Dikkate değerdir ki, literatürde “yönetişim” boyutu bazı yazarlarca “ekonomik” boyut olarak da ifade edilmektedir. Fakat bir  n değerlendirme olarak yönetişim boyutunun ekonomik boyuttan daha fazlasını içerdiği açıkça söylenebilir. Dolayısıyla sürdürülebilirlik yaklaşımının odağında evre (planet), insan (people) ve iyi yönetim (profit) kavramları vardır. Günümüzde söz konusu üç alt boyutun (evresel, sosyal ve yönetişim) entegre edilmiş olarak işletmeleri çevrelediği ve işletmeyle ilgili tüm süreçleri etkilediği ileri sürülebilir. Sonuç olarak; yeryüzünde çevresel hassasiyet arttıa, insanın değeri y celtildike ve yönetimde ağdaş yaklaşımlar benimsendike sürdürülebilirlik dolayısıyla finansal olmayan raporlamaya verilen önem, ilgi, dikkat ve değer artacaktır. Diğer bir ifadeyle finansal olmayan raporlama ya da kurumsal sürdürülebilirlik raporlaması öncelikle işletmeler daha sonra da toplumlar açısından sınırsız bir ilerlemeyi ve gelişmeyi gerçekleştirme potansiyeline sahiptir.

Bu doğrultuda bu çalışmanın amacı kurumsal sürdürülebilirlik yaklaşımının teorik temellerini açıklamak ve söz konusu yaklaşımı tarihsel süreç içerisinde değerlendirerek gelişimi hakkında fikir vermektir. İlk olarak teorik temellerin açıklanmasında kurumsal sürdürülebilirlik teorileri ve kurumsal sürdürülebilirlik modelleri hakkında bilgi sunulmuştur. Bununla birlikte kurumsal sürdürülebilirlik alanındaki teorik alt yapı henüz emekleme aşamasında olduğu için teorik açıklamaları destekleyici uluslararası çalışmalardan ampirik bulgularla teoriye katkıda bulunulmaya çalışılmıştır. İkinci olarak tarihsel gelişim çerçevesinde “kurumsal

sosyal sorumluluk”, “yeşil muhasebe”, “karbon muhasebesi”, “çevre muhasebesi” ve “Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları” gibi araştırma konusu ile doğrudan ve dolaylı olarak ilgili olan kavramlar hakkında bilgi verilerek kurumsal sürdürülebilirlik alanındaki gelişim kapsamıca değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Diğer yandan bu çalışmanın hazırlanmasındaki temel gerekçe kurumsal sürdürülebilirlik konusunun muhasebe literatürü açısından nispeten güncel bir konu olması diğer bir deyişle konunun halen teorik ve uygulamalı çalışmalarla yeniden incelenmesinin gerekli olduğu düşüncesidir. Çalışmanın hazırlanma motivasyonu ise değinilen gerekçeye zemin oluşturan ve muhasebe alanı açısından en güncel konulardan birinin araştırma konusu olarak seçilmesidir. Muhakkak ki güncel ve hızla gelişen bir konuyu incelemek araştırmacı motivasyonunu destekleyerek çalışmanın araştırma sürecini de hızlandırmıştır. Bu kapsamda çalışmamızda kurumsal sürdürülebilirlik raporlaması, teori ve uygulama açısından çok yönlü olarak ele alınmıştır.

Çalışmanın teorik kısmının yazılmasında herhangi bir kısıtlamaya gidilmemiştir. Nitekim sürdürülebilirlik alanına dair ulaşılabilen tüm teorik ve uygulamalı bilgiler değerlendirilmeye çalışılmıştır. Diğer bir ifadeyle kurumsal sürdürülebilirlik konusunda teorik ya da ampirik çalışma yapmak isteyen araştırmacılar için geniş bir perspektif sunulmuştur.

1.1. Finansal Raporlama

Finansal raporlama diğer adıyla mali tablolar raporlaması özellikle işletmenin bugünkü ekonomik görünümünü açıklaması, belirli faaliyet dönemi sonundaki kâr/zarar performansını ortaya koyması, organizasyonun nakit durumunu özetlemesi, kurumun öz sermayesindeki değişim hareketlerini belirtmesi vd. gibi ekonomik yapı ve işleyişe dair bilgiler sunması açısından geçmişten günümüze önemini korumuştur. Diğer bir deyişle finansal raporlamanın amacı işletmenin ekonomik ya da finansal açıdan özetini açıklamaktır. Muhakkak ki bu amacın net olarak gerçekleşmesi için belirli ilkeler, kurallar, çerçeveler veya standartların varlığı kaçınılmazdır. Sonuç olarak öncelikle genel muhasebe ya da finansal muhasebe bu amaç

doğrultusunda tekdüzeliği ya da uygulama birliğini sağlamak için bu süreçleri inceleme konusu yapılmaktadır.

Finansal raporlamanın kapsamı ise bir ülkedeki farklı ölçekteki tüm işletmeleri içermesi bakımından oldukça geniştir. Örneğin ülkemizde geleneksel anlamda tekdüzen muhasebe sistemi öne çıkmaktayken günümüzde büyük işletmeler için Uluslararası Muhasebe Standartları (TMS/IFRS - IFRS), küçük işletmeler için ise Küçük ve Mikro İşletmeler İçin Muhasebe Standartları (KÜMİFRS) çerçeveleri dikkati çekmektedir. Diğer bir ifadeyle muhasebe uygulama standartları sürekli değişmekte ve gelişmektedir. Nihayetinde bunların haricinde sadece Türkiye uygulaması açısından çok sayıda düzenleme mevcuttur.

Diğer taraftan finansal raporlamanın gerekliliği ekonomik sistem açısından tartışmasızdır. Dikkat edilmelidir ki işletmeler en önemli paydaş olarak devletle ilişkilerini finansal raporlama üzerinden gerçekleştirmektedirler. İşletmelerin dönem sonlarında ödemesi gereken vergi tutarı finansal raporlamanın sonucunda ortaya çıkmaktadır. Dahası finansal raporlama işletme yönetimlerine karar almada önemli bilgiler sağlarken yine kreditorler ya da yatırımcılar işletmelerle olan ilişkilerini büyük ölçüde finansal tablo verileri üzerinden yürütmektedirler. Günümüzde ise finansal raporlama sadece iç müşteriler, dış müşteriler ya da devletle bağlantıları açıklarken, finansal olmayan raporlama yakın ve uzak diğer çıkar gruplarıyla da ilişkileri ele almaktadır. Tüm bu gelişmeler günümüzde finansal raporlamanın tek başına yeterli olmadığını ve finansal olmayan raporlamanın da yaygınlaşma eğiliminin önemini açıklamaktadır.

Geleneksel anlamda finansal raporlamada kullanılan temel mali tablolar bilanço (finansal durum tablosu) ve gelir tablosu (kâr/zarar tablosu)'dur. Bilanço işletmenin belirli bir andaki varlıklarını ve bu varlıkların sağlandığı kaynakları diğer bir ifadeyle işletmenin aktiflerini ve pasiflerini gösteren bir mali tablodur. Genellikle dönem (bir mali yıl, 1 Ocak - 31 Aralık) sonlarında ya da ara dönemlerde (üçer aylık, altışar aylık vd.) işletmeler tarafından kamuoyuna açıklanır. Gelir tablosu ise belirli bir faaliyet dönemi sonunda (genellikle mali yılsonunda) söz konusu döneme ait faaliyet sonuçlarını özetler. Gelir tablosu ile dönem kârı ya da zararı

açıklanır. İşletme dönem kârı elde etmişse bu kâr üzerinden belirli bir oranda devlete vergi ödemesi yapılır. Türkiye’de 1994 yılında kabul edilen “Tekdüzen Hesap Planı” çerçevesinde öncelikle temel mali tablolar olarak bilanço ve gelir tablosu oluşturulmaktadır. Söz konusu çerçeve muhasebe standartlarının kabul edilmesi ve diğer düzenleyici kurumların tebliğleri ile genel olarak dönüşüme uğramıştır ve halen bu dönüşüm süreci devam etmektedir. Diğer bir deyişle finansal tabloların görünümü açısından mevcut Türkiye uygulamasında tam anlamıyla bir uygulama birliği yoktur. Bu nedenle farklı işletmelerin farklı görünümlere sahip bilanço ve gelir tablosu yayınladıkları sıkça görülmektedir. Finansal raporlama kapsamında oluşturulan diğer (ek) mali tablolar ise şunlardır:

- Nakit Akış Tablosu
- Öz Kaynaklar Değişim Tablosu
- Satışların Maliyeti Tablosu
- Fon Akış Tablosu
- Kâr Dağıtım Tablosu

Yukarıdaki sınıflandırma geleneksel muhasebe uygulaması (VUK/MSUGT) açısından yapılmıştır. Örneğin; TMS/TFRS’ye göre temel mali tablolar “Finansal Durum Tablosu”, “Kâr/Zarar Tablosu” ve “Nakit Akış Tablosu”dur. Yine muhasebe standartlarında ek mali tablo olarak ise “Öz Kaynaklar Değişim Tablosu” vurgulanmış diğerlerine gerek görülmemiştir.

Uygulayıcılar tarafından finansal raporlar kimi zaman kasıt, hata veya ihmal nedeniyle güvenilirliklerini kaybetmektedirler. Nitekim finansal tabloların gerçeğe uygun ve ihtiyaçlara göre sunulmasında geçmişten günümüze bazı eksiklikler vardır. Diğer bir ifadeyle finansal tabloların denetimi uzunca bir süredir gündemdedir. Denetim konusu günümüzde en az mali tabloların hazırlanmasındaki ilkelerden raporlanmasına kadar önemli bir konu haline gelmiştir. Denetim teoride ise genellikle bağımsız (dış) denetim, iç denetim ve kamusal denetim olmak üzere üçe ayrılır. Finansal tabloların denetimde bağımsız denetim Türkiye uygulamasında da gün geçtikçe daha da yaygınlaşmaktadır. Diğer bir ifadeyle Türkiye’de bağımsız denetime tabi şirket sayısı sürekli artmaya devam etmektedir. Benzer şekilde, organizasyonların daha etkin çalışması hususunda tepe yönetimine danışmanlık hizmeti sunan iç denetim

yaklaşımı da özellikle kurumsal işletmelerde giderek daha fazla kullanılır olmaya başlamıştır. Son olarak, kamusal denetim de bu alandaki yeni yaklaşımlarla beraber amaçsal etkinlik bakımından hızla dönüşüme uğramaktadır. Kısacası, finansal raporlamanın tüm taraflar nezdinde gerçek amacına ulaşabilmesi açısından bağımsız denetim, iç denetim ve kamusal denetimin önemi hızla artmaktadır.

İşletmelerin ekonomik ya da finansal görünümünü ortaya koyan finansal raporlamanın geleceği literatürdeki önemli tartışma konularındandır. Öyle ki günümüzde finansal ve finansal olmayan raporlamanın birleşiminden oluşan entegre raporlama gibi uygulamalar dikkat çekmektedir. Fakat bu noktada unutulmaması gereken finansal raporlamanın, organizasyonun paydaş ilişkilerini dikkate alarak gelecek perspektifi sunan sürdürülebilirlik raporlamanın ve entegre raporlamanın temelini oluşturmasıdır. Diğer bir deyişle geleneksel muhasebe uygulaması olan finansal raporlamanın teori ve uygulaması anlaşılmadan sürdürülebilirlik raporlaması ya da entegre raporlamanın arzulanan beklentileri karşılması mümkün değildir.

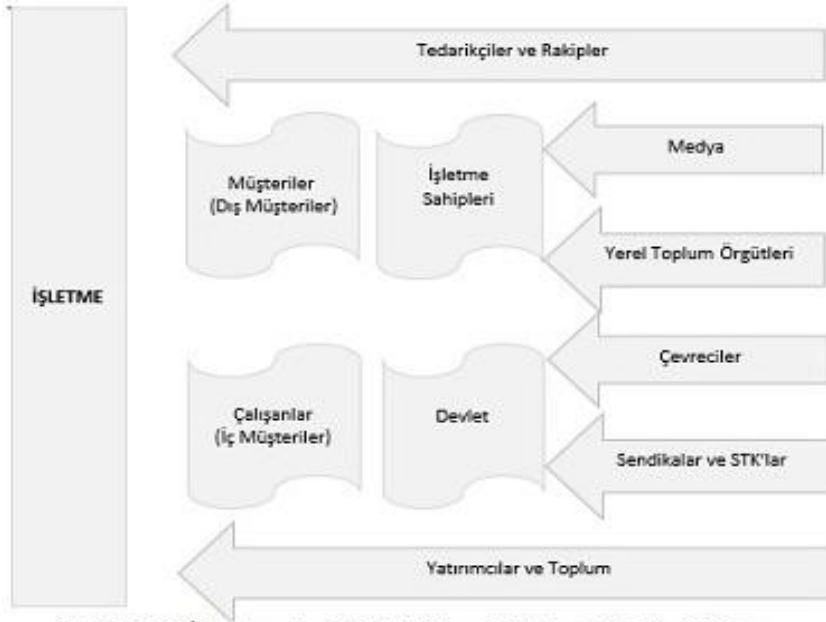
Bununla birlikte sürdürülebilir iş modelleri finansal olmayan raporlamaya geçişte önemli adımlardandır. Morioka vd. (2017) şirketler için kârın artık tek kriter olmadığını ve sürdürülebilirlik faaliyetlerinin giderek önem kazandığını belirtmişler ve sürdürülebilir iş modelleri çerçevesinde değer yaratmaya yönelik tartışma ve önerilere yer vermişlerdir. Kısacası söz konusu çalışma finansal olmayan raporlamaya giden yolu destekleyen önemli çalışmalardandır. Nihayetinde finansal raporlamanın tamamlayıcısı ya da daha kapsamlı ifadesi olan finansal olmayan raporlama izleyen bölümde incelenmeye çalışılacaktır.

1.2. Finansal Olmayan Raporlama

Finansal olmayan raporlamanın amacı paydaşlarla sağlıklı iletişimi gerçekleştirmektir. İşletmeler günümüzde sadece ekonomik amaçları olan örgütler değildirler. Her işletme bir sistem içerisinde faaliyet gösteren diğer bir ifadeyle çevreyle ilişkileri olan birimlerdir.

Günümüzde işletmelerden beklentiler çeşitlenmiş ve artmıştır. Çünkü 21. yüzyılda işletmeler geleneksel amaçlarının ötesinde

toplumu dönüştürme görevini de üstlenmişlerdir. Yani işletmelerde ekonomik hedefler yine gündemdeyken sosyal ve çevresel hedefler de öne çıkmıştır. Doğanın, insanlığın ve kurumsal yapıların sürdürülebilirliği açısından bu değişime ihtiyaç duyulmuştur. Dolayısıyla finansal olmayan raporlama ile işletmeler topluma ve çevreye karşı olan sorumluluklarını gözden geçirmektedirler. Sonuç olarak batı dünyasında, finansal olmayan raporlama açısından dikkati çeken sürdürülebilirlik raporlaması olarak yayımlanan raporların başlığı “etki raporu (impact report)” adını almaktadır. Diğer bir deyişle küresel ve yerel anlamda işletmelerin yakın ve uzak paydaşları üzerindeki etkilerinin izlenmesi öne çıkmaktadır. Bu doğrultuda işletmenin yakın ve uzak paydaşları vurgulanarak Şekil 1.1’de gösterilmeye çalışılmıştır.

Finansal olmayan raporlama işletmelere ve topluma kattığı değerler açısından önemlidir. Dahası işletmelerin ve toplumların gelecek perspektifi oluşturabilmeleri açısından finansal olmayan raporlama dikkat çekicidir. Günümüzde işletmelerin pazarda rekabet

üstünlüğü sağlamaları açısından stratejik kararlar vermeleri gereklidir. Bu kararları alma doğrultusunda işletme tepe yönetimlerine önemli bilgiler sunması açısından finansal olmayan raporlama vazgeçilmezdir. Gezegene ve insana dair gelişim trendini ya da gelecek perspektifini gösteren finansal olmayan raporlama ile işletmeler sürdürülebilirliği içselleştirmektedirler. Kısacası, gelecekte finansal olmayan raporlamanın en az finansal raporlama kadar muhasebe ve iş dünyası açısından önem taşıyacağı ileri sürülebilir. Daha da önemlisi özellikle büyük ya da kurumsal işletmeler açısından geleceğin raporlama sisteminin finansal ve finansal olmayan raporlamanın bileşiminden oluşan entegre raporlama olacağı söylenebilir. Bu nedenle hem finansal raporlamaya dair hem de finansal olmayan raporlamaya dair ilke, standart ve uygulamaların ilgili çevrelerce iyi anlaşılması gereklidir.

Finansal olmayan raporlama ilk olarak çevresel ya da sosyal raporlama olarak ortaya çıkmıştır. Daha sonraları ise bu alanda özellikle kurumsal sosyal sorumluluk raporlaması yaygınlaşmıştır. Bu alanda son olarak ise sürdürülebilirlik raporlaması ve yine bir sürdürülebilirlik raporu diyebileceğimiz entegre raporlama işletmelerce kullanılmaya başlanmıştır.

Finansal olmayan raporlama sosyal ve çevresel raporlama, kurumsal sosyal sorumluluk raporlaması ve sürdürülebilirlik raporlaması şeklinde bir tarihsel gelişime sahiptir. Bu noktada, tarihsel gelişim mutlaka önemli olmakla birlikte günümüzde sürdürülebilirlik raporlamasının bu üç kapsamın yerini aldığı da söylenebilir. İzleyen kısımda bu gelişim evreleri konunun daha iyi anlaşılması için sırayla açıklanmaya çalışılacaktır.

1.2.1. Sosyal ve Çevresel Raporlama

Özellikle 1980’li yıllardan itibaren sosyal ve çevresel raporlama yaygınlaşmıştır. Dikkat edilmelidir ki bu yıllardan itibaren küresel anlamda bilgi çağına geçiş uygulamaları ön plana çıkmıştır. Bilgi toplumunda sanayi toplumuna nazaran çalışana verilen önem ve değer artmıştır. Nitekim bu süreçte çalışanlar iç müşteri olarak kabul edilmiş ve kurumsallık açısından iç müşterilerin memnuniyeti öne çıkmıştır. Dolayısıyla bu yıllarda insan ya da çalışan odaklı sosyal

raporlama anlayışı gelişme göstermiştir. Bu dönemden itibaren çalışanların sosyal hakları açısından işletmeler arasında yoğun bir rekabet yaşanmış ve özellikle küresel markalar insan odaklı faaliyetlerini ya da raporlamalarını arttırmıştır.

Yine aynı yıllarda birer küçük devlet boyutuna ulaşan küresel şirketler bazı çevresel felaketlere neden olmuşlardır. Nitekim kamuoyundaki yoğun tepkiler üzerine çok uluslu şirketler çevreye karşı hassasiyetlerini ya da diğer bir deyişle çevreci uygulamalarını arttırmak zorunda kalmışlardır. Bu trend yalnızca küresel şirketleri değil yerel fakat tanınmış markaları da etkilemiştir. Dolayısıyla 1980’li yıllardan sonra hemen hemen tüm şirketler yeşil ekonomi odaklı hale gelmişlerdir. Sonuç olarak, raporlama açısından bu gelişmelerle çevresel raporlama yaygınlaşmıştır.

1.2.2. Kurumsal Sosyal Sorumluluk Raporlaması

Kurumsal sosyal sorumluluk daha ziyade işletmelerin topluma karşı sorumlulukları nedeniyle gündeme gelmiştir. Nitekim çağdaşlaşma veya kentleşme ile insanoğlunun karşılaştığı problemler sadece devletlerin ya da sivil toplum kuruluşlarının çözümlenebileceğinden daha karmaşık bir hale gelmiştir. Bu nedenle küresel işletmelerin ve yerelde büyük ve etkin birer organizasyon haline gelen işletmelerin bu konularda inisiyatif almalarının gereği doğmuştur. Kurumsal sosyal sorumluluk açısından en bilinen yaklaşımlardan biri Carroll’un “Kurumsal Sosyal Sorumluluk Piramidi”dir. Söz konusu yaklaşım Şekil 1.2’de görselleştirilmiştir.

Şekil 1.2. Kurumsal Sosyal Sorumluluk Piramidi

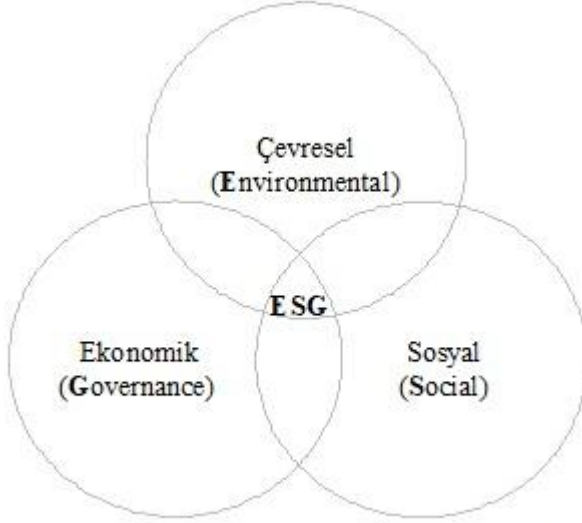
Kaynak: Carroll, 1991: 42

Carroll Şekil 1.2’de kurumsal sosyal sorumluluğu basamaklandırmıştır. Buna göre işletmelerin en öncelikli sorumluluğu “ekonomik sorumluluk”tur. Öyle ki her işletme ilk olarak kârlı olmak durumundadır. Diğer bir deyişle kârlı olma durumu her işletmenin temel dayanağıdır. Carroll’a göre ikinci sırada ise işletmeler “yasal sorumluluk” taşımaktadırlar. İşletmeler iş ve işlemlerinde mutlaka yasalara uymalıdırlar. Dolayısıyla her işletme ekonomik sistem içerisinde oyunu kurallara göre oynamak zorundadır. Üçüncü olarak ise işletmeler etik olmalı yani iş ahlakına sahip olmalıdırlar. “Etik sorumluluk” işletmelerin doğru, dürüst, haklı, adil vs. olmalarını gerektirmektedir. Daha da önemlisi her işletme mutlaka yakın ya da uzak çevresine karşı zarar vermekten kaçınarak etik duruş sergilemelidir. Carroll’a göre işletmeler son olarak “hayırsever (gönüllü) sorumluluk”lar üstlenmelidirler. Yani günümüzde işletmeler açısından öncelikli ekonomik amaçlar taşımak, yasalara uymak ve etik olmak yeterli değil aynı zamanda

toplumsal iyilik hali için gönüllü projelerde yer almak gereklidir. Diğer bir ifadeyle işletmeler sadece ekonomik ya da diğer çıkarları için faaliyetlerde veya girişimlerde bulunmayıp karşılıksız olarak da toplumsal yapının işleyişine olumlu katkıda bulunmalıdırlar. Nihayetinde Carroll'un kurumsal sosyal sorumluluk piramidi ilgili alandaki kavramsallaştırma açısından oldukça değerli bir teorik katkıdır.

1.2.3. Sürdürülebilirlik Raporlaması

Çevresel/sosyal raporlama ve kurumsal sosyal sorumluluk raporlamasından sonra tüm bu raporlama faaliyetlerinin bütünleştirilmesi gündeme gelmiştir. Söz konusu raporlama faaliyetleri halen bazı işletmelerce spesifik olarak devam etmekle birlikte yukarıda da değinildiği üzere günümüzde sürdürülebilirlik raporlamasının bunların yerini aldığı söylenebilir. Sürdürülebilirlik raporlaması üç sütun üzerine kurulmuştur. Bunlar çevresel boyut, sosyal boyut ve yönetim (ekonomik) boyut olarak sıralanmaktadır. Çevresel boyut açısından işletmeler öncelikle atık yönetimi, enerji kullanımı, su kullanımı ve doğal tahribatın azaltılması gibi konularda sürdürülebilirlik raporlarında açıklamalara yer vermektedirler. Sosyal boyut kapsamında ise genel olarak iş güvenliği ve sağlığı, çalışanların eğitimi ve çalışanların sosyal hakları gibi faaliyetler kısacası insan odaklı gelişmeler raporlanmaktadır. Yönetim anlamında ise işletme yönetiminin şeffaflığı, toplumsal cinsiyet eşitliğinin uygulanması ve ekonomik performans gibi konularda raporlama faaliyetleri sürdürülmektedir. Yukarıda kısmen değinilen sürdürülebilirliğin temel boyutları ise Şekil 1.3'te açıklanmıştır.

Şekil 1.3. Sürdürülebilirliğin Temel Boyutları

Sürdürülebilirlik raporlamasının ya da finansal olmayan raporlamanın en görünen yüzünün iklim değişikliğine ilişkin raporlama oluşturmaktadır. Solomon vd. (2011)'ne göre özel iklim değişikliği raporlaması, kurumsal yatırımcılar tarafından dikkatle takip edilmekte ve bir risk yönetim aracı olarak değerlendirilmektedir. Diğer bir ifadeyle kurumsal yatırımcılar, iklim değişikliği raporlamasını en belirgin sürdürülebilirlik konusu olarak görmektedirler.

Bununla birlikte sürdürülebilirlik raporlaması ya da finansal olmayan raporlamanın firma performansına olumlu yönde etkisi olduğu yönünde kanıtlar vardır. Yapılan araştırmalar genellikle bu olumlu ilişkiyi desteklemektedir. Örneğin Grewal vd. (2021)'ne göre gönüllü olarak daha fazla sürdürülebilirlik açıklamasında bulunan firmalar, daha fazla hisse senedi fiyatı bilgilendirmesine sahiptir. Bu sonuç, sürdürülebilirlik konularına daha fazla maruz kalan, daha kurumsal ve sosyal açıdan sorumlu yatırım fonlarına sahip olan ve portföy karmaşıklığı daha düşük olan firmalar için daha ön plana çıkmaktadır.

Kurumsal raporlamada son yıllarda önemli değişimler olmuştur. Sürdürülebilirlik raporlaması ya da finansal olmayan raporlama

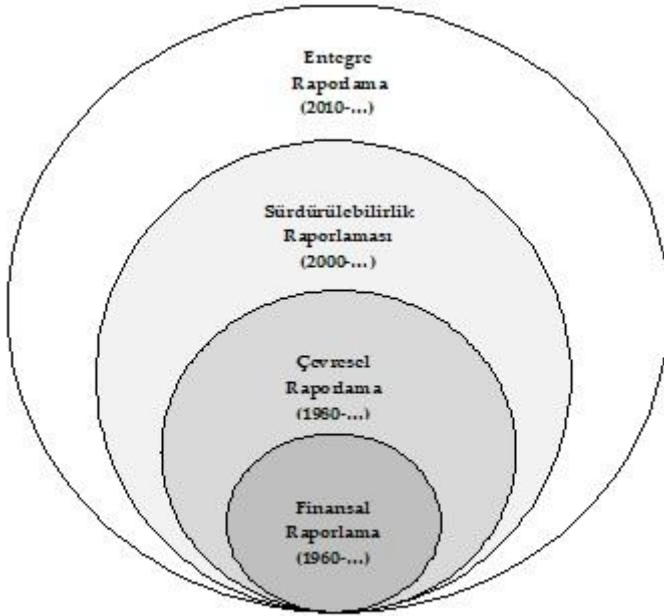
yaklaşımı bunlardan biridir. Literatürde bu konuyla ilgili çok sayıda araştırma yapılmıştır. Eccles vd. (2019)'ne göre finansal olmayan performans kavramının oluşturulması ve kullanılması toplumsal inşa süreçlerine dayanmaktadır. Bu nedenle, hem akademisyenler hem de uygulayıcılar, bu çalışmada ayrıntılı olarak tartışılan sosyal yapı bileşenlerinin ESG ile ilgili hususlarına dikkat etmelidirler. Diğer taraftan Barkemeyer vd. (2014) 2001-2010 yılları arasındaki finansal raporları, sürdürülebilirlik raporlarını ve CEO beyanlarını duyarlılık analizi ile incelemişlerdir. Sonuç olarak, sürdürülebilirlik raporlamasında artan standardizasyona rağmen, CEO beyanlarındaki retorikğin hesap verebilirlikten çok bakış açısı yönetimini yansıttığı görülmüştür.

1.3. Entegre Raporlama

Entegre kavramı Türkçe'de "bütünleştirme" olarak da ifade edilebilir. Nitekim entegre raporlama yukarıda değinilen "finansal raporlama" ve "finansal olmayan raporlama" yaklaşımlarının bütünleştirilmesi ile ortaya çıkmıştır. Entegre raporlamanın bir diğer tanımı işletmelerin sahip olduğu geleneksel faaliyet raporlarıyla sürdürülebilirlik raporlarının bütüncül olarak değerlendirilmesidir (Krzus, 2012: 3). Son yıllarda Türkiye'de ve dünyada entegre rapor yayınlayan işletme sayısında önemli bir artış söz konusudur. Uygulamaya bakıldığında özellikle kurumsal ve büyük şirketlerin entegre faaliyet raporlaması başlığı altında yıllık raporlar yayınladığı görülmektedir. Gelecekte ise bu trendin devam edeceği düşünülmektedir. Bu noktada entegre raporlama ilkeleri ya da standartları ön plana çıkmıştır. Nitekim entegre raporların içerik kalitesi literatürde de dikkat çeken konular arasına girmiştir.

Entegre raporlama yaklaşımı finansal raporlamadan başlayarak günümüze kadar bir evrimin sonucunda gelişmiştir. Bu süreçte 1960'lı yıllardan itibaren finansal raporlama yaklaşımı yaygınlaşmıştır. 1980'li yıllardan sonra ise çevresel raporlama yaklaşımı ön plana çıkmaya başlamıştır. 2000'li yıllardan itibaren ise sürdürülebilirlik raporlamasına ilişkin faaliyetler artmıştır. Nihayetinde 2010 yılında Uluslararası Entegre Raporlama Konseyi (IIRC)'nin kurulmasıyla entegre raporlama küresel anlamda en güncel raporlama yaklaşımı haline gelmiştir. Yaklaşık 50 yıllık bir

zaman içerisindeki bu gelişimde bir sonraki süreç daima önceki süreçleri de kapsayarak gelişmiştir. Dolayısıyla entegre raporlama yaklaşımının kurumsal raporlama anlayışındaki gelişmelerin tamamını kapsadığı ya da daha net bir açıdan tamamını zeminine aldığı ifade edilebilir. Söz konusu anlatım Şekil 1.4'ten de görülebilmektedir.

Şekil 1.4. Kurumsal Raporlama Anlayışındaki Gelişmeler

Entegre raporlamanın kurumlar tarafından anlaşılmasında veya hayata geçirilmesinde bazı teorik ve ampirik zorluklar bulunmaktadır. Yapılan çalışmalar entegre raporlama literatürü ve uygulamanın birleştirilmesi hakkında gelecekteki araştırmalar için literatürdeki boşluklara ve yönere ışık tutmaktadır (de Villiers vd., 2014). Diğer taraftan entegre raporlama çabalarının kısa vadede iklim değişikliğine bağlı riskleri ortadan kaldırması pek olası değildir. Bazı yazarlar, iklim değişikliği konusunda bir paradigma değişikliğini beklemek yerine, iklim değişikliğinin maliyetlerinden

para kazanmayı önermektedirler. Böylece şirketler ve politikacılar için yeni bir “çevresel görünürlük alanı” oluşturulabilir (Atkins vd., 2015). Humphrey vd. (2017) ise Uluslararası Entegre Raporlama Konseyi (IIRC)’nin kurumsal raporlamayı kurumsallaştırma çabalarını ele almışlar ve kurumsal alanların yapılanmasını teorik bir tartışma perspektifinden değerlendirmişlerdir. Bir diğer çalışmada Rowbottom & Locke (2016) entegre raporlamanın ortaya çıkışını incelemişler, aktör ağları teorisi ve kavramlarını kullanarak raporlamanın yeniden konumlandırılması ve hedef kitlenin finansal sermayeye katılımı başta olmak üzere entegre raporlamaya ilişkin teorik bir analiz ve bakış açısı sunmuşlardır. Bununla birlikte üst düzey yöneticiler, entegre raporlamayı genellikle nispeten avantajlı bulmaktadırlar. Entegre raporlamayı kullanan birçok şirket aynı zamanda bunu bir uluslararası ilişkiler rehberi olarak görmektedir. Literatürde entegre raporlamanın daha yaygın kullanımını destekleyecek olası faktörler hakkında da bilgi veren çalışmalar da mevcuttur (Robertson & Samy, 2015). Entegre raporlama bugün uzmanlar tarafından parçalanmış olarak algılanmakta ve birçok şirket entegre raporlamanın iş değeri konusunda yetersiz bir anlayışa sahiptir. Yapılan çalışmalarda akademik ve uygulama alanlarında entegre raporlamanın geniş bir incelemesiyle uygulamadaki olası iyileştirmelere rehberlik etmektedir (Perego vd., 2016).

Entegre raporlama da zaman içerisinde bir evrim geçirmiştir denilebilir. Literatürde bu değişimi inceleyen çok sayıda çalışma yapılmıştır. Adams vd. (2016) küresel anlamda entegre raporlamaya doğru ilerlerken kurumsal raporlamanın gelişimini incelemişler, toplumsal yatırımların amaç ve sonuçlarını daha iyi tanımlamışlar ve uzun vadede risk, strateji ve ilerleme kavramları ile yoğun bir şekilde ilişkilendirmeye odaklanmışlardır. Ancak bu incelemedeki vaka çalışmasına dâhil edilen bazı şirketlerde entegre raporlamanın, insan merkezli değer yaratma olaylarına evrildiğini gözlemlemişlerdir.

Özellikle finansal raporlamada ve kısmen finansal olmayan raporlamada daha ziyade içsel maliyetler dikkate alınmaktadır. Fakat mikro ve makroekonomi açısından dışsallıklar da önemli bir diğer konudur. Unerman vd. (2018)’e göre dışsallıkların maliyetleri başkaları tarafından karşılandığı için, genellikle finansal raporlamanın dışında tutulurlar. Bununla birlikte, dışsallıklar da

içselleştirilebilir ve finansal raporlamaya dâhil edilebilir. Çalışmada dışsallıklar, çoğunlukla ekonomik, çevresel veya sosyal yükler taşımaları nedeniyle muhasebeleştirilmeleri veya raporlanmaları açısından ele alınmış ve bir araştırma gündemi oluşturulmuştur. Söz konusu çalışma görüldüğü üzere sürdürülebilirlik açıklamaları kapsamında dışsallıkların önemini ifade etmektedir.

Çalışmanın devam eden bölümünde sürdürülebilirlik ve sürdürülebilir kalkınma başlıkları biraz daha detaylandırılmaya çalışılacaktır.

1.4. Sürdürülebilirlik ve Sürdürülebilir Kalkınma

Gezeganimizde doğal kaynaklar tükenirken insan nüfusu sürekli artış göstermektedir. Nitekim yerküredeki tükenebilir kaynaklar hızla azalırken tükenmeyen kaynaklar da yanlış kullanım gibi insanlığın getirdiği maliyetlerle karşı karşıyadır. İnsan faaliyetlerinin olumsuz sonuçlarından olan bu etki günümüzde özellikle küresel ısınma ve iklim değişikliği olarak gün yüzüne çıkmıştır. Su kaynaklarının tükenmesi, verimli arazilerin ekilemez hale gelmesi, canlı türlerindeki çeşitliliğin yok olması, enerji darboğazları, kültürlerin yozlaşması, yerel zenginliklerin tek tipleşmesi, beşeri kaynakların niteliksizleşmesi vs. ise insanlığın geleceğini tehlikeye atan risk unsurlarındandır. Diğer bir ifadeyle yaşlı dünyamız gelecek yüzyıllarda yeni nesillerimiz için yaşanabilir bir duruma sahip olmayabilir. Bu açıdan işletmelere ve topluma yeni bir gelecek perspektifi sunmayı amaçlayan sürdürülebilirlik anlayışı dikkate değerdir.

Sürdürülebilir kalkınma bağlamında Birleşmiş Milletler (BM) 2015 yılındaki bir toplantıda 2030 yılı için “17 Sürdürülebilir Kalkınma Amacı” açıklamıştır. Söz konusu amaçlar için 1 Ocak 2016’dan itibaren eylem planı geliştirilmiştir. Söz konusu kalkınma hedefleri Tablo 1.1’de açıklanmaya çalışılmıştır.

Tablo 1.1. 2030 Yılı İçin BM Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları (17 SDGs) (1 Ocak 2016)

BM Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri		Kapsam
SDG 1	Yoksulluğa Son	Yoksulluğun tüm dünyadan kaldırılması gereklidir.
SDG 2	Açlığa Son	Tüm dünyada açlık sıfır noktasına indirilmelidir. Daha iyi beslenme koşulları sağlanmalı, gıda ulaşım güvenliği temin edilmeli ve sürdürülebilir tarım geliştirilmelidir.
SDG 3	Sağlıklı ve Kaliteli Yaşam	Tüm sağlık alanlarında (anne-çocuk sağlığı ve ruh sağlığı başta olmak üzere) güvence sağlanmalı ve çevresel etmenlerin sağlık üzerindeki etkisi minimize edilmelidir.
SDG 4	Nitelikli Eğitim	Hayat boyu öğrenme esas alınarak tüm bireylere yönelik kapsayıcı ve eşitlikçi eğitim imkânı sunulmalıdır.
SDG 5	Toplumsal Cinsiyet Eşitliği	Toplumsal eşitliğin sağlanması için kadınlar çocukluktan itibaren güçlendirilmelidir.
SDG 6	Temiz Su ve Sanitasyon	Temiz su herkes tarafından ulaşılabilir olmalı ve bu konuda sürdürülebilirlik sağlanmalıdır.
SDG 7	Erişilebilir ve Temiz Enerji	Enerji tüm insanlar için eşitlikçi bir anlayışla ve uygun fiyatla temin edilebiliyor olmalıdır.
SDG 8	İnsana Yakışır İş ve Ekonomik Büyüme	Her insan için insana yakışır iş imkânı sağlanarak sürdürülebilir bir ekonomik düzen tesis edilmelidir.
SDG 9	Sanayi, Yenilikçilik ve Altyapı	Sanayi alt yapısı dayanıklı olmalı ve sanayi girişimleri yenilikçi bir yaklaşıma sahip olmalıdır.
SDG 10	Eşitsizliklerin Azaltılması	Eşitsizlikler hem uluslar arasında hem de her bir ulusun kendi içinde azaltılmalıdır.
SDG 11	Sürdürülebilir Şehirler ve Toplular	Şehirler başta olmak üzere her bir yerleşim alanının dayanıklılığı ve güvenliği artırılarak sürdürülebilir şehirler oluşturulmalıdır.

SDG 12	Sorumlu Üretim ve Tüketim	Her boyutta üretim ve tüketim faaliyetleri sorumluluk bilinciyle yapılarak sürdürülebilirlik sağlanmalıdır.
SDG 13	İklim Eylemi	Küresel ısınma ve iklim değişikliği ciddi bir tehdit olarak dikkate alınmalı ve hemen acil eylem planına geçilmelidir.
SDG 14	Sudaki Yaşam	Dünyada bulunan her türlü su kaynağı korunmalı ve sudaki hayat sürdürülebilir bir düzeye getirilmelidir.
SDG 15	Karasal Yaşam	Ekosistemin kara boyutunda ormanlaştırma artırılıp çölleşme azaltılmalı ve böylece sürdürülebilir bir karasal yaşama geçilmelidir.
SDG 16	Barış, Adalet ve Güçlü Kurumlar	Toplumsal barış ve adalet anlayışı desteklenip güçlü kurumsal yapılar kurularak sürdürülebilir kalkınma sağlanmalıdır.
SDG 17	Amaçlar İçin Ortaklıklar	Sürdürülebilir kalkınma amaçlarının gerçekleştirilebilmesi için küresel bir ortaklık hayata geçirilmelidir.

Kaynak: BM Türkiye, <https://turkiye.un.org/tr/sdgs>, (Erişim Tarihi: 13.04.2024).

BM'nin açıkladığı 17 sürdürülebilir kalkınma amacı küresel bir vizyon taşımaktadır. Söz konusu hedefler temelde insan ve gezegen odaklıdır. Fakat sürdürülebilir kalkınma amaçları genelleştirilmiş bir niteliğe sahiptir. Nitekim BM belki de az gelişmiş, gelişmekte olan ve gelişmiş toplumlar için farklı hedefler ortaya koymalıydı. Çünkü söz konusu ülke gruplarının sorunları ve mevcut sorunların çözümleri birbirinden çok farklıdır.

Literatürde ve uygulamada ise sürdürülebilirlik daha ziyade işletmeler düzeyinde ele alınmaktadır. Sürdürülebilir kalkınma kavramı ise ülke düzeyinde ya da toplumsal düzeyde ele alınan bir yaklaşımdır. Esasen birey ya da örgüt düzeyindeki tüm sürdürülebilirlik çabalarının amacı sürdürülebilir kalkınmayı sağlamaya yöneliktir. Diğer bir deyişle işletmelerin sürdürülebilirlik hedefleri aslında sürdürülebilir kalkınmaya yönelik bir adımdır. Sürdürülebilir kalkınmanın içinde ise insan kaynaklarının geliştirilmesi, yenilenebilir enerji girişimleri, toprak ve su kaynaklarının korunması, doğanın tahribatının önlenmesi ve elbette ki nesiller arası adaletin sağlanması gibi amaçlar vardır. Nihayetinde Birleşmiş Milletler'in 2016 yılında tüm dünyaya bir eylem çağrısı

olarak yayınladığı “17 Sürdürülebilir Kalkınma Amacı”nda da genel olarak bu konulara değinilmiştir.

Diğer taraftan sürdürülebilirlik geniş bir ölçekte değerlendirilerek kurumsal süreçlere entegre edilmelidir. Glass (2012)’a göre sürdürülebilirlik raporlamasının eleştirel incelemesi; veri dayanıklılığına, paydaş katılımına, itibar yönetimine ve endüstrinin doğasına ilişkin zorlukların belirlenmesine katkıda bulunur. Söz konusu çalışmada yeni bir çerçeve, araştırma soruları ve öneriler sunulmuştur.

Sürdürülebilirlik açıklamalarının kalitesi ya da muhtevası önemli inceleme alanlarından biridir. Helfaya ve Whittington (2019)’a göre şirketler için açıklanan bilgilerin kalitesini ölçmek karmaşık bir iştir. Literatürde bilginin kalitesini ölçmek için farklı ölçüm yöntemleri bulunmaktadır. Çalışmada elde edilen ampirik kanıtlara göre, bilgi kalitesinin ölçülmesinde kullanılan ölçüm yöntemi çok önemlidir. Bu sayede sürdürülebilirlik faaliyetlerinin etkinliği açısından farklı kurumlar karşılaştırmalı olarak değerlendirilebilir.

Sürdürülebilirlik raporlamasının işletmeye yukarıdaki doğrudan katkılarının yanı sıra örgütsel yapıya da önemli etkileri vardır. Higgins vd. (2020)’ne göre şeffaflık, ikiyüzlülüğü en aza indirmenin yanı sıra, şirketlerin karşı karşıya kaldığı rekabet halindeki beklentilerle etkileşimi artırabilir. Sınırlamalarına rağmen sürdürülebilirlik raporlaması, örgütsel ikiyüzlülüğün doğası, nedenleri ve sonuçları hakkında bilgi sağlamaktadır.

Sürdürülebilirlik raporlarının ortaya çıkışı bilgi türleri açısından değerlendirilebilir. Comyns vd. (2013) Akerlof’un (1970) yaklaşımını geliştirmişler ve sürdürülebilirlik raporlarında araştırma, deneyim ve inanç olmak üzere üç tür bilgi kaynağı belirlemişlerdir. Sonuç olarak, söz konusu yazarlar sürdürülebilirlik raporunun kalitesini iyileştirmeye yönelik önlemler belirlenirken bilgi türünün dikkate alınmasının gereğini açıklamışlardır.

Sürdürülebilirliği doğrudan olumlu yönde destekleyen çalışmaların yanı sıra konuyla ilgili bazı paradokslar olduğunu öne çıkaran çalışmalar da vardır. Örneğin Hahn vd. (2018) çalışmalarında paradoks teorisini genel hatlarıyla incelemişlerdir. Söz konusu çalışmada zaman zaman kurumsal sürdürülebilirlik

hedefleri arasında çelişki olduğunu ifade eden, çevresel yatırımlar ile kârlılık gibi, paradoks teorisi; tanımlayıcı, araçsal ve normatif bakış açılarıyla geniş bir perspektifte değerlendirilmiştir. Böylelikle daha önce literatürde tartışılan paradoks teorisi açısından gelecek çalışmalara ışık tutulmuştur.

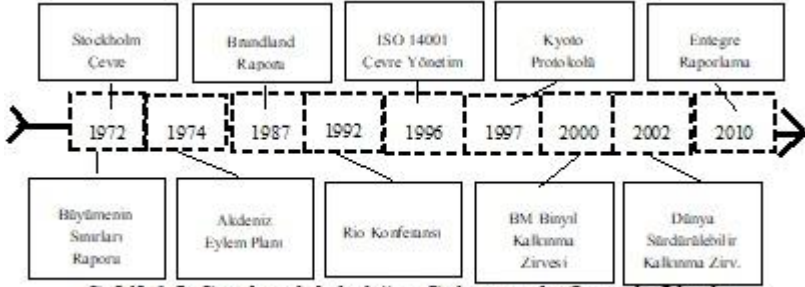
Unutulmamalıdır ki sürdürülebilirlik faaliyetleri performans açısından da değerlendirme konusu yapılabilir. Keeble vd. (2003) vaka çalışmalarından yola çıkılarak hazırladıkları çalışmada, sürdürülebilirlik performansını ölçmek için kullanılan göstergelerin kullanımını detaylı bir şekilde açıklayarak literatüre katkı sağlamışlardır. Çalışmada kurum ve proje düzeyinde daha etkin sürdürülebilirlik göstergeleri belirlemek amacıyla; i) çalışanların katılımının, ii) dış paydaşların katılımının ve iii) ölçüm ve raporlamaya ilişkin benimsenen standartların referans noktası olarak kullanılabilceği vurgulanmıştır.

Sürdürülebilirlik konusunu farklı açılardan ele aldıktan sonra sürdürülebilirlik raporlamasının dünyadaki gelişimine değinilecektir.

1.4.1. Sürdürülebilirlik Raporlamasının Dünyadaki Gelişimi

Sürdürülebilirlik raporlaması kavramının ilk ortaya çıkışından çok daha önceleri önemli sayıda uygulayıcının zihninde olduğu ve uygulamalarına yansıdığı ileri sürülebilir. Öyle ki yüzyıllık büyük şirketler yakın ve uzak geçmişte özellikle çalışanlarına birtakım ayrıcalıklar sunmuş ya da çevrelerine karşı önemli sorumluluklarda bulunmuşlardır. Zaman içerisinde işletmelerin hızla büyümeleri ve toplum üzerindeki etkilerinin artması nedeniyle muhakkak ki gelecek perspektifi sunan sürdürülebilirlik konusu kavramsallaşmaya başlamıştır. Diğer taraftan katılımcı demokrasi gibi insan odaklı düşüncelerin gelişmesiyle dünyadaki problemlerin sadece devletler tarafından çözülemeyeceği ve bireysel ya da kurumsal katılımın da gerekliliği fark edilmiştir. Bu noktada günümüzde insan merkezli sorunların çözümünde katılımcılık unsurunun son derece önemli olduğu söylenebilir. Söz konusu katılımın gönüllülük esasına dayandırıldığı koşullarda ise inanılmaz sonuçların ya da başarıların elde edildiği de bir diğer gerçekliktir.

Küresel bir vizyon olan sürdürülebilirlik yaklaşımı son elli yılda gelişme göstermiştir. Şekil 1.5'te sürdürülebilirliğin gelişimindeki önemli olaylar ya da dikkati çeken mihenk taşları özetlenmeye çalışılmıştır.

Şekil 1.5. Sürdürülebilirliğin Gelişiminde Önemli Olaylar

Yukarıda genel olarak değinildiği gibi sürdürülebilirlik konusu çok daha önceleri insanların zihninde yer bulmuştur. Nitekim 1713 yılında Carl Von Calowitz sürdürülebilirlik kavramını ilk defa kullanmış ve ormanların bilinçli kullanımı ile uygun kullanım koşulları olarak tanımlamıştır (Brunner, 2007). Diğer taraftan kavram olarak sürdürülebilirlik uzun zamandan beri yenilenebilir kaynaklar bağlamında tarım, ormancılık ve balıkçılık gibi birçok alanda kullanılmıştır. Fakat ekolojik anlamda ise kavram özellikle 1970'li yıllardan itibaren kullanılmaya başlanmıştır (Bozlağan, 2005: 1013-1014). Sürdürülebilirlik raporlamasının geçmişi ise şirketlerin yüksek kârın artık şirketlerin performansını belirleyen en kritik unsur olmadığını fark ettikleri 1960'lı ve 1970'li yıllara dayanmaktadır (Brockett ve Rezaee, 2012: 27). Diğer bir ifadeyle sürdürülebilirlik raporlaması, 1960'lı yıllarda işletmenin sosyal, çevresel ve ekonomik yönleriyle ilgili performansına ilişkin finansal olmayan bilgileri iç ve dış paydaşlara ifşa etmek için başlamıştır (Hryslova vd., 2015).

Diğer taraftan, sürdürülebilirlik raporlaması ortaya çıkmadan önce bazı benzer gelişmeler yaşanmıştır. Bunlardan biri istihdamın, etik politikaların ve toplumsal ilişkilerin ele alındığı "Sosyal Raporlama"dır (Ranganathan, 1998: 5). 1980'li yıllardan sonra

sosyal raporlama anlayışı dönüşüme uğramıştır. Söz konusu yıllarda yaşanan doğal afetler, felaketler ve iklim değişikliği gibi sorunlar nedeniyle çevresel raporlama önem kazanmıştır. Bunlardan dolayı işletmelerin çevreyle olan ilişkileri nedeniyle “Çevresel Raporlar” yayınlama ihtiyacı ortaya çıkmıştır (Schaltegger ve Herzig, 2006: 312).

Yukarıdaki gelişmelerin kavramsal tanımı olan kurumsal sorumluluk uzun yıllardır işletmelerin hafızalarında. 1970’lerde ABD ve Batı Avrupa’daki büyük çok uluslu şirketler tarafından sosyal raporlar biçiminde yayınlanan ilk açıklamalar kurumsal sorumluluk dalgasının başlangıcı olmuştur (Kolk, 2010: 368). İşletmelerin sosyal ve çevresel performanslarının yer aldığı “Kurumsal Sosyal Sorumluluk Raporlaması” ise özellikle 2000’li yıllardan sonra ortaya çıkmıştır. Daha sonraları bu gelişmeler de değişime uğramış ve “Sürdürülebilirlik Raporlaması” yaklaşımı yaygınlaşmıştır. 1972’de İsveç’te düzenlenen Stockholm Konferansı sürdürülebilirliğe yönelik ilk adımlardan biri olarak kabul edilmiştir (Elena ve Giacomo, 2014: 24). Stockholm Konferansı Birleşmiş Milletler Çevre Programı (UNEP) ve çok sayıda çevre koruma kuruluşunu ortaya çıkarmıştır (Giovanni ve Fabietti, 2014; 24). Bununla birlikte “Stockholm Çevre Konferansı” geniş katılımıyla ve çevre hassasiyetinin ekonomik gelişmeye engel olmadığı düşüncesini benimseyerek çevre hukuku açısından bir milat olarak görülse de çevrenin korunması açısından yeterli olamamıştır (Aksu, 2011: 13).

Drexhage ve Murphy (2010)’ye göre dikkate değerdir ki, sürdürülebilirlik konusu son 30 yılda çok boyutluluğu öne çıkarmış olsa da genellikle çevre boyutuyla değerlendirilmiştir. Diğer taraftan Kidd (1992)’e göre küresel çevre sorunlarına ilginin artmasıyla Birleşmiş Milletler “gelişmeye engel” olması büyük olasılık taşıyan sorunlara yönelmiş ve bu doğrultuda faaliyetlerde bulunmuştur.

Sürdürülebilirlik kavramı olarak ilk defa Birleşmiş Milletler tarafından 1987 yılında yayınlanan “Brundtland Report (Ortak Geleceğimiz)”unda geçmiştir. Söz konusu raporda sürdürülebilirlik; “Gelecek kuşakların kendi ihtiyaçlarını karşılayabilme imkânlarını tehlikeye sokmadan bugünkü kuşakların ihtiyaçlarını karşılamak.” olarak tanımlanmıştır (Borsa İstanbul Şirketler için Sürdürülebilirlik

Rehberi (2020). Brundtland raporu, sürdürülebilirliği hem ekonomik hem de çevresel zorlukları ele almanın bir yolu olarak savunmuş ve kısa vadeli ekonomik kazanımlar ile gelecek nesiller üzerindeki uzun vadeli etkiler arasındaki dengeyi kabul etmiştir (Brockett ve Rezaee, 2012: 28).

Diğer yandan 1992 yılında Brezilya'nın Rio de Janeiro kentinde "Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansı" düzenlenmiştir. Söz konusu konferansta iklim değişikliğinin dünyamız üzerindeki etkileri değerlendirilmiş ve sera gazı salınımını kontrol altına alabilmek için "Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi" yapılmıştır. Rio Konferansı'ndan sonra beş önemli sözleşme imzalanmıştır. Bunlardan 1994 yılında yürürlüğe giren ve Türkiye'nin de 2004 yılında taraf olduğu "Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi"nin temel hedefi sera gazı etkisini en aza indirerek iklim değişikliği ile mücadele etmek ve özellikle gelişmekte olan ülkelerin iklim değişikliği sorununa olumsuz katkılarını önlemek amacıyla bu ülkelere kaynak ve teknoloji transferinin yapılmasıdır (Özgül ve Mengi, 2016; 150).

Sürdürülebilirliğin tarihi gelişimi içerisinde Kyoto Protokolü 1997 yılında Birleşmiş Milletler öncülüğünde Japonya'nın Kyoto şehrinde imzalanmıştır. Söz konusu sözleşme üye ülkelere iklim değişikliği konusunda bazı taahhütler getiren ilk evrensel "İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi"dir. Rusya bu protokolü 2005 yılında imzalamış ve sözleşme yürürlüğe girmiştir. Türkiye ise 2009 yılında sözleşmeye taraf olmuştur (Borsa İstanbul Şirketler için Sürdürülebilirlik Rehberi (2020).

Diğer taraftan, bağımsız bir organizasyon olan "Küresel Raporlama Girişimi (GRI)" tarafından ilk "Sürdürülebilirlik Raporlama Rehberi" 1997 yılında hazırlanmıştır. Sürdürülebilirlik raporlaması açısından ilk adım olan bu rehber ile işletmelerin çevresel, ekonomik ve toplumsal faaliyetlerinin şeffaf ve karşılaştırılabilir bir şekilde raporlanması amaçlanmıştır (Özgül ve Mengi, 2016; 151). Sürdürülebilirlik raporlamasında kurumsal sosyal sorumluluk raporlamasından farklı olarak işletmenin sosyal ve çevresel performansının ekonomik performansa etkisi ve ekonomik performanstan nasıl etkilendiği gibi hususlar vardır (Gray ve Milne, 2004: 75-76).

İşletmeleri sürdürülebilirlik raporu sunmaya iten en önemli nedenlerden biri de işletmelerin içinde buldukları topluma karşı olan sorumluluklarıdır (Gao, 2011). İşletmeler rekabet üstünlüğü elde edebilmek ve mevcut potansiyellerini arttırmak amacıyla faaliyetlerinin sonucu olan sosyal, çevresel ve ekonomik raporlar üretmek ve bunları paylaşmak zorunda kalmışlardır (Çalışkan, 2012: 43).

Sürdürülebilirliğin tarihi gelişimi içerisinde standardizasyon çabaları da önemlidir. Bu doğrultuda, “ISO 14001” çevre yönetim standartları ilk olarak 1996 yılında uygulanmıştır. Söz konusu standart, dünya genelinde uygulanabilirlik, çevre yönetiminin iyileştirilmesi, kamusal çıkarların dikkate alınması, içsel ve dışsal esnekliklerin değerlendirilmesi vb. ilkelere dayanmaktadır. (Karaer ve Pusat, 2002: 12). Diğer taraftan, “ISO 26000” standardı Uluslararası Standartlar Örgütü (ISO) tarafından 2010 yılında yayımlanmıştır. Söz konusu standart sosyal sorumluluk alanları ve uygulamaları üzerine belirli standartların öngörüldüğü bu alandaki ilk resmi belgedir.

Bununla birlikte işletmelerin risk düzeyleri ve sürdürülebilirliklerine ilişkin bilgilerin finansal raporlama içerisinde yer almaması nedeniyle bilgi kullanıcıları açısından bir boşluk oluşmaktadır. Bu sorunu gidermek amacıyla 2010 yılında “Uluslararası Entegre Raporlama Konseyi (IIRC)” kurulmuştur. IIRC’nin kuruluş amacı ise işletmelerin finansal ve finansal olmayan bilgilerinin bir arada yayımlanarak kuruluşun kısa, orta ve uzun vadede nasıl bir değer oluşturacağını, çevresinden ne düzeyde etkileneceğinin ve çevresini nasıl etkileyeceğinin kısa ve öz olarak raporlanmasıdır (Altınay, 2016: 57). Entegre raporlama anlayışı ilk olarak ise Güney Afrika’da ortaya çıkmıştır. Ülkede 1994 yılından itibaren çalışma grupları oluşturulmuş ve bu konuda girişimler arttırılmıştır. 2010 yılına gelindiğinde Johannesburg Borsası’nda entegre rapor yayımlamak tüm şirketlere zorunlu tutulmuştur. Güney Afrika’nın ardından Danimarka, Portekiz ve Fransa gibi Avrupa ülkelerinde finansal olmayan bilgilerin açıklanmasına yönelik adımlar atılmıştır (TÜSİAD, 2015: 41).

Tüm bu gelişmeler ya da adımlar sürdürülebilirlik yaklaşımının şirketlere entegrasyonu arttıran uygulamalardır. Literatürde bu

adımlara destek olabilecek teorik ve uygulamalı çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmalardan Lozano (2012) sürdürülebilirliğin şirket sistemlerine entegrasyonu için “Gönüllü İnisiyatiflerin Sürdürülebilirlik İçin Kurumsal Entegrasyonu (CIVIS)” adlı bir model geliştirmiştir. Söz konusu model, öncelikle liderlerin sürdürülebilirliğe katkılarını nasıl artırdığına ışık tutmaktadır. İkinci olarak, minimum maliyet ve maksimum sonuçlarla sürdürülebilirliği şirkete yerleştirmek için bazı girişimleri birleştirmeyi önermektedir. Söz konusu entegre model konuyla ilgili kavramsal ya da genel çerçeveyi açıklaması bakımından dikkate değerdir. Bununla birlikte dünyada sürdürülebilirlikle ilgili bu gelişmeler yaşanırken Türkiye ise gecikmeli de olsa sürdürülebilirliğin şirketler tarafından içselleştirilmesi bağlamında önemli adımlar atmıştır.

Yukarıda anlatılan süreçle beraber sürdürülebilirlik raporlaması yapan şirket sayısı da hızla artmıştır. Bu doğrultuda farklı ülkelere ve sektörlere ilişkin araştırmalar yapılmıştır. Amran ve Haniffa (2011) Malezya şirketlerinin sürdürülebilirlik açıklamalarına katkıda bulunan etkenleri inceledikleri çalışmalarında, yalnızca ağaçlandırma endüstrisinde faaliyet gösteren büyük ölçekli, devlet bağlantılı bir şirketin önemli miktarda sürdürülebilirlik raporlamasına sahip olduğu sonucuna varmışlardır.

Bir diğer çalışmada ise sürdürülebilirlik yaklaşımı çerçevesinde sektörel farklılıklar ve sektöre özgü koşullar üzerine değerlendirmelerde bulunulmuştur. Jones vd. (2014)’ne göre küresel otel endüstrisi sürdürülebilirliğin boyutlarını benimsemiş ve oteller sürdürülebilirliği sürekli büyümede verimliliği artırmanın bir yolu olarak görmektedirler. Ancak söz konusu çalışmaya göre küresel otel endüstrisi, sürdürülebilirlik uygulamalarını genellikle “güçlü” olmaktan çok “zayıf” olarak takip etmektedir. Bu çalışma sürdürülebilirlik uygulamalarının sektörden sektöre farklı düzeylerde benimsendiğine açık bir kanıttır.

Jones vd. (2014) sürdürülebilirliği küresel otel endüstrisi açısından incelerken Jones ve Comfort (2020) ise sürdürülebilirliği benzer bir konu açısından yani konaklama endüstrisi bağlamında ele almışlardır. Çalışma konaklama endüstrisinde Covid-19 krizinin sürdürülebilirlik üzerindeki etkilerini incelemektedir. Elde edilen bulgulara göre kriz, konaklama işletmeleri için sürdürülebilirlik

açısından önemli bir gelecek vizyonu sunsa da sektör ve müşteriler için önemli zorlukları da beraberinde getirmiştir.

Sürdürülebilirliğin dünyadaki gelişimi konusunda yukarıdaki genel durumların yanı sıra bazı özellikli durumlar da dikkat çekicidir. Belal ve Owen (2015)'in araştırmasına göre 2002 yılında Bangladeş'te bağımsız bir yan kuruluş olan bir tütün şirketinde geniş ve yaygın bir katılımı bir kurumsal sosyal sorumluluk raporlama girişimi başlatılmıştır. Ancak, ulusal politika değişiklikleri, tavizsiz paydaş talepleri ve artan yerel ve uluslararası eleştiriler nedeniyle kurumsal sosyal sorumluluk girişimleri aniden sona ermiştir. Bu olay sürdürülebilirliğin başarı şansı açısından geniş katılımlı olarak benimsenmesinin önemini vurgulamaktadır.

COVID-19 pandemisi dünyada iş süreçlerindeki birçok konuyla beraber sürdürülebilirlik faaliyetlerini de etkilemiştir. Bu kapsamda diğer birçok akademik alanda olduğu gibi sürdürülebilirlik yaklaşım ve uygulamaları da COVID-19 perspektifinden ele alınmıştır. Bu çalışmalardan Adams ve Abhayawansa (2022) COVID-19 salgını sırasında ESG yatırımlarındaki artışı sürdürülebilirlik raporlama çerçeveleri ve standartlarında “uyum” çağrısı bağlamında eleştirel bir şekilde değerlendirilmişlerdir. Sonuç olarak, kurumsal sürdürülebilirlik açıklamalarında farklı kullanıcılara gerekli saygının gösterilmediği, sürdürülebilirlik açıklamalarının alternatiflerinin değerlendirilmediği, Uluslararası Finansal Raporlama Standartları (IFRS) Vakfı'nın uzmanlığının abartıldığı ve sürdürülebilirlik veya ESG finansmanının yanlış nitelendirdiği anlaşılmıştır.

Sürdürülebilirlik raporlamasının dünyadaki ilerlemesi kapsamında gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler açısından durum farklılaşmaktadır. Preuss ve Barkemeyer (2011)'e göre kurumsal sosyal sorumluluk açısından sanayileşmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasında bir ayrım vardır. Rusya ise bu ayrımda orta noktada yer almaktadır. Bununla birlikte, gelişmekte olan ülkeler, GRI göstergelerini kapsama konusunda gelişmiş ülkelere daha iyi performans göstermektedirler. Bununla birlikte sürdürülebilirlik raporlarının gerçeği yansıtıp yansıtmadığı bir diğer önemli konudur. Papoutsis ve Sodhi (2020) tarafından 331 şirketin sürdürülebilirlik raporları içerik analizi ile incelenmiş ve sürdürülebilirliğin Dow Jones Sürdürülebilirlik Endeksi (DJSI) ve ESG ölçümlerini anlamlı

bir şekilde açıkladığı görülmüştür. Dolayısıyla bu çalışmaya göre sürdürülebilirlik raporları gerçek sürdürülebilirlik performansını tanımlamaktadır.

Son olarak sürdürülebilirliğin gelişim çizgisi içerisinde GRI çok önemli bir yere sahiptir. Mutlaka GRI'nin açıklamaları ve yaklaşımları verimlilik ve etkinlik açısından değerlendirilmelidir. Barkemeyer vd. (2015)'ne göre GRI, özellikle Asya ve Güney Amerika ülkeleri için sürdürülebilirlik raporlamasını yaygınlaştırdığı için “çıktı etkinliğine” sahiptir. Ancak GRI'nin “sonuç etkinliği” sınırlıdır. Çünkü raporlama içerikleri çoğunlukla tek tiptir. Son olarak, GRI şirket-paydaş etkileşimini kolaylaştırmadığı için “etki etkinliği” de sınırlıdır.

1.4.2. Sürdürülebilirlik Raporlamasının Türkiye'deki Gelişimi

Türkiye uluslararası sınıflandırma Türkiye uluslararası sınıflandırma kriterlerine göre gelişmekte olan bir ülkedir. Gelişmekte olan ülkeler sosyoekonomik yapıları gereği uygarlık adımlarını gecikmeli olarak takip etmektedirler. Modern Türkiye çağın getirdiği yeniliklere öncülük edemese de sürekli bu gelişmeleri takip etme çabası içinde olmuştur. Küreselleşen dünyaya her geçen yıl daha da entegre olan Türkiye yoğun uluslararası ilişkileri nedeniyle ileri dünyanın öncüsü denilebilecek Batı'nın yeniliklerine uyum sağlama gayreti içinde olmuştur. Türkiye'de işletmeler de ihracat ve ithalat faaliyetleri, menkul kıymetler borsasının kurulması, uluslararası sermaye akımlarının hızlanması, uluslararası yatırımlar ve işbirliklerinin artması, uluslararası turizm ve seyahat etkinliklerinin artması vd. gibi nedenlerle çağdaş işletmeciliğe uyum doğrultusunda kurumsallaşma ve rekabetçilikte basamak atlamışlardır. Modern çağın bir gereksinimi denilebilecek sürdürülebilirlik anlayışının da temelleri Batı'da atılmış ve nihayetinde Türkiye'deki işletmelerce de son yıllarda benimsenmiştir.

Dünyada olduğu gibi Türkiye'de de sürdürülebilirlik raporlaması ya da sürdürülebilir kalkınma anlayışına doğru ilk adım çevre alanında atılmıştır. Nitekim küresel ölçekte yaşanan olağanüstü gelişmeler Türkiye'de de 1970'li yıllarda çevre hassasiyetinin öne

çıkmasına neden olmuştur. Bu doğrultuda Türkiye’de 1973 yılında “Çevre Sorunları Koordinasyon Kurulu” oluşturulurken, hemen ardından bu anlayışın devamı olarak 1978’de “Başbakanlık Çevre Müsteşarlığı” birimi kurulmuştur. Müsteşarlığın kurulmasıyla çevre konusu güncel politikada tartışılan bir konu haline gelmiş ve 1983’te “Çevre Kanunu” düzenlenerek kavramın anayasa içerisinde yer bulması sağlanmıştır (TC Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, [23.03.2022]).

Çevre Kanunu’nun kabul edilmesinden sonra bu kanunun uygulama esaslarını belirlemek amacıyla hava kalitesi, su kalitesi veya katı atık yönetimi gibi konularda yönetmelikler çıkarılmıştır. Daha da önemlisi Türkiye’de planlı ekonomi döneminde, (Örneğin; Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1963-1967) veya İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1968-1972) vd.), kalkınma planları içerisinde giderek artan yoğunlukta çevresel düzenlemelerin ya da çevresel hedeflerin yer aldığı görülmektedir (Devlet Planlama Teşkilatı, Kalkınma Planı, 1963; Devlet Planlama Teşkilatı, İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, 1968).

Daha sonraları Türkiye 1992’de yapılan Rio Zirvesi kapsamında “Gündem 21” protokolünü imzalamıştır. Bu anlaşmanın da bir gereği olarak Yedinci Kalkınma Planı (1996-2000)’nda “sürdürülebilir kalkınma” ifadesi kullanılmış ve Çevre Kanunu’nun yetersizliği vurgulanarak “Çevresel Etki Değerlendirme Yönetmeliği” yayımlanmıştır. Aradan uzun bir zaman geçmeden Türkiye 2004 yılında “BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi” kapsamında yükümlülüklerini tamamlayarak sözleşmeyi imzalamıştır. Devamında Dokuzuncu Kalkınma Planı (2007-2013) kapsamında çevresel duyarlılık daha da geliştirilmiş ve yine söz konusu yıllarda AB uyum anlaşmaları çerçevesinde daha iyi ve daha yaşanılabilir bir çevre için adımlar atılmıştır. Bununla birlikte Türkiye 2009’da, küresel anlamda çevrenin korunması açısından evrensel anlaşmalardan olan Kyoto Protokolü’nü de imzalamıştır. Buna ek olarak Onuncu Kalkınma Planı (2013-2018)’nda sürdürülebilir kalkınma amaçlarının gereği olarak “yeşil büyüme” yaklaşımı gibi çevresel duyarlılığı önceleyen büyüme modellerinin öne çıktığı görülmüştür.

Diğer taraftan Türkiye’de yakın zamanda, sürdürülebilirlik açısından temel boyutlardan olan “çevre” konusunun yanı sıra “sosyal” boyut da yer bulmaya başlamıştır. Onuncu Kalkınma Planı (2013-2018)’nda çevresel değerlendirmelerin yanı sıra insan haklarına değinilmiş ve insan odaklı bir büyüme modeli ileri sürülmüştür. Nihayetinde, 2014 yılında, sürdürülebilir kalkınmayı şirketler eliyle kurumsallaştırma çabaları doğrultusunda, Borsa İstanbul bünyesinde “BIST Sürdürülebilirlik Endeksi” oluşturulmuştur.

2014 yılında borsada sürdürülebilirlik endeksinin oluşturulmasından sonra 2015’te BM Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları 193 ülkede kabul görmüş ve Türkiye de aynı tarihte bu ülkelere katılmıştır. 2016 yılında ise uluslararası boyutta bankacılıkla ilgili ilkesel düzenlemeleri ortaya koyan Basel Bankacılık Standartları’na Türkiye uyum sağlama taahhüdünde bulunmuştur. Söz konusu standartlar içerisinde sürdürülebilir kalkınmayı ekonomik açıdan kalıcı hale getirme konusunda değerlendirmeler bulunmaktadır. Türkiye’de sürdürülebilirlik konusunda tüm bu gelişmeler yaşanırken On Birinci Kalkınma Planı (2019-2023)’nda “Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları”na yeri verilirken sürdürülebilirlik; kent yaşamı, demokratik hayat, insan hakları ve çevre vs. gibi çok boyutlu bir gelişim süreci kapsamında değerlendirilmiştir. Diğer taraftan Türkiye’de sürdürülebilirlik ilkelerinin ve anlayışının kökleşmesi çabaları kapsamında son olarak 2020’de Sermaye Piyasası Kurulu (SPK) tarafından “Sürdürülebilirlik İlkeleri Uyum Çerçevesi” yayımlanmıştır. Sürdürülebilirlik konusu raporlama esaslı olduğu için belirli ilke ya da standartları gerektirmektedir. 2022 yılında sürdürülebilirlik raporlama standartlarını belirlemek üzere, Türkiye’de muhasebe ve denetim standartlarını düzenleyicisi olarak bilinen Kamu Gözetim Kurumu (KGK) yetkilendirilmiştir. KGK bu yetki kapsamında yakın zamanda iklim değişikliği ve sürdürülebilirlik raporlama standartları ile ilgili taslak metinleri kamuoyuyla paylaşmıştır. Daha sonra KGK tarafından yapılan değerlendirmeler neticesinde Türkiye Sürdürülebilirlik Raporlama Standartları, kısa adıyla TSRS 1 (Sürdürülebilirlikle İlgili Finansal Bilgilerin Açıklanmasına İlişkin Genel Hükümler) ve TSRS 2 (İklimle İlgili Açıklamalar)

yayınlanmıştır. KGK'nın sürdürülebilirlik hedeflerine yönelik girişimleri ise halen devam etmektedir. Örneğin; sürdürülebilirlik raporlamasına tabi olan şirketlerin belirlenmesi, sürdürülebilirlik denetçiliği sınavı ve sürdürülebilirlik eğitimlerinin yetkilendirilmesi bunlardan önde gelenlerdir. Nihayetinde, günümüzde Türkiye'de öncü şirketlerin çoğunluğu sürdürülebilirlik anlayışına ya da raporlamasına doğru yönelirken BIST, SPK, KGK vd. gibi kamusal organizasyonlar da sürdürülebilirlikle ilgili mevzuatı geliştirme gayreti içerisindeyler. Sürdürülebilirlik yaklaşımı veya uygulamaları günümüzde tüm dünyada ve Türkiye'de daha ziyade gönüllülük esasına dayanmaktadır. Fakat sürdürülebilirlik konusu kuruluşlar üzerinde doğrudan veya dolaylı yasal yaptırımları olan zorunlu bir çerçeveye doğru yönelmektedir.

1.5. Kurumsal Sürdürülebilirlik Raporlaması

Kurumsal sürdürülebilirlik sürdürülebilirliğin işletme düzeyinde ele alınmasıdır. Kurumsal sürdürülebilirlik kurumların faaliyetlerini sürdürülebilirlik anlayışı çerçevesinde yönetmeleriyle gelişme göstermiştir (Heybat, 2020: 32). Diğer bir tanıma göre, ekonomik bir değer oluşturmak amacıyla üretilen mal ve hizmetlerin, sosyal boyuta dair etkilerini en aza indirerek yapılan yeniliklerin ve diğer uygulamaların gelecek nesillerin ihtiyaçlarını da karşılayabilmesi açısından alınan önlemler kurumsal sürdürülebilirlik raporlamasını oluşturur (Porritt, 2012). Kurumsal sürdürülebilirlik faaliyetleri daha ziyade işletmenin strateji ve yönetsel hedefler gibi tepe yönetiminin politikalarıyla ilişkilidir. Diğer taraftan kurumsal sürdürülebilirlik anlayışı işletmenin tamamını etkilemekle beraber üst yönetim tarafından koordine edilmektedir. Bu açıdan kurumsal sürdürülebilirlik ancak ve ancak üst yönetimin taahhüdü ve çalışanların katılımıyla gerçekleştirilebilir. Kurumsal sürdürülebilirlik raporlaması ise işletmelerin sürdürülebilirlik konusunda attıkları adımların veya gerçekleştirdikleri ilerlemelerin paydaşlara sunulmasıdır. Bununla birlikte günümüzde kurumsallaşmış şirketlerde sürdürülebilirliğin hayata geçirilmesi için özel sürdürülebilirlik takımları kurulmuştur. Bu takımların hazırladığı çevresel, sosyal ve yönetime dair bilgiler içeren raporlar işletme tepe yönetiminin onayıyla yayınlanmaktadır.

Kurumsal sürdürülebilirlik ilkelerinin uygulanmasından sorumlu sürdürülebilirlik takımları çoğu zaman bazı güçlüklerle karşılaşmaktadır. Bu güçlükler birer gerilim noktası olarak da ifade edilebilir. Literatürde bu gerilimleri açıklamayı hedefleyen çalışmalar yapılmıştır. Hahn vd. (2015) çalışmalarında kurumsal sürdürülebilirlikle ilgili gerilimlerin analizi için sistematik bir çerçeve sunmuşlardır. Söz konusu çerçeve ile yöneticiler kurumsal sürdürülebilirlikteki gerilimleri daha iyi anlayabilmekte ve karar alma süreçlerinde bu gerilimleri sahiplenebilmektedirler.

Diğer taraftan kurumsal sürdürülebilirlik faaliyetleri açısından sürdürülebilirlik güvencesi önemli bir konudur. O'Dwyer vd. (2011) çalışmalarında yönetim, denetim, risk vb. unsurlar çerçevesinde sürdürülebilirlik güvencesinin meşrulaştırılmasına ilişkin teorik bir tartışma örneği sunmuşlardır. Sonuç olarak, sürdürülebilirliğin gelişmekte olan bir alan olduğundan, sürdürülebilirlik güvencesine ilişkin teorik ve ampirik literatürün henüz başlangıç aşamasında olduğunu vurgulamışlardır. Dikkate değerdir ki yukarıda da değinildiği gibi sürdürülebilirlik raporlaması hem Türkiye açısından hem de Dünya açısından oldukça yeni bir yaklaşımdır.

Smith vd. (2011) kurumsal sürdürülebilirlik raporlaması güvencesini incelemişler ve İngiltere'deki bazı yapılarda dinamik ve yeni bir kavramsal çerçeve ortaya çıkarmak için neo-kurumsal teorinin unsurlarını ve arena kavramını birleştirmişlerdir. Söz konusu çalışma sürdürülebilirlik güvencesini teorik olarak ele alması bakımından dikkate değer çalışmalardandır. Bununla birlikte Michelin vd. (2019)'ne göre sürdürülebilirlik yeniden beyanları, sürdürülebilirlik güvencesinin sağlanmasında önemlidir. Ancak, sürdürülebilirlik yeniden beyanları ile finansal yeniden beyanlar arasında farklılıklar vardır. Nihayetinde sürdürülebilirlik güvencesi açısından iç ve dış güvence sağlayıcıların önemi dikkate değerdir. Bu doğrultuda Hassan vd. (2020)'ne göre daha fazla sürdürülebilirlik bilgisi üreten şirketler, güvence sağlama ve sürdürülebilirlik bilgilerini finansal tablolara entegre etme konusunda daha iyidirler. Bununla birlikte, daha zayıf bir düzenleyici ortamdaki şirketlerin, sürdürülebilirlik açıklamalarına güvence sağlamada daha etkili olduğu görülmüştür.

Sürdürülebilirlik literatürde ve uygulamada daha ziyade büyük ölçekli firmalar bağlamında değerlendirilmiştir. Fakat konuyu KOBİ düzeyinde irdelemeye çalışan yayınlar da yapılmıştır. Dey vd. (2020)'ne göre KOBİ'lerde tüm döngüsel ekonomi alanları (“al”, “yap”, “dağıt”, “kullan” ve “geri kazan”) ekonomik performansla ilişkilendirilir. Ancak yalnızca “yap” ve “kullan” döngüsel ekonomi alanları çevresel ve sosyal performansla ilgilidir. Söz konusu araştırma KOBİ'lerde döngüsel ekonomiyi uygulamaya yönelik zorlukları, stratejileri, kaynakları ve yetenekleri tartışmıştır. Esasen bu çalışmadaki döngüsel ekonomi kavramı sürdürülebilirlik yaklaşımı ile yakından ilişkilidir.

Kurumsal sürdürülebilirlik konusu literatürde farklı sektörler ve farklı boyutlarla inceleme konusu yapılmıştır. Bu çalışmalardan Guix vd. (2018) uluslararası otel işletmelerinin sürdürülebilirlik açıklamaları kapsayıcılık, önemlilik ve yanıt verebilirlik açısından içerik analizi ile incelemişler ve bu değişkenlerin işletmelerin hesap verebilirliğine katkı sağlayacağını vurgulamışlardır. Dolayısıyla ESG açıklamalarının şirketlerin yakın ve uzak paydaşlarıyla daha şeffaf iletişim kurmasına olanak tanıdığı ileri sürülebilir.

Sürdürülebilirlik faaliyetleri işletmelerin organizasyonel yapılarına ve iş süreçlerine katkıda bulunmaktadır. Sürdürülebilirliğin faaliyet etkinliğine olan katkılarını inceleyen çok sayıda çalışma yapılmıştır. Bu çalışmalardan Wu vd. (2013)'ne göre kurumsal sürdürülebilirliğe yönelik dinamik yetenekler sayesinde şirketler, çeşitli paydaşlarının sürdürülebilirlik ihtiyaçlarını izleyebilir, sürekli değişen paydaş beklentilerinden sürdürülebilir kalkınma fırsatlarını yakalayabilir ve kurumsal sürdürülebilirlik için fonksiyonel yetkinliklerini yeniden yapılandırarak hedeflerine ulaşabilirler. Benzer şekilde kurumsal sürdürülebilirliğin işletmelerin verimliliklerine etkisi de önemlidir. Aras ve Crowther (2009b)'a göre verimlilik, maliyetleri azaltarak değil, değer yaratan faaliyetlerin farkına varılarak sağlanabilir. Sürdürülebilirlik, örgütsel faaliyetlerin etkilerinin dağılımı dikkate alınmadan sağlanamaz. Çünkü sürdürülebilirliğin esas amaçlarına ulaşabilmesi için işletmenin her düzeyindeki faaliyetlere etkisi dikkate alınmalıdır. Dolayısıyla sürdürülebilirlik işletmeyi bir bütün olarak değerlendirmektedir.

1.5.1.Kurumsal Sürdürülebilirlik Raporlamasının Gelişimine Katkıda Bulunan Süreçler

İşletmelerin toplum içindeki görevleri zamanla değişime uğramıştır. Günümüzde işletmeler yerel anlamda önemli bir büyüklüğe ulaşırken küresel ölçekte de faaliyet göstermektedirler. Nitekim bazı çok uluslu şirketlerin üretim sahası, faaliyet alanı, pazar büyüklüğü, istihdam genişliği ya da ciro açısından çok sayıda devletten daha büyük bir hacme sahip olduğu bilinmektedir. Dolayısıyla katılımcı anlayışın yaygınlaştığı 21. yüzyılda işletmeler yeni görevler üstlenmişlerdir. Bu görev toplumun daha iyiye doğru gidişine katkıda bulunmak ve elbette ki doğayla insanın uyumu ya da sınırlı kaynakların kullanılmasında bilinçli olmak şeklinde özetlenebilir. Kurumsal sürdürülebilirlik raporlaması her şeyden önce toplumlardaki ya da iş dünyasındaki artan bilinç ile ortaya çıkmıştır. Diğer bir ifadeyle kurumsal sürdürülebilirlik raporlamasının gelişiminde birincil öneme sahip olan süreç toplumlardaki ya da işletmelerdeki artan bilinç düzeyidir.

Kurumsal sürdürülebilirlik raporlamasının gelişiminde bir diğer önemli süreç işletmelerin kurumsal itibarlarını güçlendirme isteğidir. Her işletme yakın ve uzak paydaşlarının gözündeki imajını güçlendirmek istemekle beraber mevcut ve potansiyel müşterileri üzerindeki algısını da geliştirmek istemektedir. Kısacası işletmeler açısından büyümenin, başarının ya da istikrarlı gelişimin formülü işletmeyle doğrudan ya da dolaylı ilgililerin kuruluşa karşı bakış açılarını olumlu tutabilmek veya olumsuz tutumları olumluya çevirmekten geçmektedir. Dolayısıyla kurumsal sürdürülebilirlik raporlamasının uygulayıcı işletmelere çevrenin bakış açısını çok yönlü olarak geliştirdiği ileri sürülebilir. Dahası marka değeri yaratmada ve küçük veya büyük karar verici otoritelerin işletme lehine kararlar almalarında kurumsal sürdürülebilirlik raporu önem taşımaktadır. Bununla birlikte pazarlama politikaları açısından günümüzde sürdürülebilirlik ya da kurumsal yönetim gibi kavramları içselleştirmeden pazarda marka olabilmek büyük olasılıkla çok güçtür.

Kurumsal itibar işletmenin yakın paydaşlarından ziyade uzak paydaşları üzerinde etkilidir. Diğer taraftan işletmeler, özellikle

çalışanlar daha sonra da diğer yakın paydaşlar, açısından iş etiği öne çıkmaktadır. Devletin kontrolünün azalması ve işgücünün artan önemiyle etik konusu her işletme için önemli bir alan haline gelmiştir. Bununla birlikte sürdürülebilirlik faaliyetlerinin artmasının bir diğer sebebi iş etiği anlayışındaki ilerlemedir. Sürdürülebilirlik raporlaması ile kuruluşlar daha şeffaf ve daha hesap verebilir hale gelmektedirler. Sürdürülebilirlik çabaları ile yönetimin tarafsızlığı, çalışanların özlük hakları, insan psikolojisinin ya da fizyolojisinin korunması vd. gibi iş etiği ile ilgili konular taahhüt edilmektedir. Dolayısıyla, sürdürülebilirlik anlayışının benimsenmesi mutlaka örgütün iş etiği anlamında gelişimini sağlamaktadır. Bireysel, gruplar ya da kurumsal anlamda iş etiğine verilen önemin artması diğer çok sayıda yönetsel tercihin öne çıkmasına imkân verirken sürdürülebilirliğin de odağa alınmasına neden olmuştur. Kısacası etik kavramı kontrolün olmadığı ve gönüllü uygulamaların öne çıktığı günümüzde işletmeler açısından en temel inisiyatiflerdendir. Nihayetinde bu inisiyatife katkıda bulunan bir alan olarak sürdürülebilirlik dikkate değerdir.

İşletmeler açısından artan toplumsal bilinç düzeyi, kurumsal itibarı güçlendirme isteği ve etik kavramının öneminin artması sürdürülebilirliğin daha fazla dikkat çekmesine neden olmuştur. Bununla beraber ekonomik yapıdaki dönüşüm ya da değişim ve bu gelişmelerin insanlığa, çevreye ve gelecek nesillere olan olumsuz etkileri sürdürülebilir kalkınma anlayışının kabul görmesine neden olmuştur. Sanayi devriminin insanlar ve çevre üzerindeki etkileri devam ederken ve günümüz bilgi toplumu yönünde ilerlerken tükenbilir doğal kaynakların etkin kullanılmadığı, doğanın geri döndürülemez bir şekilde tahrip edildiği, üretim faaliyetleri sonucunda ortaya çıkan atıkların bertaraf edilemediği kısacası insan ve doğadan oluşan yerküredeki dengelerin bozulduğu görülmektedir. Tüm bu değişim süreçleri toplumlar açısından sürdürülebilir kalkınmayı ve işletmeler açısından ise kurumsal sürdürülebilirliği kaçınılmaz yaklaşımlardan biri haline getirmiştir.

Yukarıda da genel olarak değinildiği gibi artan bilinç düzeyi neticesinde tüketici beklentileri ve tüketici satın alma davranışları da değişme eğilimindedir. Tüketiciler satın aldıkları ürün ve hizmetlerin doğrudan ya da dolaylı olarak doğaya zararlı olup olmadığı, üretim

sürecindeki çalışma koşullarının insani olup olmadığı, ürün ya da ambalajlarının geri dönüşümlü olup olmadığı, üretimde ortaya çıkan atıkların uygun bir şekilde bertaraf edilip edilmediği vs. gibi konuları gündemlerinde tutmaktadırlar. Kamuoyunun ve elbette ki tüketicilerin bu hassas değerlendirmesi işletmeleri ister istemez sürdürülebilirlik yolculuğuna ısrarla davet etmektedir. Sonuç olarak, tüketici beklentilerindeki değişim ve artan bilinç düzeyi sürdürülebilirlik çalışmalarını desteklemektedir.

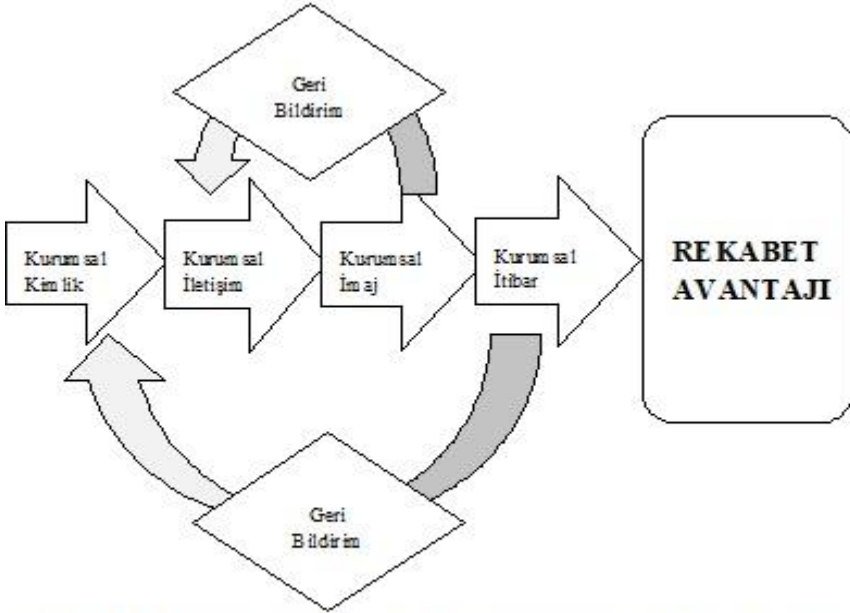
Son olarak kurumsal sürdürülebilirliğin gelişimine katkıda bulunan bir diğer süreç devlet mekanizmasının değişen işlevidir. Devletin ekonomi içerisinde üretici değil denetleyici/yönlendirici olmasını öngören yaklaşım uzunca bir süredir tüm dünyada savunulmaktadır. Genel bir değerlendirme olarak, dünyada hâkim görüş olan kapitalist sistem tüm dünyayı etkisi altına almıştır ve aksayan yönleri olsa da hızla yaygınlaşmaktadır denilebilir. Sürdürülebilirlik açısından günümüzde devlet ve bazı sivil toplum kuruluşları arasında ekonomiyi düzenlemek adına sürdürülebilirlik ilkeleri tartışılmakta ve çoğu zaman tavsiye niteliğinde kararlar alınmaktadır. Bununla birlikte söz konusu kararların zamanla zorlayıcılığının olması da beklenmektedir. Birçok ülkede devlet örgütü, sürdürülebilir kalkınma amaçları düşünüldüğünde, sürdürülebilirlik faaliyetlerinden doğrudan ve dolaylı pozitif dışsallıklar sağladığı için sürdürülebilirlik ilkelerini desteklemekte ve bu alandaki gelişime öncülük etmek istemektedir. Nihayetinde, çevresel ve insani kazanımların devamlılık arz edebilmesi için sürdürülebilirlik yaklaşımı hayati öneme sahiptir. Toplumsal gelişim için denetleyici/yönlendirici rolünü üstlenmiş olan devletler bu gelişimin önünü kapatmaktan ziyade söz konusu alanlardaki tüm ilerlemelerin önünü açma eğilimindedirler.

1.5.2. Kurumsal Sürdürülebilirlik ve Rekabet Üstünlüğü

Kurumsal sürdürülebilirliğin işletmelere olan en önemli faydalarından biri kuruma katmış olduğu rekabet üstünlüğüdür. Bununla birlikte, esasen sürdürülebilirlik amaçları sadece ekonomik boyutuyla değerlendirilemez. Sürdürülebilirlik yaklaşımının çevreyi

koruma, insanı geliştirme, kaynakların yok olmasını önleme diğer bir deyişle geleceği koruma gibi hedefleri vardır.

Diğer taraftan işletmelere rekabet avantajı sağlayan uygulamalardan biri de kurumsal fonksiyonlardır. Bununla birlikte kurumsal kimlik kurumsal iletişim üzerinde etkilidir. Söz konusu nedensellik bağlantıları Şekil 1.6'da gösterilmiştir.

Şekil 1.6. Kurumsal İtibarın Ortaya Çıkışı ve Rekabet Avantajı
Kaynak: Deniz (2022)'den uyarlanmıştır.

Bununla beraber kurumsal sürdürülebilirlik genel olarak işletmelere rekabet üstünlüğü yaratırken farklı sektörler ya da farklı büyüklükteki işletmeler açısından durum değişmektedir. Örneğin; üniversitelerde sürdürülebilirlik faaliyetleri son yıllarda gündemde olan bir konudur. Bu doğrultuda Lozano (2011)'e göre üniversitelerde sürdürülebilirlik raporlaması, şirketlerin sürdürülebilirlik raporlamasına göre hem raporlama yapan kuruluş sayısı hem de raporlama düzeyi açısından, en azından çalışmanın yapıldığı tarih itibariyle, henüz başlangıç seviyesindedir. Bu sonuca ulaşılmasının olası bir sebebi üniversitelerin genellikle birincil

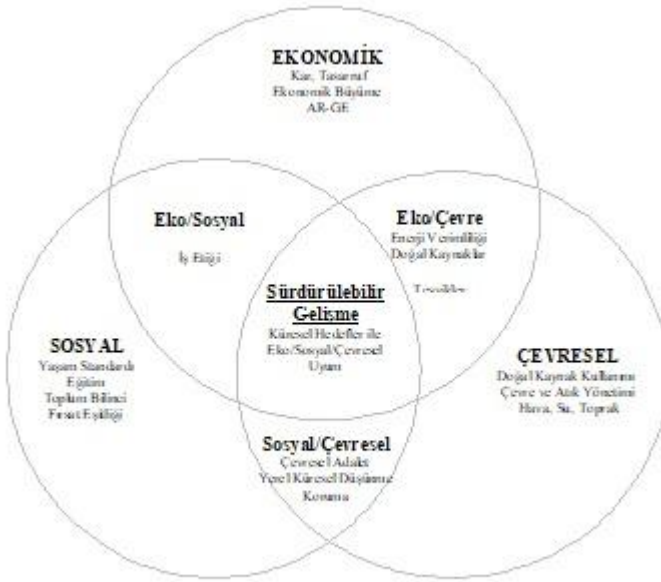
amacının kâr elde etme olmaması olabilir. Diğer bir deyişle rekabetçi üstünlüğün nispeten önemli olduğu şirketler açısından sürdürülebilirlik faaliyetleri yakından izlenilmektedir. Diğer taraftan sürdürülebilirlik faaliyetleri konusunda artan bir talep olsa da aslında şirketlerin büyük çoğunluğunun kurumsal raporlarında yeterli açıklamayı yapmadıkları öne sürülmektedir. Bu kapsamda Bonilla-Priego vd. (2014)'ne göre kruvaziyer şirketleri, sürdürülebilirliği sorumlulukların ve ilgili sorumluluk etkilerinin gerçekleştirilmesi olarak görmektedir. Ancak raporlar yukarıda değinildiği gibi aslında paydaşların taleplerini değil, kurumların seslerini yansıtmaktadır. Yazarlara göre dikkat edilmelidir ki çoğu şirket sürdürülebilirlik raporlarında yeterli açıklama yapmamaktadır. Dolayısıyla sürdürülebilirlik açıklamalarını konunun özüne ya da ruhuna uygun olarak açıklayan şirketlerin rekabette daha da farklılık yaratacağı öngörülemez değildir. Bu alandaki bir diğer çalışma olan Al-Shaer ve Zaman (2018)'a göre sürdürülebilirlik raporları konusunda güvence sağlamak amacıyla faaliyet gösteren denetim komiteleri, genel olarak raporlamanın güvenilirliğini artırmaktadır. Nihayetinde denetim komitelerinin bağımsız, uzman ve etkin gözetimi durumunda sürdürülebilirlik raporları daha güvenilir hale gelmektedir.

Diğer taraftan kurumsal sürdürülebilirlik raporlaması sayesinde şirketler temel ve yardımcı faaliyet alanlarında iyileştirmeler yapabilirler. Mangla vd. (2019)'ne göre gıda işletmelerinin atıkları azaltmak, finansal kayıpları ortadan kaldırmak ve çevresel etkiyi en aza indirmek için lojistik ve dağıtım açısından soğuk zincir yöntemini kullanmaları gerekmektedir. Çalışmada, süt endüstrisinde tedarik zinciri ve lojistik açısından kurumsal sürdürülebilirliği sağlamak için bir endeks geliştirilmiş ve zorluklar sıralanmıştır. Söz konusu çalışmayla tedarik zinciri yönetimi örneği üzerinden sürdürülebilirliğin iş süreçlerine katkısı değerlendirilmiştir. Bu çalışma da sürdürülebilirlik ve rekabetçi avantajlar konusunda ufuk açıcı araştırmalardandır.

1.5.3. Kurumsal Sürdürülebilirliğin Boyutları

Kurumsal sürdürülebilirliğin alt boyutları literatürde genellikle “Çevresel”, “Sosyal” ve “Yönetişim” (ESG) olmak üzere üçe ayrılmaktadır. Bununla beraber “Yönetişim” boyutunu daha açıklayıcı olması bağlamında “Ekonomi” olarak da ifade edenler vardır. Bu açıdan çevre boyutunun “Planet (Gezegen)”, sosyal boyutun “People (İnsan)” ve ekonomi boyutunun da “Profit (Kâr)” (3P) olarak da dikkate alınması üçüncü boyutun “ekonomik” olarak sınıflandırılabileceğini daha iyi açıklamaktadır. Literatürde bu ayrım “Triple Bottom Line (Üçlü Alt Çizgi)” olarak da ifade edilmektedir.

Sürdürülebilirlik faaliyetlerinin makro amacı ise elbette ki sürdürülebilir kalkınmadır. Bu amaç hem ulusal hem de küresel ölçekte değerlendirilebilir. Sonuç olarak, ESG’nin daha detaylı açılımı kalkınma üzerindeki etkiler bağlamında düşünülebilir. Şekil 7’de ESG ya da kurumsal sürdürülebilirlik raporlaması bağlamında sürdürülebilir kalkınmanın boyutları özetlenmeye çalışılmıştır.

Şekil 1.7. ESG Çerçevesinde Sürdürülebilir Kalkınmanın Boyutları

Şekil 1.7’de sürdürülebilirliğin temel üç sütunu (çevresel, sosyal ve ekonomik) açısından ikili ilişkilerin ve nihai hedef olan sürdürülebilir gelişmenin nasıl ortaya çıkabileceği vurgulanmaktadır. Şüphesiz burada dikkat çeken en önemli hususlardan biri işletmelerin takip ettiği olası kurumsal sürdürülebilirlik uygulamalarının geniş açıdan küresel hedeflere tekabül etmesidir. Nihayetinde sürdürülebilirlik yaklaşımı/felsefesi hem işletme misyon ve vizyonu açısından hem de yerel ve küresel makro hedefler açısından değer yaratmayı ya da öncü faaliyetlerde bulunmayı içermektedir.

Diğer taraftan sürdürülebilirliğin alt boyutları ve bu boyutlar arasındaki ilişkilerin incelenmesi muhakkak ki önemlidir. Lozano ve Huisinğh (2011) sürdürülebilirlik raporlamasının boyutlarını tanımlamış ve boyutlar arasındaki ilişkileri açıklamışlardır. Özellikle şirket liderlerinin ilgili konularda (tedarik zinciri yönetimi, küresel ısınma, ekolojik bozulma, toplumsal eşitlik ile ulusal ve küresel enerji konuları vb.) kararlarında yardımcı olabilecek unsurları ortaya koymuşlardır. Görüldüğü üzere kurumsal sürdürülebilirlik işletmeyi en alt düzeyden en üst düzeye kadar çok farklı boyutlarda etkileyen bir konudur.

Sürdürülebilirlik üzerine yine farklı perspektiflerden çok sayıda çalışma yapılmıştır. Bu çalışmaların önemli bir kısmı sürdürülebilirlik faaliyetlerinin performans üzerine etkilerini açıklamaya yöneliktir. Kısacası sürdürülebilirlik açıklamalarının bir bütün olarak performans üzerinde olumlu bir etkisi vardır. Ancak Buallay (2018)’e göre sürdürülebilirlik (ESG) alt boyutları açısından farklı bireysel sonuçlar bulunmaktadır. Diğer bir deyişle sürdürülebilirliğin firma performansına etkisi çevresel, sosyal ya da ekonomik boyut açısından farklılaşmaktadır. Diğer taraftan ESG, gelişmiş ülkelerde muhasebeye dayalı ve pazara dayalı performansı artırır. Bu bulgu, değer yaratma teorisini desteklemektedir. Öte yandan, ESG, hem gelişmekte olan hem de gelişmiş ülkelerdeki bankaların performansını zayıflatmaktadır (Buallay vd., 2020). Buna göre sürdürülebilirlik faaliyetlerinin farklı sektörlerde farklı sonuçlara sebep olduğu söylenebilir. Genel olarak ise ESG'nin bankaların performansı ve hissedarların ekonomik faydaları üzerinde olumlu bir etkisi vardır. Bununla birlikte, sosyal

performansın kârlılık ve değer üzerinde olumsuz bir etkisi vardır. Ayrıca banka performansı ile sürdürülebilirlik raporlaması arasındaki ilişkide bankaya özgü ve ülkeye özgü faktörler de etkili olmaktadır (Buallay, Fadel, Al-Ajmi, vd., 2020). Buna ek olarak, ESG, imalat sektöründeki operasyonel, finansal ve piyasa performansını olumlu yönde etkilemektedir. Ancak, ESG bankacılık sektöründe operasyonel, finansal ve piyasa performansını olumsuz etkilemektedir (Buallay, 2019).

Diğer taraftan yönetim kurulundaki cinsiyet çeşitliliği, sürdürülebilirlik alt boyutlarından yönetim boyutu kapsamında, sürdürülebilirlik raporlamasına olumlu etki eden bir diğer faktördür. Özellikle kadın yöneticilerin bağımsız olması durumunda sürdürülebilirlik açıklamalarının kalitesi daha da artmaktadır (Al-Shaer & Zaman, 2016). Yine bir başka açıdan “İnsan Kaynakları Yönetimi” ile ilgili açıklama performansı, sürdürülebilirlik açıklama performansından daha düşük değildir. Şirketler, dâhili işgücü hakkında harici işgücünden daha fazla rapor vermektedir.

Literatürde aslında uygulamada, sürdürülebilirlik ve alt boyutları açısından, bir diğer önemli konu kurumsal yönetim sürdürülebilirlik ilişkisidir. Kurumsal yönetim ve sürdürülebilirlik arasındaki ilişkilerin güçlü ve zayıf yönleri vardır. Bu ilişkilerin daha iyi anlaşılabilmesi için gerekli alanlarda yeni araştırmalar yapılmalıdır (Aras & Crowther, 2008). Aras & Crowther (2008)’ın bu araştırmanın yayımlanmasından sonra literatürde günümüze kadar çok sayıda ilgili çalışma yapılmıştır.

Sürdürülebilirlik ve alt boyutları literatürde çok farklı açılardan da ele alınmıştır. Kavramsal nitelikli çalışmalar bu alandaki önemli bir boşluğu doldurmuştur. Nitekim sürdürülebilir katma değer bu yeni kavramlardan biridir. Sürdürülebilir katma değer, sürdürülebilirliği etkileyen kurumsal katkıları ölçme yöntemlerinden biridir. Sürdürülebilir katma değer, şirketin ESG boyutlarının her birine yapılan kurumsal katkıları tanımlamaktadır.(Figge & Hahn, 2004).

Sürdürülebilirlik açıklamaları daha ziyade internet üzerinden gerçekleştirilmektedir. Herzig ve Godemann (2010)’a göre işletmeler, sürdürülebilirlik açıklamalarını çoğunlukla web sitelerinde yapmaktadır. Ancak işletmeler internet teknolojilerini

kurumsal değeri veya paydaş ilişkileri değerini artırmak için de kullanabilirler. İşletmelerdeki sosyal, çevresel ve ekonomik etkilerin iletişimi bağlamında da değişim veya çatışma eksikliği vardır. Diğer taraftan Rowbottom ve Lymer (2009)'a göre kurumsal internet siteleri üzerinden online bilgi talep edenler (çalışanlar, özel ilgi grupları, profesyonel yatırımcılar, alacaklılar, muhasebe firmaları, avukatlar vb.) açısından talepler farklılık göstermektedir. Bununla birlikte, yıllık raporlar dışındaki çevresel ve etik açıklamalar, kurumsal sürdürülebilirliğin en popüler kaynakları iken, bağımsız sürdürülebilirlik ve etik raporları nispeten daha az ilgi görmektedir. Bu hususlar genel olarak sürdürülebilirlik ve sürdürülebilirlik alt boyutları açısından özel durumları ifade etmektedir. Şimdi sürdürülebilirlik alt boyutlarını ayrı ayrı incelemeye çalışalım.

1.5.3.1. Çevresel Boyut

Sürdürülebilirliğin tarihsel gelişimi içerisinde de değinildiği gibi söz konusu anlayış ilk olarak çevresel hassasiyet olarak ele alınmıştır. Kısacası sürdürülebilirlik uygulamaları açısından çevresel faaliyetler ilk olarak göze çarpmaktadır. Çevresel düzenlemeler ve uygulamalar, çevresel risk bağlamında paydaşlardan gelen talepler, doğal çevreye ilişkin kurumsal taahhütlerin artırılmasında merkezi bir rol oynamaktadır. Yapılan çalışmalarda çevre sorunları nedeniyle uyuyan, tepki gösteren, savunan ve yenilikçi olmak üzere dört genel örgüt tipi tanımlanmıştır (Abreu, 2009). Söz konusu sınıflandırma şirketlerin çevreye etkileri bakımından yararlı olabilir. Yine birçok işletme çevre konusunu “çevre yönetim sistemi” gibi yaklaşımlarla daha profesyonel olarak ele almışlardır. Çevre yönetim sistemini benimsemiş işletmelerin bu özelliği önemli bir çevre yönetim aracıdır. Çevresel ve sürdürülebilirlik ölçüm ve raporlama uygulamaları daha çok büyük işletmeler tarafından benimsenmektedir. Çevre eğitimini iyileştirmek ve daha iyi bir sürdürülebilirlik profilinin anahtarı olan farkındalığı artırmak için itici güçler kullanılmalıdır (Ramos vd., 2013).

Diğer taraftan son yıllarda gündemin öne çıkan konularından biri olan sürdürülebilirlik tartışmaya açıktır. Çünkü dış çevre üzerinde etkisi olan şirketlerin sürdürülebilirlik açıklamaları üzerinden bazı

yanlış izlenimler yaratmaya çalıştıkları görülmektedir. Diğer bir deyişle, paydaşlar açısından sürdürülebilirlik faaliyetleri ile şirketler tarafından gerçek durum karartılabilmektedir (Aras & Crowther, 2009a).

Bununla birlikte yönetimin evre konusuna bakış açısı kapsamında yönetim kurulu yapısı da önemlidir. Yönetim kurulunda evre konularında deneyimli yöneticiler bulunursa daha az sera gazı emisyonu oluşur. Çevresel konularda deneyimli, daha iyi ağ bağlantılı yöneticilere sahip firmalarda ise daha iyi çevresel performans gözlemlenmiştir (Homroy & Slechten, 2019). Dikkate değerdir ki çevresel performans ile isteğe bağlı çevresel açıklama düzeyi arasında pozitif bir ilişki vardır. Bu bulgu, gönüllü açıklama teorisi ile tutarlı ve sosyopolitik teori ile çelişirken, sosyopolitik teori, ekonomik açıklama teorisinin açıklayamadığı "meşrulaştırma" gibi kalıpları açıklamada yararlıdır (Clarkson vd., 2008).

1.5.3.2. Sosyal Boyut

Sürdürülebilirlik açısından sosyal boyut daha ziyade insana yatırım anlamını taşımaktadır. Çalışanların hakları, aldıkları eğitimler veya demografik yapısı gibi konular sürdürülebilirliğin alt boyutlarından sosyal boyut kapsamında değerlendirilmektedir. Günümüzde birçok işletme sürdürülebilirliği sağlamak için çaba göstermektedir. şirketler, sürdürülebilirliği içselleştirmek ve topluma katkı sağlamak için organizasyonel değer'işim çalışmalarına hız vermektedirler. Dahası sürdürülebilirlik etkenleri, organizasyonel değer'işim çabalarını bütünsel olarak artırmaktadır (Lozano, 2013). Diğer bir ifadeyle değer'işim isteyen şirketler için sürdürülebilirlik anlayışı olumlu katkı yapabilir.

Literatüre göre sosyal sürdürülebilirliği sağlamak için sürdürülebilir tedarikçilerin seçilmesi önemlidir. Yapılan araştırmalarda farklı metodolojiler kullanılmış ve sürdürülebilir tedarikçilerin nasıl değerlendirileceği ve seçileceği açıklanmıştır (Bai vd., 2019). Bir diğer çalışmaya göre, Malezya şirketlerinde yönetimdeki kadın oranı ile sosyal performans arasında pozitif bir ilişki vardır. Kadın yöneticiler ile çevresel performans arasında ise bir ilişki yoktur. Bu bulgular söz konusu çalışmanın öngörülerini de doğrulamaktadır (Alazzani vd., 2017).

Sürdürülebilirlik yaklaşımı açısından insan unsurunun en az çevre kadar önemi bulunmaktadır. Dolayısıyla insan kaynakları yönetimi açısından sürdürülebilirlik öne çıkmaktadır. Stahl vd. (2020)'ne göre insan kaynakları yönetimi, kurumsal sürdürülebilirlik ve kurumsal sosyal sorumluluk üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Söz konusu çalışmada insan kaynakları yönetiminin sürdürülebilirliğe etkileri üçlü alt çizgi (insan, gezegen ve refah) çerçevesinde çok boyutlu ve çok paydaşlı bir çerçevede ele alınmış ve bu alanda yeni açılımlar sunulmaya çalışılmıştır.

Sürdürülebilirlik kapsamında sosyal boyut birçok araştırmada konu edinilmiştir. Jitmaneeroj (2016) sürdürülebilirliğin temel direklerinden biri olan sosyal performansın, çoğu sektör için genel sürdürülebilirlik performansının en kritik dayanağı olduğunu bulgulamıştır. Bunu sırasıyla çevre ve ekonomi başlıkları izlemektedir. Bununla beraber yönetim performansı, hiçbir sektörde genel sürdürülebilirlik puanı üzerinde etkili değildir.

İnsan kaynakları yönetimi ya da stratejileri sürdürülebilirlik açısından kesinlikle dikkate değer öneme sahiptir. Literatürde bu ilişkiyi farklı açılardan inceleyen çok sayıda çalışma yapılmıştır. Bu araştırmalardan Martin (2016) kurumsal sürdürülebilirlik literatürüne dayalı olarak bazı güçlüklerin çözümüne yönelik bir tartışma örneği sunmuş ve bu şekilde sonuca ulaşmayı amaçlamıştır. Söz konusu tartışma, yöneticilerin ve kuruluşun karşılaştığı zorlukların üstesinden gelmek için stratejik insan kaynakları yönetimi araştırması için yeni yönler ortaya çıkarmıştır. Nihayetinde bu bulgular ya da değerlendirmeler sosyal boyut kapsamındaki ilgi çekici araştırmaların özetlerindedir.

Sürdürülebilirlik hedeflerine ulaşabilmek açısından bir diğer önemli konu entelektüel sermayenin varlığıdır. Wasiluk (2013)'a göre entelektüel sermaye, kurumsal sürdürülebilirliği güçlendiren bir unsurdur. Entelektüel sermayenin yönetimi ve organizasyonel değişim ile kazanılan dinamizm, daha sürdürülebilir iş modellerine geçişte aracı rol oynamaktadır. Motive etme, destekleme, uygulama ve performans rolleri kurumsal sürdürülebilirliğe katkı sağlayan entelektüel sermaye rollerindedir.

1.5.3.3. Ekonomik (Yönetişim) Boyut

Sürdürülebilirlik açısından ekonomik boyut aslında finansal raporlamanın amaçlarına vurgu yapmaktadır. Elbette ki sürdürülebilirlik raporlaması yapsın ya da yapmasın her şirketin öncelikli amaçlarından biri ekonomik ve finansal performansı arttırmaktır. Bu doğrultuda sürdürülebilirlik hedefleri kapsamındaki ekonomik boyut içerisinde işletmenin finansal performansı sunulmaktadır. Fakat sürdürülebilirlik raporlaması kapsamında sunulan mali bilgiler tam olarak finansal raporlamaya ilişkin bilgileri içermemektedir. Bilindiği üzere finansal ve finansal olmayan raporlamanın bir arada sunulduğu raporlama yaklaşımına entegre raporlama adı verilmektedir.

Diğer taraftan sürdürülebilirliğin ekonomik boyutu paydaşlarla sağlıklı bir değişime vurgu yapmaktadır. Unutulmamalıdır ki paydaş diyalogu, katılımı ve ortaklığı kurumsal sosyal sorumluluk açısından tüm dünyada önem taşımaktadır. Paydaş ilişkilerinin hesap verebilirlik açısından geliştirilmesi için paydaş demokrasisi ilkelerinin şirketler, sivil toplum kuruluşları (STK'lar) ve devletler açısından uygulanması tartışılmakta ve önerilmektedir (Bendell, 2005).

İşletmelerin organizasyonel yapıları ve performansları sürdürülebilirliği içselleştirmiş şirketlerde çok daha farklılaşmaktadır. Nitekim ulaşılan bulgulara göre organizasyonel süreçler ve performans, sürdürülebilirliği yüksek şirketlerde, düşük sürdürülebilirliğe sahip şirketlere göre daha fazla sürdürülebilirlik ölçütlerine bağlıdır (Eccles vd., 2014). Diğer bir ifadeyle sürdürülebilirliği yüksek düzeyde olan işletmelerde sürdürülebilirlik ölçütlerine duyarlılık daha fazladır.

Sürdürülebilirlik işletmelerin farklı departmanları açısından önemli sonuçlara neden olan bir konudur. Nitekim üretimden pazarlamaya ya da tedarikten dağıtıma kadar sürdürülebilirlik yaklaşımı her noktada karşımıza çıkmaktadır. Tedarik zinciri yönetimi ise sürdürülebilir tedarik zinciri yaklaşımı bağlamında öne çıkmaktadır. Tedarik zinciri yönetimi açısından yönetim mekanizmaları literatürde çok tartışılmasına rağmen sürdürülebilir tedarik zinciri yönetimi arasındaki ilişki şu ana kadar incelenmemiştir.

Kurumsal sürdürülebilirlik farklı disiplinler açısından da inceleme konusu yapılmalıdır. Bilgi yönetimi alanı bu disiplinlerden önde gelenlerindedir. Robinson vd. (2006)'ne göre bilgi yönetimi, sürdürülebilirlik uygulamalarıyla ayrılmaz bir şekilde bağlantılıdır ve başarılı bir bilgi yönetimi yaklaşımı için metodik bir yaklaşım gereklidir. Bu doğrultuda söz konusu çalışmada STEPS adında bir bilgi yönetimi olgunluk yol haritası önerilmiş ve böylece uygulama ve kıyaslama için yapılandırılmış bir yaklaşım için bir bilgi yönetimi yaklaşımı geliştirilmiştir. Bu araştırma yönetim alt boyutu kapsamında bilgi tabanlı çağdaş teorileri desteklemesi bakımından önemlidir.

1.6. Kurumsal Sürdürülebilirlik Teorileri

İşletmeler sürdürülebilirliğe ilişkin raporlarını periyodik olarak yayınlamaktadırlar. İşletmeleri sürdürülebilirlik raporu yayınlamaya yönelten birçok neden vardır. Etik hassasiyetler, ekonomik amaçlar, itibarı arttırma, paydaşların beklentileri, yenilik ve yaratıcılık arzusu ve elbette ki iç müşteri olan çalışanların memnuniyetleri ve motivasyonları sürdürülebilirlik raporu yayınlamada önde gelen nedenlerdendir. Diğer taraftan sürdürülebilirlik konusunu açıklamaya yönelik literatürde bazı teoriler ortaya atılmıştır. Bunlardan en bilinenleri; “paydaş (stakeholder) teorisi”, “kurumsallaşma (institutional) teorisi”, “meşruiyet (legitimacy) teorisi”, “gönüllü açıklama teorisi (voluntary disclosure theory)”, “vekâlet teorisi”, “sinyal teorisi”, “kaynak temelli yaklaşım teorisi”, “hesap verebilirlik teorisi” ve “yönetim teorisi”dir. Bu teorilerin her biri aslında işletmeleri sürdürülebilirlik raporu yayınlamaya yönelten sebepleri açıklamaya çalışmaktadırlar. Söz konusu teorilere ilişkin daha detaylı bilgiler aşağıda sunulmuştur.

1.6.1. Paydaş Teorisi

Paydaş kavramı yatırımcılar, müşteriler, tedarikçiler, devlet, çalışanlar ve toplum gibi kurumun faaliyetlerinden etkilenen ya da kuruma etki eden birey veya gruplar olarak tanımlanabilir. Günümüzde işletmelerin paydaşlarla iletişim için kullandığı en önemli araçlardan biri sürdürülebilirlik raporlarıdır. Paydaş teorisi

kurumların paydaşları ile iyi ilişkiler geliştirmek için finansal ya da finansal olmayan raporlamaya başvurduklarını öne sürmektedir. Diğer bir ifadeyle paydaş teorisine göre sürdürülebilirlik raporlamasının amacı kurumun yakın ve uzak tüm paydaşlarıyla iletişimini kuvvetlendirmek istemesidir. Bununla beraber paydaş teorisine göre işletmeler sürdürülebilirlik raporlarını paydaşları için yayınlamaktadırlar ve söz konusu raporları bir stratejik yönetim aracı olarak kullanmaktadırlar.

Paydaş teorisi, örgütsel stratejiyi açıklamaya veya rasyonelleştirmeye çalışan farklı yaklaşımlardan biridir. Paydaş teorisine göre, şirketin temel amacı, operasyonel faaliyetleri aracılığıyla tüm paydaşların beklentilerini dengelemektir (Mitchell ve diğerleri, 1997: 866). İşletmeler bunu hedeflerken tüm paydaşlarla ilişkilerini stratejik olarak ele almakta ve böylece paydaş teorisinin öngörülerine göre davranmaktadırlar.

Literatürde paydaş teorisini destekleyen bulgulara ulaşan çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmalardan biri olan Liesen vd. (2015)'ne göre şirketlerin sera gazları ile ilgili sürdürülebilirlik açıklamaları yeterli veya tam değildir. Söz konusu çalışmaya göre bulgular, şirketlerin dış paydaş baskılarından etkilendiğini vurgulayan paydaş teorisi ve şirketlerin meşruiyet risklerini dikkate aldığını belirten meşruiyet teorisi ile tutarlıdır. Diğer bir ifadeyle şirketler sera gazı salımına ilişkin açıklamalarını öncelikle paydaş teorisi çerçevesinde gerçekleştirmektedirler.

Günümüzde paydaşların beklentileri ya da talepleri şirketler açısından son derece önemli hale gelmiştir. Bu açıdan paydaş teorisi sürdürülebilirlik yaklaşımını en iyi açıklayan teorilerdendir. Bu doğrultuda Font ve Lynes (2018) çalışmalarında kurumsal sosyal sorumluluğun özellikle son yıllarda literatürde incelendiğini belirtmişler ve sürdürülebilirliğin planlanması, uygulanması ve değerlendirilmesinin tüm paydaşlar (özellikle tedarikçiler, sivil toplum kuruluşları ve devlet) açısından önemini vurgulanmışlardır. Sonuç olarak, sürdürülebilirliğin açıklanmasında paydaş beklentilerini öne çıkaran paydaş teorisi güçlü bir teoridir.

Lopes de Sousa Jabbour vd. (2020)'ne göre işletmeler için, paydaşların isteklilik düzeyi, düşük karbonlu operasyonel (LCO) uygulamalarının önündeki itici güçler ve engellerle başa çıkmak için

mekanizmaları seçme şeklini etkilemektedir. Sonuçlar, paydaşlarla işbirliğini güçlendirmek ve gerekli kurumsal yetenekleri geliştirmek için “tepki mekanizmaları” olarak adlandırılan analitik bir yaklaşım sunmaktadır. Kısacası işletmeler, bu yaklaşımdaki gibi, genel olarak tüm paydaşlarla etkili iletişimin yollarını aramalıdır.

1.6.2. Kurumsal Teori

Kurumsallaşma son yıllarda giderek daha fazla ilgi çeken bir yönetsel yaklaşımdır. Kurumsallaşma çok boyutlu bir kavramdır ve örgütlerde amaç ve hedeflerin belirlenmesi, vizyonun netleştirilmesi, politika ve stratejilerin oluşturulması, iş ve süreçlerin yürütülmesi, performans ölçülmesi vd. gibi konularda doğrudan ya da dolaylı olarak karşımıza çıkmaktadır. Kurumsallaşma literatürde çevresel değişim sonucunda örgütün bu değişikliklere uyum sağlama ve yeni duruma uygun standartlar geliştirip söz konusu gelişmeleri sürdürebilme yeteneğini gösterme süreci olarak tanımlanmıştır (Özgener, 2016; 125).

Kuruluşlar sürdürülebilirlik raporlaması ile işletmelerinin kurumsal itibarlarını geliştirmekte ve bu itibar da işletmelerin marka değerini arttırmaktadır (Owen, 2008: 248). Kurumsallaşma teorisine göre paydaşların kuruluş faaliyetlerine yönelik eleştiri ve öneri getirmeleri beklenmektedir. Bu bağlamda sürdürülebilirlik raporlarının söz konusu eleştiri ve önerileri getirme konusunda etkin bir iletişim yöntemi olduğu kabul görmektedir (Maas vd., 2016: 7). Diğer bir deyişle kurumsallaşma ile sürdürülebilirlik raporlamasının birbirini tamamladığı söylenebilir.

Kurumsal teoriye göre, şirketler kabul edilebilir faaliyetleri takip etmeye veya faaliyetlerini belirli paydaşların bakış açısından meşrulaştırmaya çalışırken, dışsal toplumsal, politik ve ekonomik güçler firmaların politikalarını ve iç kararlarını etkiler (Jennings ve Zandbergen, 1995: 1024). Dolayısıyla kurumsal teori işletmelerin dinamik bir çevrede faaliyet gösterdiğini diğer bir ifadeyle işletmelerin çevreden etkilendiğine ve çevrelerini etkilediğine vurgu yapmaktadır. Bu doğrultuda kurumsal teori kuruluşların kurumsal çevrelerinin nasıl kurumsal sürdürülebilirlik faaliyetlerini etkilediğini açıklamaya çalışmaktadır. Kurumsal çevre ise

işletmelerin kültürel değerlerini, misyonlarını, vizyonlarını ve içerisinde bulunulan toplumun sosyal normlarını inceleyen bir alandır. Bununla birlikte kurumsal çevre iç ve dış faktörlerin yoğun olarak etkisi altındadır (Muthuri ve Gilbert, 2011: 467-468). Nihayetinde, sürdürülebilirlik raporlamasının amacı, uygulaması ya da sonuçları da kuruluşlar ile kültürel çevreleri arasındaki karşılıklı ilişkilere bağlıdır.

1.6.3. Meşruiyet Teorisi

Her işletme ya da amacı ne olursa olsun her örgüt bir yakın ve uzak çevrenin içerisinde faaliyet göstermektedir. Bu nedenle her işletme faaliyetlerini mutlaka meşru bir zemine çekme gayreti içindedir. Meşruluk işletmeler için etik, ekonomik, çevresel, sosyal, politik veya kültürel bir zorunluktur. Günümüzde artan paydaş beklentileri nedeniyle de meşruluk artık vazgeçilmezdir. Örgütler açısından meşruiyet ilk defa Lindblom (1994) tarafından varlıkların içinde buldukları daha büyük bir sistemle uyumlu olmaları şeklinde ifade edilmiştir (Deegan, 2007: 127-128). Meşruiyetin bir diğer tanımı ise Suchman (1995) tarafından “Bir varlığın eylemlerinin, toplumsal olarak inşa edilmiş bazı normlar, değerler, inançlar ve tanımlar sistemi içerisinde arzu edilir, uygun veya uygun olduğu yönünde genel bir algının var olduğu varsayımı...” şeklinde yapılmıştır (Suchman, 1995: 574).

Meşruiyet teorisi, sürdürülebilirlik kazanımlarının tüm paydaşlar tarafından arzulandığını ve sosyal normlara ya da çevresel gelişmelere uyulmadığında bunun örgütsel meşruiyeti dahası finansal açısından sürdürülebilirliği tehdit edeceğini ifade etmektedir (Guthrie ve Parker, 1989: 344). Söz konusu teoriye göre sürdürülebilirlik açısından, kar maksimizasyonu amacı gibi kurumsal hedefler ile sosyal hedefler arasından bir çelişki söz konusu olduğunda işletmelerde tedarik zinciri başta olmak üzere şirket kültürü, iş ortamları, stratejik karar ya da uygulamalar ve faaliyetler çok önemli hatta ayrılmaz parçalardır (Rezaee, 2016b: 71). Diğer taraftan meşruiyet teorisi örgütsel açıdan bir örgütün etkileyici çevrenin onay ya da yaptırımlarından kaçınmasını anlatmaktadır (Kaplan ve Rudland, 1991: 370). Bununla birlikte bir

örgüt, üst sisteminin hedefleriyle uyumlu olduğu kadarıyla meşru olarak dikkate alınabilir (Dowling ve Pfeffer, 1975: 123). Diğer yandan içinde bulunulan toplum ile örgütsel değerler uyumlu değil ise meşruiyet doğrudan doğruya tehdit altındadır denilebilir (Dowling ve Pfeffer, 1975). Nihayetinde meşruiyet teorisine göre işletmeler faaliyet gösterdikleri toplumla açık ya da zımnî sosyal sözleşmelerinin gereği olarak sürdürülebilirlik raporlamasına yönelmektedirler (Fernando ve Lawrence, 2014; Hahn ve Lülf, 2014).

1.6.4. Gönüllü Açıklama Teorisi

Gönüllü açıklama teorisi, Dye (1985) ve Verrecchia (1983)'e göre çevresel performans ile isteğe bağlı çevresel açıklama düzeyi arasında pozitif bir ilişkiyi öngörmektedir. Kavram, üstün çevresel performans gösteren işletmelerin, alt tip firmalar tarafından taklit edilmesi zor olan nesnel çevresel performans göstergelerine işaret ederek kendi “tiplerini” göstereceklerini vurgulamaktadır. Çevresel anlamda düşük performans gösterenler ise çevresel performansları hakkında daha az açıklama yapmayı veya “sessiz” olmayı seçecek ve böylece yatırımcılar ve diğer kullanıcılar bu havuza “ortalama tip” atfederek söz konusu işletmeleri düşük seviyede sürdürülebilir şirketler havuzuna yerleştirileceklerdir (Clarkson vd., 2008: 304).

Gönüllü açıklama sözcüğü, bir şirketin yıllık raporlarına dâhil ettiği yasalar, yönetmelikler, yönergeler veya borsa kararları olarak açıklanan zorunlu raporlamanın ötesine geçen herhangi bir ekstra bilgi için kullanılmaktadır (Barako, Hancock ve Izan, 2006: 107-125). Bununla birlikte gönüllü açıklama teorisi işletmelerin zorunlu olarak açıkladıkları bilgi ya da raporlama ile değil yalnızca gönüllü olarak açıkladıkları bilgiler ya da raporlama ile ilgilidir. Bu anlamda sürdürülebilirlik raporları da büyük ölçüde gönüllü açıklama teorisi kapsamına girmektedir. Diğer taraftan gönüllü açıklama teorisi, herhangi bir düzenlemenin yokluğunda bile bu kavramı desteklemektedir. Nitekim yöneticiler genellikle ek bilgileri paylaşma eğilimindedirler. Öyle ki, faaliyet raporlarındaki gönüllü açıklamalar, paydaşların şirketler üzerindeki potansiyel yerini konumlandıran yenilikleri ve iş stratejilerini teşvik etmek için bir

iletişim mekanizması olarak da kullanılmaktadır (Abeysekera ve Guthrie, 2005: 151-163). Sonuç olarak, gönüllü açıklama teorisine göre isteğe bağlı açıklamaları üst düzeyde olan işletmelerin mutlaka performansları da yükselecektir. Dolayısıyla sürdürülebilirlik raporları ile gönüllü bilgi açıklama düzeyi artacağı için söz konusu raporlama faaliyeti işletme için önemli bir kazanım olarak değerlendirilmektedir.

1.6.5. Vekâlet Teorisi

Vekâlet teorisi literatürde hissedar/ajans teorisi olarak da isimlendirilmektedir. Daha ziyade kurumsal yönetim literatüründe yer bulan yaklaşım işletmelerde hissedar(sahip)'lar ile yönetim arasındaki potansiyel çıkar çatışmalarını incelemektedir. Kısaca ifade etmek gerekirse vekâlet teorisine göre yöneticiler ücretlerini en üst düzeye çıkarmayı amaçlarken sahipler kurum kazancının en yükseğe çıkarılmasını beklemektedirler. Bu nedenle yöneticiler ile hissedarlar arasında bir çıkar çatışması ortaya çıkmaktadır. Bu doğrultuda sürdürülebilirlik faaliyetleri sayesinde hissedar değeri en yükseğe çıkarılmaktadır. Dolayısıyla sürdürülebilirlik çalışmalarından kurumsal değer pozitif etkilenirken olumsuz dışsallıklar en aza inmektedir.

Saeedy (2013)'e göre kurumsal sürdürülebilirliğin başarılı ya da başarısız olduğunu ortaya koyabilmek için sahipler, yöneticiler ve çalışanlar arasındaki ilişkiye odaklanılması gerekmektedir. Nihayetinde kurumsal sürdürülebilirlik raporlaması ile vekâlet teorisinin öngördüğü çıkar çatışmaları azalmaktadır. Diğer bir ifadeyle, kurumsal sürdürülebilirlik raporlamasının şeffaf ve kapsamlı açıklamalarıyla yöneticiler ile hissedarlar arasındaki bilgi asimetrisi azalmakta ve böylece vekâlet teorisinin incelediği çıkar çatışmaları bertaraf edilebilmektedir. Buna ek olarak, vekâlet teorisi ile yönetim ve hissedarlar arasındaki çatışmaların azaltılmasının üst yönetim organı olan yönetim kurulunun izlenebilmesi ile mümkün olacağı ifade edilmektedir (Kobal ve Ataman, 2018: 190-191). Sonuç olarak, sürdürülebilirlik eylemleri ile yönetim kurulunun faaliyetleri hissedarlar başta olmak üzere tüm paydaşlarca daha yakından izlenebilmektedir. Diğer bir deyişle, kurumsal

sürdürülebilirlik raporlaması kurumsal yönetim anlayışı üzerinde olumlu bir etki yaratmaktadır.

1.6.6. Sinyal Teorisi

Sinyal teorisi işletmelerin raporlama gibi faaliyetlerle piyasaya mesajlar sunması ve bu mesajların gereklerini yerine getirmesini açıklamaktadır. İşletmeler sürdürülebilirlik raporları aracılığıyla pazara bazı mesajlar sunmakta ve ilgili taraflar nezdinde bilgi asimetrisinin önüne geçmiş olmaktadır. Sinyal teorisine göre işletmeler sürdürülebilirlik alt boyutları hakkında çeşitli kurumsal finansman mekanizmalarını da kullanarak iyi haber sinyali verme eğilimi göstermektedirler (Rezaee, 2016a: 9). Söz konusu teoriye göre satıcılar müşterilerine taahhüt etmiş oldukları kalitede ve doğru biçimde ürün ya da hizmet sunumu yapmalıdırlar (Boulding, ve Kirmani,1993: 111-118). Kurumsal sürdürülebilirlik raporlaması açısından işletmeler öncelikle mevcut ve potansiyel alıcı ve satıcılara bilgi vererek piyasada tam rekabet koşullarının oluşmasına katkıda bulunmaktadır. Sinyal teorisi özellikle işletmelerin faaliyetleri ile paydaşların beklentilerini uzlaştırarak diğer bir deyişle bilgi asimetrisinin yaratacağı olumsuzlukları açıklayarak literatüre katkıda bulunmaktadır. Sürdürülebilirlik faaliyetleri açısından ise işletmelerin raporlama ile yakın ve uzak tüm paydaşlara sinyal vererek geleceğin daha öngörülebilir olmasını sağladıkları söylenebilir.

1.6.7. Kaynak Temelli Yaklaşım Teorisi

Kaynak temelli yaklaşım teorisi rekabet üstünlüğü açısından işletmelerin sahip olduğu tüm kaynakları dikkate almaktadır. Söz konusu teoriye göre işletmelerin kaynakları; marka değeri, kurumsal yapı, çalışanların eğitim ve beceri düzeyi, işleyen bir tedarik zinciri, yönetsel etkinlik vd. gibi çok çeşitli unsurlardan oluşmaktadır. Teoriye göre rekabette avantaj sağlayabilen işletmeler kaynaklarını en iyi şekilde kullanabilen işletmelerdir. Bununla birlikte işletmeler açısından rekabette üstünlük sağlamak için sadece fiziksel ya da somut kaynaklar değil aynı zamanda örgütsel yapı da önemlidir (Sönmez ve Kasımoğlu, 2014; 75-76). Esasen işletmelerin

günümüzde dinamik bir çevrede faaliyet gösterdikleri ve başarının küçük şeylerde gizli olduğu düşünülürse bir örgütsel yapıdaki öğrenilmiş değerlerin kıymeti anlaşılacaktır. Bu açıdan işletmelerin varlığını uzun vadede sürdürülebilmeleri fiziksel unsurlardan ziyade örgütsel kazanımlarla ilişkilidir.

Konu sürdürülebilirlik açısından ele alınırsa sürdürülebilirlik faaliyetlerinin işletmenin doğru ve etkin bir şekilde yönetilmesine katkıda bulunacağı ileri sürülebilir. Dolayısıyla işletmelerde kaynak temelli yaklaşım teorisi modeli izlenirse, yöneticiler toplumsal ve çevresel hassasiyeti güdecekler ve nihayetinde rekabet üstünlüğü kazanabileceklerdir (Karademir, 2019: 28). Diğer bir ifadeyle kaynak temelli yaklaşım teorisinin öngördüğü tüm kaynakların etkin kullanım oranı da artacaktır. Sonuç olarak sürdürülebilirliğin mevcut tüm kaynakların daha bilinçli kullanılmasına olanak sunacağı açıktır.

1.6.8. Kurumsal Hesap Verebilirlik Teorisi

İşletmeler özellikle büyüyen ölçekleri nedeniyle çevreleri üzerinde etki bırakmakta ve çevrelerinden etkilenmektedirler. Hesap verebilirlik, bireysel anlamda kişinin sorumlu tutulduğu eylemleri nedeniyle hesap verme yükümlülüğü olarak tanımlanmaktadır (Gray vd. 1996: 38). Daha geniş bir yaklaşımla toplumdaki bireyler bazı durumlarda kuruluşun faaliyetleri hakkında bilgi alma hakkına sahiptirler (Deegan, 2000: 348). Gillet-Monjarret (2015) ve Wong ve Millington (2014)'e göre hesap verebilirlik, sürdürülebilirlik açıklamaları açısından gönüllü yaklaşımı dikkate almamakta zorunlu raporlama üzerine odaklanmaktadır. Benzer şekilde, Faisal vd. (2012) ile Haider ve Kokubu (2015)'ya göre sürdürülebilirlik açıklamaları zorunlu tutulmalı ve böylece açıklamaların güvenilirliği temel bir unsur haline gelmelidir. Nitekim sürdürülebilirlik açıklamaları güvenilirliği ve şeffaflığı arttırmak için güçlü bir iletişim aracıdır.

Bir diğer tanıma göre kurumsal hesap verebilirlik, kişi ya da kuruluşların gerçekleştirdikleri eylemlerle ilgili olarak diğer kişi ya da kuruluşlara işle ilgili rapor sunmasıdır (Dubnick, 2003: 405). Yukarıda değinildiği gibi bu raporlama süreci hesap verebilirlik teorisine göre gönüllü değil zorunlu olmalıdır. Bununla birlikte

hesap verebilirliği sağlama konusunda bazı önemli araçlar vardır. Bunlar (Samsun, 2003: 19):

- Kuruluştaki iç kontrol sisteminin etkin işleyişini ve devamlılığını sağlamak,
- İç denetim faaliyetini sürekli hale getirmek,
- Kuruluşun yayınladığı mali raporları belirli aralıklarla dönemsel hale getirmek,
- Bağımsız denetim sürecini etkinleştirmek.

Sürdürülebilirlik raporlaması hesap verme zorunluluğunu daha da genişletmiştir. Oyle ki kuruluşlar geleneksel anlamda sadece hissedarlara karşı bir hesap verme ykmllğndeysen sürdürülebilirlik anlayışı ile hesap verme yükümlülüğünün kapsamı genişlemiştir (Tokgöz ve önce, 2009: 258). İşletmeler sosyal, çevresel ve yönetişime dair faaliyet sonuçları dahası performansları konusunda belirli formatlar rehberliğinde yakın ve uzak paydaşlara açıklamalarda bulunurlar (Senal ve Ateş, 2012: 87). Her ne kadar kurumsal hesap verebilirlik teorisi özü itibarıyla zorunlu açıklamaları konu edinse de söz konusu teori çerçevesinde sürdürülebilirlik gibi çoğu zaman gönüllü açıklamalar da zımni olarak bu kapsama girmektedir.

1.6.9. Yönetim Teorisi

Yönetim teorisi aslında vekâlet teorisinin açıklayamadığı hissedar ve yönetici ilişkisindeki boşlukları doldurmaya yöneliktir. Vekâlet teorisine göre yöneticiler ile sahipler arasında bir çıkar atışması söz konusudur. Nitekim yöneticiler maaşlarını arttırma gayreti iindeysen hissedarlar kuruluşun kazancını maksimize etmeye çalışmaktadırlar. Yönetim teorisi hissedarların krlarını, müşterilerin kazanımlarını, toplumun refahını arttırmak ve çevresel duyarlılığı yaşatmak amacıyla bir değer oluşturulması doğrultusunda işletmelerin sorumlu tutulması gereken konu ya da yolları açıklamaya yardımcı olabilir (Hernandez, 2012: 186). Yönetim teorisine göre işletme yöneticileri vekâlet teorisinin aksine uzun vadeli değer oluşturma gayreti içindedirler. Kurumsal sürdürülebilirlik faaliyetleri de bu noktada yöneticilere destek sunmaktadır. Özellikle, sürdürülebilirliğin alt boyutlarının her biri

açısından ayrı raporlama yapılması bu alanlardaki gelişime öncülük etmektedir.

Yönetim teorisi, sürdürülebilirlik faaliyetlerinin paydaşlar açısından uzun vadeli değer oluşturan yönleri hakkında bilgi vermektedir. Sürdürülebilirlik bir anlamda gelecek yönetimi olduğu için söz konusu raporlama yöntemi vekâlet teorisinin öngördüğü asil-vekil çelişkilerini belirli ölçülerde çürütmektedir. Diğer taraftan işletmeler düzeyinde yönetim teorisinin farklılık taşıyan özellikleri kurumsal sürdürülebilirlik boyutlarıyla etkin olarak uyum göstermektedir (Rezaee, 2016a: 48). Öyle ki, kurumsal sürdürülebilirlik boyutlarının hemen her biri yönetim teorisinin açıklamaya çalıştığı uzun vadeli değer oluşturma stratejisiyle örtüşmektedir.

1.7. Kurumsal Sürdürülebilirlik Modelleri

Kuruluşlarda kurumsal sürdürülebilirliğin etkin olarak uygulanabilmesi için literatürde bazı yaklaşımlar geliştirilmiştir. Söz konusu yaklaşımların ya da bir diğer adıyla kurumsal sürdürülebilirlik modellerinin her biri konuyu farklı açılardan ele almışlardır. Diğer taraftan kurumsal sürdürülebilirlik alt boyutları da dikkate alındığında önemli ölçüde karmaşık bir süreçtir. Bu süreç uygulamada farklı bakış açıları ile alındığı için farklı kurumsal sürdürülebilirlik modelleri geliştirilmiştir. Bu bölümde literatürde en fazla öne çıkan ya da en çok bilinen kurumsal sürdürülebilirlik modelleri tanıtılmaya çalışılacaktır. Bu değerlendirme kurumsal sürdürülebilirliğin daha iyi açıklanmasına veya detaylandırılmasına olanak tanıyacaktır.

1.7.1. Stead ve Stead (1992) Modeli

Stead ve Stead (1992) Modeli sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşabilmek adına kuruluşların nasıl bir sürdürülebilirlik anlayışına sahip olmaları gerektiğini açıklamaktadır. Söz konusu model bunu açıklamak için kuruluşların sahip olması gereken değerlere vurgu yapmaktadır. Diğer bir ifadeyle model, kurumsal sürdürülebilirlik faaliyetlerini daha geniş bir kavram olan sürdürülebilir kalkınmaya ulaştıracak ilişkilere ya da eylem adımlarına odaklanmıştır. Stead ve

Stead (1992) Modeli aslında kuruluşlardaki sürdürülebilirlik faaliyetlerinin sürdürülebilir kalkınmaya götürebilmesinin yollarını aramaktadır. Stead ve Stead (1992)'e göre kuruluşlar kendi yaşam döngüleri içerisinde kârlılıklarını yüksek tutmanın yanında yeni bir temel hedefe yönelip sürdürülebilirlik ve ekolojik değerleri odağa alan bir yönetim sistemi anlayışı kazanmalıdırlar. Daha da önemlisi sürdürülebilir kalkınmanın işletmeler üzerindeki etkisi bu model aracılığıyla entegre edilebilir ve bu entegrasyon süreci bazı değerlerin içselleştirilmesi ile mümkün olabilir. Çünkü, toplum aslında insan ve kuruluşlardan oluştuğu için işletmelerin sürdürülebilir kalkınmanın ön gördüğü şekliyle ekolojik sistemle bir iş birliği içerisinde olması gerekmektedir (Eş, 2008: 33).

Modele göre sürdürülebilir kalkınma kuruluşlar için son derece önemlidir. Çünkü işletmeler sürdürülebilir kalkınmayı referans alırlarsa stratejik vizyonlarını da geliştirirler. Süreklilik sağlamak isteyen işletmeler mutlaka kendilerini toplumun ve çevrenin bir parçası olarak görmelidirler (Roome, 1998: 83). Bu açıdan sürdürülebilir kalkınmanın referans alınması iş organizasyonlarının geleceği açısından dikkate değer bir konudur. Stead ve Stead (1992)'a göre kuruluşların toplumun önemli bir parçası olarak dikkate alınmaları ve devamlılıklarını sağlayabilmeleri için bazı kurallara uymaları öngörülmektedir (Taşdemir, 2017: 12). Söz konusu model bu yaklaşıma ilişkin değer ya da temel hedef unsurlarını vurgularken eylem süreçleri hakkında bilgi vermektedir. Bununla birlikte kuruluşlarda yönetsel yaklaşım, yenilikçi ve yaşam boyu öğrenmeye açık olmalı ve temel hedefin sadece kâr olduğu düşünülmemelidir (Duran, 2018; 62).

Sonuç olarak, Stead ve Stead (1992) Modeli özellikle finansal kuruluşlarda sürdürülebilir kalkınmanın temel bir unsur olduğunu ileri sürmekte ve sürdürülebilir kalkınmanın finans kuruluşlarında uzun vadeye yayılmış önemli bir gelişim aracı olduğunu öne sürmektedir. Diğer bir ifadeyle bu model yukarıda değinilen sürdürülebilir kalkınmanın aslında sürdürülebilirliği benimsemiş finans kurumları aracılığıyla gerçekleştirilebileceğini vurgulamaktadır.

1.7.2. Shrivastava ve Hart (1995) Modeli

Shrivastava ve Hart (1995) Modeli'ne göre işletmeler var olan sorunlara kalıcı ve sürekli çözümler bulmalıdırlar. Nitekim kurumsal sürdürülebilirlik sağladığı uzun vadeli ve gelecek odaklı perspektifle mevcut ya da potansiyel sorunlara kalıcı çözümler bulmayı kolaylaştırır. Söz konusu modele göre işletmelerin karşılaştıkları problemlere gününbirlik çözümler değil kalıcı ve sürekli çözümler üretmek daha gerçekçidir (Duran, 2018: 63). Unutulmamalıdır ki sürdürülebilirliğin doğasında uzun vadeli ya da gelecek kuşaklar için değer yaratma düşüncesi vardır. Diğer taraftan Shrivastava ve Hart (1995) Modeli'ne göre işletmelerin öz stratejileri olan misyon ve vizyonları mutlaka şeffaf olarak belirlenmeli ve söz konusu beyanlar tüm çalışanlarca benimsenmelidir (Taşdemir, 2017: 13).

Hart ve Shrivastava (1995)'e göre işletmeler açısından ekonomik işleyiş ile organizasyonel yapılar arasında ara bağlantılar olmalıdır. Diğer bir deyişle işletmelerin ürettikleri mal veya hizmetlerin üretim, stoklama, dağıtım veya sunum aşamalarının her birinde doğal çevreyle uyuma önem verilmelidir.

Genel olarak ifade etmek gerekirse bu modele göre işletmelerin çevre ve sosyal alan açısından aldıkları yüzeysel tedbirler işe yaramamaktadır ve bu açıdan işletmeler daha derin bir misyon ve vizyona sahip olmalıdırlar. Bununla birlikte, yukarıda da değinildiği üzere, sürdürülebilirlik yaklaşımının yaptığı gibi sorunlara kalıcı ve süreklilik taşıyan çözümler üretilmelidir (Hart ve Shrivastava, 1995: 154).

1.7.3. Gladwin, Kennely ve Klause (1995) Modeli

Bu modelde işletmelerin toplum içindeki rollerine değinilmiştir. Bununla birlikte sürdürülebilir bir kuruluş ortaya çıkarma konusunda liderliğin ya da önderliğin önemine işaret edilmiştir. Yapılan araştırmalarda çoğu işletmenin organik ve biyolojik sınırların ötesine geçme eğiliminde olduğu diğer bir deyişle işletme açısından hayati konularda dikkate değer değişimlere gidebileceği görülmüştür. Buna göre işletmelerin büyük bir bölümü ekosistem dengesini geri planda tutmaktadır. Dolayısıyla modele göre işletme

liderleri sürdürülebilir kalkınmayı gerçekleştirmek için sorumluluk üstlenmelidirler. Sonuç olarak bu yaklaşıma ve diğer birçok bilimsel bulguya göre sürdürülebilirlik kavramı insan odaklı kalkınma açısından önde gelen bir düşüncedir.

Gladwin, Kennely ve Klause (1995) Modeli'ne göre sürdürülebilirliğin gerçekleştirilmesi hususunda devletlere ve kuruluşlara düşen sorumluluklardan başlıcaları şöyledir (Welford vd., 1998: 44):

1. İşletmenin sosyal ve çevresel açıdan sürdürülebilir ortak vizyonuna devlet gibi üst kuruluşlarca ilham vermek,
2. Sürdürülebilir davranışa rehberlik etmek ve destekleyen kurumsal kültürler (yani değerler ve düşünce kalıpları) yaratmak;
3. Sürdürülebilir kalkınmanın sunduğu talepler ve fırsatlar (örneğin yeni ürünler, yeni pazar bölümleri ve yeni coğrafi hedefler için) hakkında hızlı ve etkili kurumsal öğrenmeyi teşvik etmek,
4. Sürdürülebilir davranışı başlatmak ve bunun sorumluluğunu almaları için kuruluş üyelerini yetkilendirmek ve ödüllendirmek,
5. Sürdürülebilir performans için gerekli kurumsal uzmanlığı (örneğin planlama, değerlendirme ve ölçüm sistemleri) geliştirmek;
6. Kuruluşun tüm paydaşlarını (Örn.: Hissedarlar, müşteriler, tedarikçiler, çalışanlar vb.) sürdürülebilir kurumsal davranışı desteklemeye ikna etmek,
7. Sürdürülebilir kalkınmayı ödüllendirecek şekilde kamu politikalarının dönüştürülmesine yardımcı olmak.

Bir sonraki bölümde sürdürülebilirliği deha detaylı ele alan Callens ve Tyteca (1995) Modeli özetlenmeye çalışılacaktır.

1.7.4. Callens ve Tyteca (1995) Modeli

Callens ve Tyteca (1995) Modeli sürdürülebilirlik alt boyutlarına vurgu yapmaktadır. Buna göre sürdürülebilirlik kriterleri sosyal, çevresel ve ekonomik boyutlar altında gruplandırılabilir. Bununla birlikte söz konusu modele göre bu üç boyutu da kapsayan bir genel sürdürülebilirlik göstergesi de vardır. Nihayetinde sürdürülebilirliği hedefleyen kuruluşların tepe yöneticileri mutlaka birbirleriyle yakın ilişkili bu boyutları dikkate almalıdırlar.

Diğer taraftan Callens ve Tyteca (1995) Modeli aslında iki boyutludur. Modelin açıklamasındaki birinci boyut “çevresel”, “sosyal”, “ekonomik” ve “genel sürdürülebilirlik” göstergeleridir. Modelin ikinci boyutu ise “ürün/üretim süreci (Seviye 1), “fabrika/firma süreci (Seviye 2)” ve “ülke/şehir düzeyi (Seviye 3)”dir. Modele göre örneğin “Seviye 1 (ürün/üretim süreci)” ve “sosyal göstergeler”in keşişiminde “işgücü fazlalığı” veya “çalışma şartları” vardır. Yine “Seviye 3 (şehir/ülke)” ve “çevresel göstergeler”in keşişiminde “net milli hâsıla” veya “ulusal çevre hesapları” vardır (Callens and Tyteca, 1998: 44).

1.7.5. Van Someran (1995) Modeli

İşletmeler ekonomik sistemin doğası gereği faaliyetleriyle hem çevreyi etkilemekte hem de çevreden etkilenmektedirler. van Someran (1995) modeli kuruluşlara çevresel misyon kazandırmayı esas almıştır. van Someran, özellikle üretim süreci atıklarının geri dönüşümü ya da kullanılan kaynakların yeniden üretilmesi gibi doğayla uyuma dikkat çekmiştir. Bu modelde işletmelerin sürdürülebilirliği benimseme evrelerinde modelin öngördüğü çevresel hassasiyetin planlama aşamasına dâhil edilmesi dikkatle uygulanmasının gerekliliğine vurgu yapılmıştır (van Someran, 1995: 27-30). Bir diğer ifadeyle söz konusu modele göre çevresel sürdürülebilirlik sürdürülebilirliğin odağına yerleştirilmiştir.

van Someran (1995) modelinde çevresel ya da ekolojik misyondan sonra “ideal işletme”ye vurgu yapılmıştır. Modele göre ideal işletme minimum düzeyde gaz emisyonuna neden olan ve piyasa koşullarında teknik ve organizasyon nitelikleri ile yeterli koşulları karşılayabilen işletmedir. Bununla beraber ideal işletme, uzun vadeli değer oluşturma stratejisi oluşturabilen, çevresel atık yönetiminde uzmanlaşmış, riskleri yönetebilen ve önleyici tedbirler alabilen, verimli olan yani girdi-çıktı etkinliğini sağlayabilen ve çevreyi koruma açısından yenilikler sunabilen işletmelerdir (van Someran, 1995: 24). Görüldüğü üzere van Someran (1995) modelinde sürdürülebilirlik alt boyutları açısından özellikle çevresel boyuta odaklanılmıştır. Nihayetinde, bu modelde sürdürülebilirlik uygulamaları açısından çevresel boyutun öneminin vurgulanması

çevresel boyutu sürdürülebilirliğin çıkış noktası olarak görenler açısından da dikkat çekicidir.

1.7.6. Welford Modeli (1997)

Welford sürdürülebilirlik faaliyetleri üzerine iki ayrı model geliştirmiştir. Bunlardan birincisinde, sürdürülebilirliği “kişiler”, “gezegen” ve “ürün” olmak üzere üç alt boyutta sınıflandırmıştır. Geleneksel anlamdaki sürdürülebilirlik alt boyutları açısından, Welford’un “kişiler”i sosyal boyuta, “gezegen”i çevresel boyuta ve “ürün”ü ise ekonomik boyuta tekabül etmektedir. Bu modelde ulaşılmaya çalışılan temel amaç ise olumsuzlukları en aza indirmek ve kâr maksimizasyonunu sağlamaktır. Welford üç boyutlu bu modelinde “ürün”, “kişiler” ve “gezegen” boyutlarında hedefler ve araçlar belirlemiştir. Model sürdürülebilirlik açısından ölçüm imkânını artırması ve raporlama fırsatlarını genişletmesi bakımından önem taşımaktadır (Welford vd., 1998: 46). Esasen Welford modeli gibi sürdürülebilirliği açıklamaya çalışan tüm modeller konunun daha iyi anlaşılmasına ve bazen de pratik uygulama becerileri sunulmasına hizmet etmektedirler.

Welford ilk modelinde sürdürülebilirliği genel hatlarıyla ele almıştır. İkinci modelde ise sosyal boyuta daha önem vermiş ve bu boyutu çevresel boyutla ilişkilendirmeye çalışmıştır. Söz konusu modelde sürdürülebilir kalkınma açısından politika alanları olarak “çevre”, “güçlendirme”, “ekonomi”, “etik”, “eşitlik” ve “eğitim” belirlenmiştir. Daha sonra her bir politika alanı açısından “göstergesel araçlar” vurgulanmıştır. Örneğin “etik” politika alanı açısından; “hedeflerin şeffaflığı”, “sorunlara açık olma”, “dürüstlük” ve “değerlerin bildirilmesi” göstergesel araç olarak saptanmıştır. Welford ikinci modelinde yukarıda değinildiği gibi her bir sürdürülebilir kalkınmada politika alanı kapsamında dörder tane göstergesel araç geliştirmiştir. (Welford, 1997: 196).

Sürdürülebilirlik literatür açısından çok yeni bir kavramdır. Yukarıda değinilen modellerin her biri mutlaka kurumsal sürdürülebilirlik uygulamalarının daha iyi anlaşılmasına hizmet etmektedirler. Bununla birlikte söz konusu modellerin konunun

kavramsal çerçevesinin oluşmasında ve amaç-araç ilişkilerinin netleştirilmesi bakımından katkıları vardır.

Yukarıdaki temel modellere ek olarak farklı sürdürülebilirlik modelleri açıklanmıştır. Bu modellerin her birinin sürdürülebilirlik yaklaşımının anlaşılmasında ve uygulanmasında önemli rolleri vardır. Mani vd. (2016) çalışmalarında tedarikçi, üretici ve müşteri sorumluluklarını bütünleştiren bir tedarik zinciri sosyal sürdürülebilirlik (SCSS) modeli önermişlerdir. Ampirik sonuçlar, SCSS'nin geçerli ve güvenilir bir ölçekte eşitlik, güvenlik, sağlık ve refah, hayırseverlik, etik ve insan hakları olmak üzere altı temel boyuttan oluştuğunu vurgulamaktadır. Dolayısıyla sürdürülebilirliğin çok boyutlu bir kavram olduğu ve anlaşılmasının ya da uygulanmasının o kadar da kolay olmadığı söylenebilir.

1.8. Çevre Muhasebesi ve Sürdürülebilirlik Muhasebesi

Sürdürülebilirliği benimseyen ya da benimsemeyen tüm işletmeler içinde buldukları çevre ile yoğun bir etkileşim halindedirler. Bu yoğun etkileşimden dolayı işletmeler muhasebe uygulamalarında ve finansal ya da finansal olmayan raporlamalarında çevreyle ilgili konuları da değerlendirmek zorundadırlar. Çevre muhasebesi son yıllarda özellikle imalat sanayi işletmelerinde sıklıkla kullanılmaktadır. Çevre muhasebesi ile sürdürülebilirlik muhasebesi temel amaçlar itibarıyla benzerlik taşımaktadır.

1.8.1. Çevre Muhasebesi

Günümüzde işletmelerin çevre ile ilişkileri muhasebe bilgi sistemi uygulamalarına da yansımıştır. Çevre muhasebesi, “finansal muhasebede ölçümleme işlevlerinin örneğin finansal raporlama ve işletme içi ve işletme dışı çevre faktörlerinin dikkatle uygulanması” (Alagöz ve Yılmaz, 2001: 150) olarak tanımlanmaktadır. Bir diğer tanıma göre ise çevre muhasebesi, “çevresel kaynakların oluşumunu, bu kaynakların kullanılış biçimini, işletmelerin faaliyetleri sonucunda bu kaynaklarda meydana gelen artış ve azalışları ve işletmelerin çevresel açıdan durumunu açıklayan bilgileri üreten ve bunları ilgili kişi ve kuruluşlara ileten bir bilgi sistemi” dir (Özbirecikli, 2002: 24). Çevre muhasebesi çevreyle ilgili bilgi

üretirken aslında insan ile çevre arasındaki etkileşimi açıklamaya çalışmaktadır (Can, 1998: 59). Yine bir başka tanıma göre çevre muhasebesi, “Çevre ile ilgili olan finansal nitelikli olayların muhasebe kayıtlarına alınması ve finansal tablolarda gösterilmesidir” (Aslan, 1995: 22).

Muhasebe ve çevre ilişkisi 1960’lı yıllardan sonra yoğun olarak ele alınmaya başlanmıştır. Nitekim çevre muhasebesinin gerekliliği özellikle sanayileşmenin ve kentleşmenin artmasıyla ortaya çıkmıştır. Çevre muhasebesinin temel amaçları ise şöyledir (Orhan ve Ağ, 2017: 3):

- Faaliyetlere dayalı bilginin üretilmesi,
- Kullanılan kaynakların envanterlerinin oluşturulması,
- Mamul birim ve toplam maliyetlerinin belirlenmesine yardımcı olmak,
- Görünenden ziyade gerçek kâr veya zararın hesaplanması,
- Küresel rekabetçi ekonomiye uyumun kolaylaştırılması,
- İşletmelerde genel olarak çevresel performansı en üst düzeye çıkarılması.

Çevre muhasebesinin kapsamı aslında işletmenin muhasebe sistemi aracılığıyla üst yönetime bilgi vermesinden çevreyle ilgili muhasebe kayıtlarının tutulmasına kadar muhasebe iş akışı sürecindeki her faaliyeti içermektedir (Çetin, 2011: 32).

1.8.2. Sürdürülebilirlik Muhasebesi

Muhasebe bilimi açısından finansal olmayan raporlama, çevre muhasebesi veya sürdürülebilirlik muhasebesi henüz yeni alanlar olarak tanımlanabilir. Bununla birlikte sürdürülebilirlik muhasebesinin bu iki alanı da içerdiği ileri sürülebilir. Diğer bir deyişle finansal olmayan raporlama ve çevre muhasebesi sürdürülebilirlik muhasebesi kapsamına da girmektedir. Değinildiği üzere söz konusu üç alan da yeni gelişmekte olan alanlardır. Nitekim gelecekte yapılacak muhtemel çalışmalar ile söz konusu alanlar açısından kavramsal çerçeve daha da netleşecek ve ayırım ya da birliktelik daha somut hale gelecektir. Unutulmamalıdır ki muhasebe

sadece geleneksel finansal raporlamanın değil finansal olmayan bilgilerin de raporlandığı bir yöne doğru evrilmektedir.

Sürdürülebilirlik raporlaması işletmelere önemli katkılar sunmaktadır. Bununla birlikte paydaşları daha fazla bilgilendirmeyi amaçlayan sürdürülebilirlik raporları sayesinde ilgili paydaşların işletmeyi daha iyi izlemelerine imkân doğacaktır (Gwendolen, 2005). Sürdürülebilirlik muhasebesi açısından bir diğer önemli kavram “üçlü raporlama”dır. Sürdürülebilirlik raporlamasının amacına ulaşılabilmesi ve uzun vadede başarı sağlayabilmesi için; sosyal, çevresel ve ekonomik boyutlardaki gerekliliklerin eş zamanlı olarak hayata geçirilmesi gereklidir. Söz konusu üç boyut arasındaki ilişki “üçlü raporlama” olarak tanımlanmaktadır (Besler vd., 2009: 10). Üçlü raporlamanın uyumlaştırılması sürdürülebilirlik muhasebesinin amacıdır. Nitekim sürdürülebilirlik muhasebesi esasen sosyal, çevresel ve ekonomik boyutlarda raporlamanın ilkelerini, esaslarını ve şartlarını konu edinmektedir.

Sürdürülebilirlik muhasebesi bir karar destek birimi olan muhasebeye önemli katkılar sunmaktadır. Söz konusu muhasebe dalı katılımcı her işletmenin uzun vadeli hedeflerinin belirlenmesine yardımcı olur. Dahası işletmenin vizyon geliştirmesinde somut bilgiler sunar. Diğer taraftan sürdürülebilirlik muhasebesi paydaşlar açısından şeffaflığın artmasını ve paydaşların işletme hakkında daha detaylı bilgilendirilmesini sağlar. Diğer bir ifadeyle sürdürülebilirlik muhasebesi ya da sürdürülebilirlik raporlaması ile işletmenin geçmişi, bugünü ve geleceği arasında köprü kurulur.

1.9. Sürdürülebilirlik Raporlaması Standartları ve Çerçevesi

Sürdürülebilirlik raporlaması açısından dünyada ve Türkiye’de en sık kullanılan çerçeve Küresel Raporlama Girişimi (Global Reporting Initiative – GRI)’dir. GRI kendini sürekli güncellemesi ve kapsayıcılığı ile bu alanda öncü olmuştur. Diğer taraftan sürdürülebilirlik raporlamasının geniş kapsamlılığı, yaygınlığı, vazgeçilmezliği ve hızla artan önemi nedeniyle küresel ölçekte GRI’nin haricinde başka çerçeveler ya da standart açıklamaları da bulunmaktadır. Kısacası sürdürülebilirlik raporlamasına yönelik en bilinen küresel çerçeveler ya da kılavuzlar Tablo 1.2’de sunulmuştur.

Tablo 1.2. Dünyada En Çok Kullanılan Sürdürülebilirlik Çerçevesi

Kurumsal Sürdürülebilirlik Çerçevesi Adı	Yıl
Küresel Raporlama Girişimi (Global Reporting Initiative – GRI)	1997
AccountAbility'nin AA1000 Standartları	1995
BM Küresel İlkeler Sözleşmesi (UN Global Compact – UNGC)	2000
OECD Çok Uluslu Şirketler Rehberi (OECD MNE Guidelines)	2001
Uluslararası Finans Kurumu (IFC) Performans Standartları	2006
Entegre Raporlama (IIRC)	2010
Karbon Saydamlık Projesi (Carbon Disclosure Project – CDP)	2000
ISO 26000 Sosyal Sorumluluk Standardı	2010
SA8000 Sosyal Sorumluluk Standardı	1997

İzleyen bölümde yukarıdaki sürdürülebilirlik çerçeveleri genel olarak tanıtılmaya çalışılmıştır.

1.9.1. Küresel Raporlama Girişimi (GRI)

GRI, sekiz yıl önce Exxon Valdez petrol sızıntısının çevreye verdiği zarara ilişkin kamuoyunun tepkisinin ardından 1997 yılında Boston'da (ABD) kurulmuştur. GRI'nin kökleri, BM Çevre Programı'nın katılımıyla kâr amacı gütmeyen kuruluşlar CERES ve Tellus Enstitüsü'ne dayanmaktadır. Başlangıçta GRI'nin amacı, şirketlerin sorumlu çevresel davranış ilkelerine uymasını sağlayacak ilk hesap verebilirlik mekanizmasını oluşturmaktır. Bu mekanizma daha sonra sosyal, ekonomik ve yönetim konularını da kapsayacak şekilde genişletilmiştir. 2000 yılında yayınlanan GRI Kılavuzlarının (G1) ilk versiyonu, sürdürülebilirlik raporlaması için ilk küresel çerçeveyi sağlamıştır. Daha sonra GRI bağımsız, kâr amacı gütmeyen bir kurum olarak kurulmuştur. 2002 yılında GRI Sekreterliği Amsterdam'a (Hollanda) taşınmış ve Kılavuzlara (G2) yönelik ilk güncelleme başlatılmıştır. GRI raporlamasına ve kuruluşların katılımına olan talep istikrarlı bir şekilde arttıkça, kılavuzlar genişletilmiş ve geliştirilmiştir. Böylece G3 (2006) ve G4 (2013) ortaya çıkmıştır.

Sürdürülebilirlik raporlamasının dünya geneline yayılmasıyla birlikte GRI bir dizi bölge ofisi açmaya başlamıştır. Bu ofisler, Brezilya (2007), Çin (2009), Hindistan (2010), ABD (2011), Güney Afrika (2013), Kolombiya (2014) ve Singapur (2019)'daki lokasyonlarla mevcut ağın kurulmasına yol açmıştır. GRI küresel konferansları 2006, 2008, 2010 ve 2016 yıllarında (Amsterdam'da) düzenlenmiş ve o tarihten bu yana daha düzenli bölgesel veya sanal etkinliklere ve zirvelere odaklanılmıştır. 2016 yılında GRI, kılavuz sağlamaktan sürdürülebilirlik raporlamasına yönelik ilk küresel standart olan GRI Standartlarını belirlemeye geçmiştir. Yeni vergi standartları (2019) ve atık (2020), evrensel standartlara yönelik büyük bir güncelleme (2021) ve sektör standartlarının sürekli olarak kullanıma sunulması (2021'den itibaren) dâhil olmak üzere standartlar güncellenmeye devam etmektedir (GRI, 2023). GRI'nin 2023 yılı kılavuzunda yer alan söz konusu standartlar Tablo 1.3'te özetlenmiştir.

Tablo 1.3. GRI Standartları (GRI, 2023)

GRI 100	Evrensel Standartlar	
	GRI 1	Kuruluş
	GRI 2	Genel Açıklamalar
	GRI 3	Yönetim Yaklaşımı
	GRI 10	Sektör Standartları
	GRI 11	Petrol ve Gaz Sektörü
	GRI 12	Kömür Sektörü
	GRI 13	Tarım, Su Ürünleri ve Balıkçılık Sektörleri
GRI 200	Ekonomi	
	GRI 201	Ekonomik Performans
	GRI 202	Piyasa Varlığı

	GRI 203	Dolaylı Ekonomik Etkiler
	GRI 204	Satınalma Uygulamaları
	GRI 205	Yolsuzlukla Mücadele
	GRI 206	Rekabete Karşı Davranış
	GRI 207	Vergi
GRI 300	Çevresel	
	GRI 301	Malzemeler
	GRI 302	Enerji
	GRI 303	Su ve Atıklar
	GRI 304	Biyoçeşitlilik
	GRI 305	Emisyonlar
	GRI 306	Atık Sular ve Atıklar
	GRI 308	Tedarikçilerin Çevresel Değerlendirmesi
GRI 400	Sosyal	
	GRI 401	İstihdam
	GRI 402	İşgücü/Yönetim İlişkileri
	GRI 403	İş Sağlığı ve Güvenliği
	GRI 404	Eğitim ve Öğretim
	GRI 405	Çeşitlilik ve Fırsat Eşitliği
	GRI 406	Ayrımcılığın Önlenmesi

	GRI 407	Örgütlenme ve Toplu Sözleşme
	GRI 408	Çocuk İşçi Çalıştırma
	GRI 409	Zorla veya Zorunlu Çalıştırma
	GRI 410	Güvenlik Uygulamaları
	GRI 411	Yerli Halkların Hakları
	GRI 413	Yerel Topluluklar
	GRI 414	Tedarikçilerin Sosyal Etki Değerlendirmesi
	GRI 415	Kamu Politikası
	GRI 416	Müşteri Sağlığı ve Güvenliği
	GRI 417	Pazarlama ve Etiketleme
	GRI 418	Müşteri Gizliliği

Kaynak: *Consolidated Set of the GRI Standards, Erişim Tarihi: 12.04.2024, (<https://www.globalreporting.org/how-to-use-the-gri-standards/gri-standards-english-language/>)*

Tablo 1.3'ten de görüldüğü üzere GRI standartları evrensel, sektörel, ekonomik, çevresel ve sosyal başlıkları altında sıralanmıştır. Yine en fazla standart “sosyal” başlığı altında yayınlanmıştır ve son yıllarda ise özellikle sektör standartları genişletilmeye çalışılmaktadır. Dolayısıyla GRI standartlarının günden güne daha spesifik hale geldiği veya güncelleştirmelerle kapsam ve derinlik açısından detayının arttığı gözlemlenmektedir.

Diğer taraftan GRI sürdürülebilirlik raporlaması konusunda küresel bir girişimdir. Kuruluş amacı, tüm dünyada uygulanabilecek bir sürdürülebilirlik rehberi ortaya çıkarmak ve organizasyonlar açısından ESG raporlamasını tıpkı finansal raporlama gibi rutin ve karşılaştırılabilir bir düzene koymaktır (Aksoy, 2013; 38).

Dikkat edilmelidir ki, Eccles vd. (2012)'ye göre dünyada sürdürülebilirlik ilkelerinin benimseyen şirketlerin hisse ve borsa

değerleri sürdürülebilirliği uygulamayan şirketlerden daha yüksek gerçekleşmiştir. Çünkü paydaş teorisi gereği, daha sürdürülebilir işletmelere ilgili paydaşların genellikle daha olumlu tutumları ortaya çıkmaktadır.

KPMG (2013)'ye göre ise şirketler tarafından sürdürülebilirliğe katılım oranı her geçen yıl artmaktadır. Dünyada N100, yani her ülkedeki en büyük 100 şirket, arasında sürdürülebilirlik politikalarını benimseyen şirket oranı % 78'e ulaşmıştır. Diğer taraftan birçok AB ülkesi, Çin, Brezilya, ABD, Hindistan, Güney Afrika gibi önemli devletlerde sürdürülebilirliğin sağlanması açısından zorunlu veya gönüllü katılım gözlemlenmektedir. Bununla birlikte Danimarka sürdürülebilirlik ilkelerini mali tablo düzeninde değişikliğe giderek zorunlu hale getirmiştir. Kaynaklara göre Danimarka'nın bu girişiminden sonra ülkedeki belli başlı şirketler açısından % 50'ler de olan sürdürülebilirlik ilkelerini benimseme oranı % 95'lere kadar yükselmiştir (Çelik, 2018; 20). Diğer taraftan Sisaye (2013)'e göre Amerika'da 1993-2005 dönemi ele alındığında, 1993'te sürdürülebilirlik raporlaması yapan şirket sayısı 100'den az iken, 2005 yılında üçlü raporlamayı kullanan şirket sayısı 1500'ü aşmıştır. Bu rakamlar dünyada sürdürülebilirlik uygulama alanının hızlı bir gelişme trendine sahip olduğunu açıklamaktadır.

Çelik (2018)'e göre ise ESG raporlaması ile şirketlerin yürüttüğü faaliyetler neticesinde topluma olumsuz yansıyan yönlerinden arınma sağlanmaktadır. Nitekim sürdürülebilirlik raporlamasının işletmenin itibarı üzerinde pozitif bir etkisi vardır.

GRI'nin ilk oluşturulmasında hedef kitle öncelikle yatırımcılardır (Dingwerth, 2007; 101). Çünkü ESG raporlamasındaki bilgileri kullanan ilk taraf aslında yatırımcılardır. Daha sonra çalışanlar, tedarikçiler, devlet ya da toplum gelmektedir. GRI'nin BM ile ortak çalışmaları söz konusu girişimin küresel bir etki alanı sahipliğine dönüşmesini sağlamıştır (Brown vd., 2009: 184). Başlangıçta bir rehber önerisi niteliğini taşıyan GRI'nin ilerleme yolculuğu zamanla kalıcı raporlama çerçevesine dönüşmüştür (White, 1999; 38). GRI 2002 yılında genel merkezini Amsterdam/Hollanda olarak belirlemesinin ardından küresel işbirlikleri geliştirmiştir. Nitekim 2006 yılında Amsterdam'da "Sürdürülebilirlik ve Şeffaflık" başlıklı bir kongre düzenlenmiş ve bu kongre sonrasında BM, OECD ve

diğer çeşitli örgütlerle resmi ortaklıklar başlamıştır (Moneva vd., 2006; 122). GRI'nin art arda yayınlanan kılavuzlarıyla beraber ilk sektör kılavuzu "finansal hizmetler" sektöründe yayınlanmıştır. Devamında 2011 yılında G3.1 kılavuzuyla cinsiyet, insan hakları ve toplum başlıkları da GRI kılavuzları bünyesine alınmıştır.

GRI'nin prensipleri Willis (2003)'e göre şunlardır:

- **Şeffaflık** (Tüm GRI süreçlerindeki temel prensiptir. Raporlama süreçlerinin, prosedürlerin ve varsayımların tam olarak açıklanmasını öngörmektedir)
- **Kapsayıcılık** (Paydaşların ve özellikle menfaat sahiplerinin raporlama sürecine mutlaka dâhil edilmesini öngörmektedir)
- **Önemlilik** (Raporlamada nelere yer verilmelidir sorusuna yanıttır)
- **Bütünlük** (Raporlanan bilgilerin kapsamını, zamanını ve sınırlarını çizmektedir)
- **İlgililik** (Hangi bilgilerin raporlanacağına ilişkin belirli bir konu ya da göstergeye verilen önem derecesidir)
- **Doğruluk** (Raporlanan bilgilerin doğruluğu ve bu hususta düşük hata payını açıklamaktadır)
- **Tarafsızlık** (Raporlama süreçlerinde önyargısız olmayı ifade etmektedir)
- **Karşılaştırılabilirlik** (Raporların önceki yıl raporlarıyla veya benzer sektörlerdeki işletmelerin raporlarıyla karşılaştırılabilir olmasıdır)
- **Netlik** (Raporların ne ölçüde paydaşlarca anlaşılabilir ya da erişilebilir olduğunu açıklamaktadır)
- **Zamanındalık** (Raporlardaki bilgilerin paydaşların bilinçli olarak karar alabilmeleri için doğru zamanda bulunabilmesidir)
- **Sürdürülebilirlik** (Raporların organizasyona, çevreye ve topluma fayda sunmasını öngörmektedir)

GRI 1997 yılında küresel bir girişim olarak Boston / ABD'de kurulmuştur. 2000 yılında ise GRI'nin işletmeler için ilk kılavuzu olan G1 yayınlanmıştır. 2002 yılında da güncellemeler devam ettirilmiş ve G2 kılavuzu açıklanmıştır. Yine 2002 yılında GRI'nin merkezi Amsterdam / Hollanda'ya taşınmıştır. Daha sonra 2003

yılında üyelik programı başlatılmış ve 2006 yılında da G3 kılavuzu yayınlanmıştır. GRI'nin son kılavuzu olan G4 kılavuzu ise 2013 yılında yayınlanmıştır. Güncellemeler ise sürekli devam etmiş ve 2019 yılında vergi, 2020'de atık, 2021'de ilk sektör standartları (petrol ve gaz) ve 2022 yılında da kömür, tarım, su ürünleri yetiştiriciliği & balıkçılık sektörleri için sektör standartları başlatılmıştır. Nihayetinde 2022 yılında GRI'nin kuruluşunun 25. yıldönümü kutlanmıştır.

Gelecekte GRI'nin güncellemeleri devam ettirmesi ve standartları daha spesifik hale getirmesi beklenmektedir. Nitekim GRI standartlarının zamanla alt sektörler, işletme büyüklüklerine ya da ülke gruplarına göre farklılaştırılmış olarak açıklanmasıyla karşılaşılabılır.

1.9.2. AccountAbility'nin AA1000 Standartları

AccountAbility İngiltere merkezli küresel bir danışmanlık ve sürdürülebilirlik yönetim şirkettir. 1995 yılından bu yana küresel işletmelerin ve sivil toplum kuruluşlarının sürdürülebilirlik, etik, çevre vd. gibi konularda kurumsallaşmalarına katkıda bulunmaktadır.

AccountAbility'nin AA1000 Standart Serisi, küresel işletmeler ve diğer kamu ve özel kuruluşlar tarafından hesap verebilirlik, sorumluluk ve sürdürülebilirlik konularında liderlik ve performans sergilemek için kullanılan ilkelere dayalı çerçevelerdir. Yirmi yılı aşkın bir süredir büyük ve küçük, özel ve kamu kuruluşları, sürdürülebilirlik stratejisi, yönetim ve operasyonlarına yaklaşımlarını yönlendirmek için AccountAbility'nin standartlarına bağlılıklarını arttırmaya başlamıştır (<http://www.accountability.org>, 30.09.2023).

AccountAbility'nin 1 yöntem kılavuzu ve 2 standart seti bulunmaktadır (<http://www.accountability.org>, 30.09.2023).

AA1000 Hesap Verebilirlik (Accountability) Kılavuzu: Sürdürülebilirlik girişimlerinin geliştirilmesi, analiz edilmesi ve uygulanması (AA1000AP, 2018).

AA1000 Paydaş Katılım (Stakeholder Engagement) Standardı: Sürdürülebilirlik ile ilgili kapsayıcı paydaş katılımı uygulamalarının oluşturulması ve yürütülmesi (AA1000SES, 2015).

AA1000 Güvence (Assurance) Standardı: Sürdürülebilirlik hedeflerine doğru ilerlemeye ilişkin raporlamada güvenilirliğin sağlanması (AA1000AS v3).

Sonuç olarak, AccountAbility dünyada GRI'den sonraki en yaygın sürdürülebilirlik çerçevesine sahip olan küresel girişimler arasındadır.

1.9.3. Birleşmiş Milletler Küresel İlkeler Sözleşmesi

Kurumsal sürdürülebilirlik, bir şirketin değer sistemi ve ilkelere dayalı iş yapma yaklaşımıyla başlamaktadır. Bu, en azından insan hakları, çalışma, çevre ve yolsuzlukla mücadele alanlarındaki temel sorumlulukları karşılayacak şekilde faaliyet göstermek anlamına gelmektedir. Sorumlu işletmeler, varlık gösterdikleri her yerde aynı değer ve ilkeleri hayata geçirirler ve bir alandaki iyi uygulamaların diğer alandaki zararı telafi etmediğini bilirler. Şirketler, BM Küresel İlkeler Sözleşmesi'nin On İlkesini stratejilere, politikalara ve prosedürlere dâhil ederek ve bir dürüstlük kültürü oluşturarak yalnızca insanlara ve gezegene karşı temel sorumluluklarını yerine getirmekle kalmamakta, aynı zamanda uzun vadeli başarıya zemin hazırlamaktadırlar (<https://unglobalcompact.org/what-is-gc/mission/principles>, 01.10.2023).

Birleşmiş Milletler Küresel İlkeler Sözleşmesi 10 temel ilkeye dayanmaktadır. Bu 10 ilke; “İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi”, “Uluslararası Çalışma Örgütü’nün Çalışma Yaşamında Temel İlkeler ve Haklar Bildirgesi”, “Rio Çevre ve Kalkınma Bildirgesi” ve “Birleşmiş Milletler Yolsuzluğa Karşı Sözleşmesi”nden türetilmiştir. Söz konusu 10 ilke şunlardır (<https://unglobalcompact.org/what-is-gc/mission/principles>, 01.10.2023):

İnsan hakları

İlke 1: İşletmeler, uluslararası düzeyde ilan edilmiş insan haklarını desteklemeli ve bunlara saygı duymalıdır.

İlke 2: İnsan hakları ihlallerine suç ortağı olmadıklarından emin olunmalıdır.

İş gücü

İlke 3: İşletmeler örgütlenme özgürlüğünü desteklemeli ve toplu pazarlık hakkının etkili bir şekilde tanınmasını sağlamalıdır.

İlke 4: Her türlü zorla ve zorunlu çalıştırmanın ortadan kaldırılması gereklidir.

İlke 5: Çocuk işgücünün etkin biçimde ortadan kaldırılması gereklidir.

İlke 6: İstihdam ve meslek açısından ayrımcılığın ortadan kaldırılması gereklidir.

Çevre

İlke 7: İşletmeler çevresel zorluklara karşı ihtiyatlı bir yaklaşımı desteklemelidir.

İlke 8: Daha fazla çevresel sorumluluğu teşvik edecek girişimlerde bulunulmalıdır.

İlke 9: Çevre dostu teknolojilerin geliştirilmesi ve yayılması teşvik edilmelidir.

Yolsuzlukla Mücadele

İlke 10: İşletmeler, zorbalık ve rüşvet de dâhil olmak üzere her türlü yolsuzluğa karşı çalışmalıdır.

Bu açıklamalardan sonra izleyen kısımda OECD Çok Uluslu Şirketler Rehberi'ne değinilecektir.

1.9.4. OECD Çok Uluslu Şirketler Rehberi (OECD MNE Guidelines) (2001)

Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı (OECD), daha iyi yaşamlar oluşturmak uğruna daha iyi politikalar geliştirmek için çalışan uluslararası bir kuruluştur. OECD'nin amacı herkes için refahı, eşitliği, fırsatı ve iyilik halini teşvik eden politikaları şekillendirmektir. Örgüt yarının dünyasını daha iyi hazırlamak için 60 yıllık deneyim ve sezgilerden yararlanmaktadır. OECD ekonomik performansın iyileştirilmesinden istihdam yaratılmasına, güçlü eğitimin desteklenmesinden uluslararası vergi kaçakçılığıyla mücadeleye kadar, veri ve analiz, deneyim alışverişi, en iyi uygulama paylaşımı ve kamu politikaları ve uluslararası standart

belirleme konusunda tavsiyeler için benzersiz bir forum ve bilgi merkezi sağlamaktadır (<https://www.oecd.org/about>, 07.10.2023).

OECD ilkelerine bağılı ülkeler örgütün tavsiyede bulunduğu politikaların uygulanma düzeyininin takip edilmesi amacıyla bir Ulusal Temas Noktası (National Contact Point – NCP) kurmak zorundadırlar. Ulusal Temas Noktası, OECD ilkelerinin uygulanması konusunda şikâyetleri almakta, anlaşmazlıklarda gerekirse arabuluculuk yapmakta veya olası karşılıklı çatışma durumlarında çözüm yolları üretmektedir. Diğer taraftan OECD'nin 1976 yılından bugüne kadar yayınladığı yönergeler günümüzün hükümet destekli en kapsamlı enstrümanlarıdır denilebilir.

Hükümetlere ve üye ülkelerin çokuluslu şirketlerinin faaliyetlerine yönelik çoğu zaman tavsiye niteliğinde bazen de zorunlu politikalar belirleyen OECD, son yıllarda sürdürülebilirlik konusunda da yönergeler geliştirmiştir. Bunların en önde gelenleri çokuluslu şirketlere “sorumlu iş” başlığı altında verilen tavsiyelerdir. Söz konusu tavsiyeler rehber (OECD MNE Guidelines) niteliğindedir. Söz konusu rehberlerde çokuluslu şirketlerin sosyal, çevresel ve finansal performanslarını uygun periyotlarda ve güvenilir bir şekilde açıklamalarını teşvik edici yönlendirmeler bulunmaktadır. Söz konusu kılavuzların bir diğer amacı hükümetlerin ve şirketlerin topluma ve çevreye duyarlı faaliyetlerde bulunmasını sağlamaktır.

2001 yılından itibaren hemen her yıl geliştirilerek güncellenen rehberler içerisinde insan hakları, istihdam, çalışma koşulları, çevre, yolsuzluğun önlenmesi, rekabet kuralları, bilim ve teknoloji, vergi uygulamaları ve tüketici menfaatleri vd. gibi “sorumlu iş” anlayışının benimsetilmesine yönelik bir dizi politika tavsiyesi bulunmaktadır (<https://mneguidelines.oecd.org/>, 07.10.2023).

Aktan ve Vural (2007)'a göre sürdürülebilirlik yaklaşımları iş dünyasının izlediği politikaları devlet politikalarına uyumlu hale getirmekte ve toplum yararının temin edilmesine katkıda bulunmaktadır. Bununla birlikte işletmelerce sürdürülebilirliğin benimsenmesi yabancı yatırımcılar açısından etkileyici bir eylem olarak karşımıza çıkmaktadır. Kısacası OECD'nin tüm insanlık için hedeflediği refah ve mutluluk hedefi günümüzde sürdürülebilir bir dünyada ancak mümkündür. Bu nedenle OECD özellikle son 20

yılda, sürdürülebilir kalkınma amacıyla üye ülkeler ve şirketler için ilkeler geliştirmektedir.

1.9.5. Uluslararası Finans Kurumu (IFC) Performans Standartları

Uluslararası Finans Kurumu (IFC), özel sektörün büyümesine yatırım yaparak gelişmekte olan ülkelerdeki insanların yaşamlarını iyileştirmeyi amaçlamaktadır. En çok yardıma ihtiyacı olan insanlar ve yerler için gerçek bir ilerleme yaratmak amacıyla ekonomik kalkınmayı insani ihtiyaçlarla birleştirmektedir. IFC, gelişmekte olan ülkelerde özel sektörün büyümesini teşvik ederek ekonomik kalkınmayı ilerletmekte ve insanların yaşamlarını iyileştirmektedir. Bunu, etkili projelere yatırım yaparak, diğer yatırımcıları harekete geçirerek ve uzmanlığı paylaşarak başarmaktadır (<https://www.ifc.org>, 07.10.2023).

IFC son yıllarda sürdürülebilirlik alanında çalışmalar yapmakta ve raporlar yayınlamaktadır. Nitekim IFC, ESG standartları belirlemekte ve böylece sürdürülebilir finansı geliştirmeyi hedeflemektedir. IFC, müşterilerin karşılaştıkları çevresel, sosyal ve kurumsal yönetim (ESG) risklerini anlamalarına ve yönetmelerine yardımcı olmaktadır (<https://www.ifc.org>, 07.10.2023).

IFC ilk olarak 2006 yılında sürdürülebilirliği desteklemek adına performans standartları ve kılavuz notları yayınlamıştır. 2006 yılında yayınlanan performans standartlarının ana başlıkları şöyledir (International Finance Corporation's Performance Standards on Social & Environmental Sustainability, chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/<https://www.ifc.org/content/dam/ifc/doc/2000/2006-ifc-performance-standards-en.pdf>, 07.10.2023).

- **Performans Standardı 1:** Sosyal ve Çevresel Değerlendirme ve Yönetim Sistemleri
- Performans Standardı 2: İşgücü ve Çalışma Koşulları
- **Performans Standardı 3:** Kirliliğin Önlenmesi ve Azaltılması
- **Performans Standardı 4:** Toplum Sağlığı ve Güvenliği

- **Performans Standardı 5:** Arazi Edinimi ve Zorunlu Yeniden Yerleşim
- **Performans Standardı 6:** Biyolojik Çeşitliliğin Korunması ve Sürdürülebilir Doğal Kaynak Yönetimi
- Performans Standardı 7: Yerli Halklar
- Performans Standardı 8: Kültürel Miras

2012 yılına gelindiğinde bu rehber ana unsurları aynı kalarak güncellenmiştir. IFC, bu standartları kendisiyle ilişkisi olan kişi ve kurumlara zorunlu tutmaktadır. Sürdürülebilir kalkınmaya bir destek niteliğinde olan bu standartlar IFC'nin sürdürülebilirlik çerçevesini ortaya koymaktadır.

1.9.6. Entegre Raporlama Çerçevesi

Entegre raporlama finansal ve finansal olmayan raporlamanın bir arada yapıldığı kurumsal raporlama şeklidir. Şirketler son yıllarda geleneksel finansal raporlamanın yeterli olmadığını fark etmişler ve sürdürülebilirlik raporlaması gibi finansal olmayan raporlamanın önemini keşfetmişlerdir. Bu nedenle son yıllarda hem finansal hem de finansal olmayan raporlamanın bir arada yapıldığı entegre raporlamaya ilgi artmıştır. Bununla birlikte kurumsal işletmeler için entegre raporlama yaklaşımının tüm dünyada hızla yaygınlaşacağı düşünülmektedir.

Uluslararası Entegre Raporlama Çerçevesi ve Entegre Düşünce İlkeleri, değer yaratma, koruma ve erozyona ilişkin iletişimi geliştirmek amacıyla dünya çapında 75 ülkede kullanılmaktadır. Entegre raporlama ve düşünme döngüsü, finansal istikrar ve sürdürülebilir kalkınma için bir güç görevi gören etkin ve üretken sermaye tahsisine sonuçlanmaktadır. Entegre Raporlama Çerçevesi, mali tablolar ile sürdürülebilirlikle ilgili mali açıklamalar arasında bağlantı kurmak için kullanılmaktadır. IFRS (Uluslararası Finansal Raporlama Standartları) Vakfı'nın Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulu (IASB) ve Uluslararası Sürdürülebilirlik Standartları Kurulu (ISSB), Entegre Raporlama Çerçevesi'nden müştereken sorumludur (<https://www.integratedreporting.org/the-iirc-2>, 10.10.2023).

Uluslararası Entegre Raporlama Konseyi (IIRC)'ne göre entegre raporlama şunları amaçlamaktadır (<https://www.integratedreporting.org/the-iirc-2>, 10.10.2023).

- Sermayenin daha verimli tahsisini sağlamak için finansal sermaye sağlayıcılarına sunulan bilgilerin kalitesini artırmak
- Farklı raporlama yöntemlerinden yararlanan ve bir kuruluşun zaman içinde değer yaratma yeteneğini maddi olarak etkileyen tüm faktörleri ileten kurumsal raporlamaya yönelik daha uyumlu ve etkili bir yaklaşımın teşvik edilmesi
- Geniş sermaye tabanı (finansal sermaye, üretilmiş sermaye, entelektüel sermaye, insani sermaye, sosyal sermaye, ilişkisel sermaye ve doğal sermaye) için hesap verebilirliği ve yönetimi geliştirmek ve bunların bağımsızlıklarının anlaşılmasını teşvik etmek
- Kısa, orta ve uzun vadede değer yaratmaya odaklanan entegre düşünceyi, karar almayı ve eylemleri desteklemek

Entegre raporlama yaklaşımı finansal olmayan raporlamanın detaylarını içermesi bakımından sürdürülebilirlik açısından önemli bir çerçevedir. Söz konusu çerçeve özellikle son yıllarda hem dünyada hem de Türkiye'de ilgi gören bir yaklaşımdır. Nitekim önümüzdeki yıllarda entegre raporlama yapan şirket sayısının artmasıyla sürdürülebilirlik anlayışına doğrudan önemli katkılarda bulunulacaktır. Çünkü doğası gereği entegre raporlama yaklaşımı içerisinde sürdürülebilirlik anlayışı ya da politikaları önemli bir yer tutmaktadır.

1.9.7. Karbon Saydamlık Projesi

CDP, 2000 yılında şirketlerden iklim etkilerini açıklamalarını isteyen "Karbon Saydamlık Projesi" olarak İngiltere'de kurulmuştur. O zamandan bu yana, çevresel açıklamanın kapsamını ormansızlaşma ve su güvenliğini kapsayacak şekilde genişletmiş ve aynı zamanda şehirleri, eyaletleri ve bölgeleri destekleyecek şekilde erişim alanını genişletmiştir. 2013 yılında girişim bugünkü ismini

(CDP) almış ve çevresel etkiyi daha geniş olarak kapsamına dâhil ederek küresel bir marka haline gelmiştir. CDP 2021’de ufkunu tüm gezegen sınırlarını kapsayacak şekilde genişleten yeni bir strateji başlatmıştır. Biyoçeşitlilik, plastikler ve okyanuslar gibi yeni alanlara genişleyerek ve doğa ile dünya sistemlerinin birbirine bağlılığını tanıyarak çalışmalarını sürdürmüş ve günümüze taşımıştır (<https://www.cdp.net/en/info/about-us>, 08.10.2023).

CDP iklim, su, ormanlar ve tedarik zinciri gibi konu başlıklarında şirketlerden, yatırımcılardan, şehirlerden, eyaletlerden, devletlerden, kamu otoritelerinden ve özel piyasalardan açıklamaları derlemektedir. Nihayetinde Karbon Saydamlık Projesi sürdürülebilirlik uygulamalarını destekleyen önde gelen temel çerçevelerdendir.

1.9.8. ISO 26000 Sosyal Sorumluluk Standardı

ISO (International Organization for Standardization) dünyanın önde gelen standart yapıcılarında oluşan ve merkezi İsviçre/Cenevre’de bulunan küresel bir ağıdır. ISO 1946 yılında İngiltere’de kurulmuş, bağımsız ve uluslararası bir sivil toplum kuruluşudur. Üyeleri (169 farklı ülkedeki ulusal standartlar organları) aracılığıyla, Uluslararası Standartları geliştirmek için dünyanın her yerinden uzmanları bir araya getirerek faaliyetlerini sürdürmektedir (<https://www.iso.org/about-us.html>, 08.10.2023).

ISO’nun yayınladığı popüler standartlar arasında ISO 26000 Sosyal Sorumluluk standardı da yer almaktadır. ISO’ya göre; kendini sosyal açıdan sorumlu bir şekilde faaliyet göstermeye adanmış işletmeler ve kuruluşlar için ISO 26000 vardır. ISO 26000 topluma ve çevreye saygının kritik bir başarı faktörü olduğunu kabul edenlere rehberlik sağlamaktadır. ISO 26000’in uygulanması, yapılacak “doğru şey” olmasının yanı sıra, giderek bir kuruluşun sürdürülebilirliğe olan bağlılığını ve genel performansını değerlendirmenin bir yolu olarak görülmektedir (<https://www.iso.org/iso-26000-social-responsibility.html>, 08.10.2023).

ISO 26000 standardı nerede olduğuna bakılmaksızın ve hangi büyüklükte olduğu dikkate alınmaksızın her tür kuruluşa

uygulanabilir. Yine ISO'ya göre; ISO 26000:2010, kuruluşların sürdürülebilir kalkınmaya katkıda bulunmalarına yardımcı olmayı amaçlamaktadır (<https://www.iso.org/standard/42546.html>, 08.10.2023)

1.9.9. SA8000 Sosyal Sorumluluk Standardı

1997 yılında kurulan Uluslararası Sosyal Hesapverebilirlik (SAI) örgütü işyerinde insan haklarını geliştiren küresel bir sivil toplum kuruluşudur. SAI işyerlerinde insan haklarını geliştirme misyonuna sahiptir. SAI'nin vizyonu ise sosyal açıdan sorumlu işyerlerinin temel insan haklarını güvence altına alırken iş dünyasına da fayda sağladığı anlayışıyla desteklenen, her yerde insana yakışır iş vizyonudur. SAI, çok sektörlü SA8000 standardı başta olmak üzere diğer eğitim ve kapasite geliştirme programlarını kullanarak işletmelerin ve tedarik zincirlerinin her düzeyindeki çalışanları ve yöneticileri güçlendirmektedir. SAI; markalar, tedarikçiler, hükümetler, sendikalar, kar amacı gütmeyen kuruluşlar ve akademi dâhil olmak üzere çeşitli paydaş gruplarıyla birlikte çalışmaktadır (<https://sa-intl.org/about>, 09.10.2023).

SAI 1997 yılında, herhangi bir sektördeki insana yakışır işyerleri için denetlenebilir ilk sosyal sertifikalardan biri olarak SA8000 Standardını oluşturmuştur. Sistem sahipleri olarak, değişen normlar, sektörler ve bu bağlamda en yüksek sosyal standardı korumaya devam etmesini sağlamak için her 5 yılda bir SA8000'in kapsamlı ve iş birliğine dayalı bir revizyon süreci yürütülmüştür. Yıllar geçtikçe SA8000 Standardını oluşturma ve yönetme deneyimi, şirket davranış kurallarının, endüstri standartlarının ve diğer sosyal sertifika programlarının oluşturulmasına yardımcı olması için uygulanmıştır (<https://sa-intl.org/about/how-we-work>, 09.10.2023).

SA8000 Standardı dünyanın önde gelen sosyal sertifika programlarından. SA8000 Standardı ve Sertifikasyon Sistemi, herhangi bir sektördeki ve herhangi bir ülkedeki her türden kuruluş, işlerini çalışanlar için adil ve insana yakışır bir şekilde yürütmeleri ve en yüksek sosyal standartlara bağlılıklarını göstermeleri için bir çerçeve sağlamaktadır. SAI tarafından 1997 yılında ilk güvenilir sosyal sertifikasyon olarak oluşturulan sertifika, 20 yılı aşkın süredir

sektörde önde gelmektedir (<https://sa-intl.org/programs/sa8000>, 09.10.2023). Sonuç olarak, SA8000 standardı ESG boyutları içerisinde özellikle “sosyal boyut” a odaklanmıştır. Dolayısıyla SA8000 standardı sürdürülebilirlik açısından dikkate değer bir çerçevedir.

1.10. Sürdürülebilirlik Endeksleri

İşletmelerin sürdürülebilirlik performanslarının ölçülmesi ya da sıralanması özellikle uygulama açısından önemlidir. Sürdürülebilirlik düzeyinin ölçülmesi konusunda çeşitli endekslerle hesaplama yapıp genel ya da özel ESG skorlarına ulaşılmaktadır. Bu endekslerin ya da diğer bir ifadeyle hesaplama yöntemlerinin incelenmesi ve açıklanması sürdürülebilirlik ilkelerinin uygulama güçlüğünü azaltması bakımından dikkate değerdir.

Dünya üzerinde birçok ülke borsası sürdürülebilirliği kendi borsalarına entegre etmeye devam etmektedir. Söz konusu ülkeler ve sürdürülebilirliği borsalarına entegrasyon tarihleri Tablo 1.4’te özetlenmiştir.

Tablo 1.4. Sürdürülebilirliğin Ülke Borsalarına Entegrasyonu

Ülke	Yıl
Güney Afrika	2004
Brezilya	2005
Almanya	2007
Meksika, Peru, İspanya, Avusturya, Danimarka, İsveç, Norveç, Finlandiya, Polonya	2008
Çin, Endonezya, Kore	2009
Mısır	2010
Hindistan	2012
Lüksemburg	2013
Kanada, Türkiye , Malezya, İsviçre	2014
Tayvan, Morityus, Şili	2015
Japonya, Singapur	2016

İzleyen başlıklar altında başlıca sürdürülebilirlik endeksleri önem sırasına göre tanıtılmaya çalışılacaktır.

1.10.1. Dow Jones Sürdürülebilirlik Endeksi

Dow Jones ismi iş ortakları Charles Dow ve Edward Jones'un soyadlarının birleşiminden oluşmuştur. 1882 yılında ABD'de kurulan girişim dünyanın önde gelen hisse senedi endekslerini yönetmektedir. Bununla birlikte 1999 yılında SAM (Sustainable Asset Management) yatırım şirketi çatısı altında başlatılan Dow Jones Sürdürülebilirlik Endeksleri (DJSI), binlerce şirketin sürdürülebilirlik performansını değerlendiren bir endeks ailesidir. Diğer taraftan, Aksoy (2013)'a göre dünyada sürdürülebilirliğin ölçülmesinde en çok kullanılan endeks DJSI endeksidir. DJSI kurumsal yönetim, risk yönetimi, markalaşma, iklim değişikliğinin azaltılması, tedarik zinciri standartları ve iş gücü uygulamaları gibi konuları değerlendiren ekonomik, çevresel ve sosyal performansın analizine dayanmaktadır.

DJSI'ler Dünya, Avrupa, Kuzey Amerika, Asya-Pasifik, İskandinav ve Kore endeksleri de dâhil olmak üzere çeşitli endekslerden oluşmaktadır. Söz konusu endeksler hem genel kıstasları hem de sektörel bilgileri bünyesinde barındırmaktadır. Dow Jones Sürdürülebilirlik Endekslerini SAM yatırım şirketi tüm dünyada ya da yerelde belirlenen şirketlere anket doldurarak ya da izleme suretiyle şirketlerin verilerini temin edip sıralama yöntemiyle oluşturmaktadır. Genel olarak ifade etmek gerekirse SAM şirketi endeksin oluşturulmasında şirketlerin ekonomik, sosyal ve çevresel verilerini dikkate almaktadır. Bu üç boyut altında ise detaylandırılmış kriterler bulunmaktadır. Endekslerin hesaplanma mantığı ise kriterler veya boyutlara ağırlıklar verilmesiyle yapılmaktadır. Sonuç olarak hesaplanan endeks değeri yüksek olan şirketler endekse dâhil edilmekte ve belirli bir düzeyin altında kalan şirketler ise dönemsel olarak endeksten çıkarılmaktadır.

1.10.2. FTSE4Good Global Sürdürülebilirlik Endeksi

FTSE4Good Global Sürdürülebilirlik Endeksi Londra Borsası merkezli ve 2001 yılından itibaren işlem gören bir sürdürülebilirlik endeksidir. Söz konusu endekste küresel şirketlerin çevresel, sosyal ve kurumsal yönetim konularındaki performansları ölçülmeye

çalışılmaktadır. Endeks genel olarak şu amaçlara ulaşmaya çalışılmaktadır (Hüseyin, 2018; 65):

- Sürdürülebilirlik ve sorumlu yatırım alanlarında kullanılabilir finansal araçların veya fon ürünlerinin oluşturulması ya da geliştirilmesine katkıda bulunmak,
- Kapsama alınan şirketleri çevresel, sosyal ve kurumsal yönetim konularında bir sınıflandırmaya tabi tutmak,
- Sürdürülebilirlik ilkelerini ve politikalarını takip etmek isteyen işletmelere ESG uygulamalarını geliştirmeleri doğrultusunda referans olmak ya da söz konusu işletmelere rehberlik etmek,
- Bir gösterge oluşturmak suretiyle sürdürülebilirlik ve sorumlu yatırım açılarından işletmeleri tanımlayarak yatırımcılar ve diğer paydaşlar için karar almaya yardımcı bilgi sunmak.

FTSE4Good Global Sürdürülebilirlik Endeksi'ne "sorumlu işletme" sıfatını kazanmış olan şirketler dâhil edilmektedir. Söz konusu endekse tütün, silah ve nükleer enerji gibi ürünler üzerine faaliyet gösteren şirketler alınmamaktadır (Çikot, 2010: 33). Diğer taraftan Idowu vd. (2013)'e göre "sorumlu işletme" olarak nitelendirilmenin şartları şöyledir:

- Çevreye karşı hassas olmak,
- Paydaş ilişkilerinde başarılı olmak,
- İnsan haklarına önem vermek,
- Tedarik zinciri açısından işgücü koşullarını belirli bir standardın üzerinde tutmak,
- Rüşvetle her yönüyle mücadele etmek.

FTSE4Good Global Sürdürülebilirlik Endeksi kapsamına alınan şirketler çevresel etkilerine göre aşağıdaki gibi sınıflandırılmıştır (FTSE, 2016: 3):

Yüksek Çevresel Etkili Sektörler (Enerji Üretimi, İnşaat, Madencilik, Su, Tarım vd.)

Orta Çevresel Etkili Sektörler (Elektronik, Mühendislik ve Makine, Oteller, Yayıncılık, Limanlar vd.)

Düşük Çevresel Etkili Sektörler (Bilgi Teknolojisi, Eğlence, Medya, Spor, Telekomünikasyon vd.)

FTSE, 2011 yılında Etik Yatırım Araştırma Hizmetleri Limited Şirketi [Ethical Investment Research Services Limited (EIRIS)] ile şirketlerin derecelendirmesi için bir anlaşma imzalamıştır. Buna göre endeks incelemesine alınan her şirket için 0 – 5 arası bir derece puanı belirlenmektedir. Bu değerlendirme için kullanılacak veriler ise şirketlerin web sayfalarından, kamuya açık bilgilerinden, yıllık raporlarından ve çoğunlukla şirketlere yapılan anketlerden elde edilmektedir. Söz konusu endekse girebilmek için ise şirketlerin belirli bir taban puan üzerinde bir derecelendirme notu almaları gereklidir. Gelişmiş piyasalarda taban puan 2,5 iken, gelişmekte olan piyasalarda 2'dir. Buna ek olarak endeks oluşturulduktan sonra her yıl endekste ki şirketler takip edilmekte ve 1,8 puanın altında derecelendirme puanı alan şirketler endeksten çıkarılmaktadır (FTSE, 2016: 4; Hüseyin, 2018: 67).

1.10.3. Johannesburg Borsası Sosyal Sorumluluk Endeksi ve FTSE/JSE Sorumlu Yatırım Endeksi

Dünya ülkeleri ve önde gelen borsalar sürdürülebilirlik konusunda 2000'li yıllardan sonra hızlı adımlar atmaya başlamışlardır. Nitekim 2000'li yılların başlarında Güney Afrika borsası olan Johannesburg Borsası'nda da sürdürülebilirliğin benimsenmesi açısından girişimler başlatılmıştır. Söz konusu girişimler neticesinde 2004 yılında Johannesburg Borsası Sosyal Sorumluluk Endeksi [Johannesburg Stock Exchange (JSE) Socially Responsible Investment (SRI) Index] kurulmuştur. Bununla birlikte söz konusu endeks hem yerel hem de küresel kriterler göz önüne alınarak oluşturulmuştur. JSRSRI ayrıca gelişmekte olan ülkelerdeki ilk sürdürülebilirlik endeksi olma özelliğini taşımaktadır (Çikot, 2010: 34).

JSRSRI başlangıçta özel bir kuruluş tarafından kurulmama yani borsa tarafından kurulma niteliğini taşıırken daha sonra FTSE Russell şirketiyle işbirliği yapılmıştır. Söz konusu işbirliğinin getirdiği yeni düzenlemelerle JSRSRI yerine "FTSE/JSE Sorumlu Yatırım Endeksi" ve "FTSE/JSE Sorumlu Yatırım 30 Endeksi" adlarıyla iki farklı endeks hesaplanmaya başlanmıştır (Hüseyin, 2018: 69-70).

Yukarıda değinilen, Johannesburg Borsası'ndaki sürdürülebilirlik girişimleri dünyanın sürdürülebilirlik endeksi kuruluş tarihçesinde önemli bir milattır. Nitekim Tablo 4'den de görüldüğü üzere sürdürülebilirliğin ülke borsalarına entegrasyonu açısından ilk sırayı alan ülke Güney Afrika'dır.

1.10.4. BIST Sürdürülebilirlik Endeksi

Türkiye'de sermaye piyasalarındaki gelişimle beraber ilk borsa İstanbul Menkul Kıymetler Borsası (İMKB) adıyla 1986 yılında faaliyetlerine başlamıştır. Daha sonra 2013 yılında "İMKB", "Vadeli İşlemler ve Opsiyon Borsası" ve "İstanbul Altın Borsası" birleştirilerek Borsa İstanbul (BIST) kurulmuştur. Günümüzde Türkiye'de borsada hisse senedi alım-satımı yapmak isteyen her yatırımcı BIST bünyesinde işlem yapmaktadır (<https://borsaistanbul.com/tr/sayfa/27/tarihsel-gelismeler>, 19.10.2023).

Uluslararası iştirakleri ve işbirlikleri olan BIST çatısı altında çok sayıda endeks bulunmaktadır. BIST Sürdürülebilirlik Endeksi (XUSR) ise sürdürülebilirlik hedeflerinin gerçekleştirilmesine katkı sağlayacağı düşünülerek 2014 yılından itibaren hesaplanmaya başlanmıştır. Başlangıçta 15 anonim şirket endekse alınmıştır. Günümüzde ise BIST Sürdürülebilirlik Endeksi kapsamına alınan şirket sayısı 77'dir. Bununla birlikte BIST çatısı altında 2022 yılından itibaren içerisinde sürdürülebilirlik kriterlerini sağlayan en büyük 25 şirketin bulunduğu BIST Sürdürülebilirlik 25 (XSD25) endeksi hesaplanmaya başlanmıştır. Söz konusu endekslere girebilmek için kullanılan sürdürülebilirlik puanının nasıl hesaplandığı Borsa İstanbul'un internet sayfasında paylaşılmıştır. BIST Sürdürülebilirlik Endeksi (XUSR) her yılın Kasım ayında güncellenmekte ve endekse yeni dâhil edilen şirketler ve endeksten çıkarılan şirketler Borsa İstanbul tarafından yayınlanmaktadır.

BIST bünyesinde sürdürülebilirlik endeksi hesaplanmaya başlandıktan sonra Borsa İstanbul ve Refinitiv Enformasyon Limited Şirketi (Refinitiv) arasında bir anlaşma imzalanmıştır. Bu anlaşmaya göre 2021 yılından itibaren BIST kapsamındaki şirketlerin sürdürülebilirlik değerlemelerini Refinitiv şirketi üstlenmiştir. Söz

konusu şirket değerlemeleri yalnızca “kamuya açık” bilgileri kullanarak ve uluslararası standartları dikkate alarak yapmaktadır. Sürdürülebilirlik değerlemesine dâhil edilecek şirketler ise BIST “Yıldız Pazar”, “Ana Pazar” veya “Alt Pazar”da yer alıp değerlemeye gönüllü olanlar arasından belirlenmektedir. BIST’in kurumsal internet sitesindeki açıklamalara göre sürdürülebilirlik endeksinin şirketlere kurumsal riskleri yönetmede katkı, fırsatları yakalamada başarı, rekabet avantajı ve uygun finansman imkânları sağlayacağı düşünülmektedir

(<https://borsaistanbul.com/tr/sayfa/165/bist-surdurulebilirlik-endeksleri>, 20.10.2023).

BIST bünyesindeki sürdürülebilirlik endeksi olan BIST Sürdürülebilirlik Endeksi kapsamına yıllar itibarıyla alınan işletmeler aşağıdaki tabloda gösterilmiştir (BIST, <https://www.borsaistanbul.com/tr/>, 20.11.2023)

Tablo 1.5. BIST Sürdürülebilirlik Endeksine Dâhil Olan Şirketler

2014	2015	2016	2017	2018	2019
AKBNK	AEFES	ADEL	AEFES	AEFES	AEFES
ARCLK	AKBNK	AEFES	AKBNK	AKBNK	AKBNK
AELS	AKSEN	AKBNK	AKENR	AKENR	AKENR
GARAN	ARCLK	AKSEN	AKSEN	AKSA	AKSA
KCHOL	AELS	ARCLK	ARCLK	AKSEN	AKSEN
MGROS	BRISA	AELS	AELS	ANACM	ALBRK
PETKM	CCOLA	BRISA	BRISA	ANELE	ANACM
SAHOL	DOAS	CCOLA	CCOLA	ARCLK	ANELE
TAVHL	ERGL	DOAS	CIMSA	AELS	ARCLK
TCELL	FROTO	DOHOL	DOAS	AYGAZ	AELS
TOASO	GARAN	ERGL	DOHOL	BRISA	AYGAZ
TTKOM	ISCTR	FROTO	ERGL	CCOLA	BRISA
TUPRS	KCHOL	GARAN	FROTO	CIMSA	CCOLA
VAKBN	MGROS	GLYHO	GARAN	DOAS	CIMSA
YKBNK	OTKAR	HALKB	HALKB	DOHOL	DOAS
	PETKM	ISCTR	ISCTR	ERGL	DOHOL

	SAFGY	ISGYO	KCHOL	FROTO	ENJSA
	SAHOL	KCHOL	KORDS	GARAN	ENKAI
	TAVHL	KORDS	LOGO	GLYHO	ERGL
	TCELL	MGROS	MGROS	HALKB	FROTO
	THYAO	NETAS	NETAS	ISCTR	GARAN
	TOASO	OTKAR	OTKAR	KCHOL	GLYHO
	TSKB	PETKM	PETKM	KORDS	HALKB
	TTKOM	PGSUS	PGSUS	LOGO	ISCTR
	TUPRS	SAFGY	POLHO	MGROS	ISDMR
	ULKER	SAHOL	SAFGY	NETAS	KCHOL
	VAKBN	SISE	SAHOL	OTKAR	KERVT
	VESTL	TATGD	SISE	PETKM	KORDS
	YKBNK	TAVHL	SODA	PGSUS	LOGO
		TCELL	TATGD	POLHO	MGROS
		THYAO	TAVHL	SAFGY	NETAS
		TKFEN	TCELL	SAHOL	OTKAR
		TOASO	THYAO	SISE	PETKM
		TSKB	TKFEN	SKBNK	POLHO
		TTKOM	TOASO	SODA	SAFGY
		TTRAK	TSKB	TATGD	SAHOL
		TUPRS	TTKOM	TAVHL	SISE
		ULKER	TTRAK	TCELL	SKBNK
		VAKBN	TUPRS	THYAO	SODA
		VESBE	ULKER	TKFEN	SOKM
		VESTL	VAKBN	TOASO	TATGD
		YKBNK	VESBE	TSKB	TAVHL
		ZOREN	VESTL	TTKOM	TCELL
			YKBNK	TTRAK	THYAO
			ZOREN	TUPRS	TKFEN
				ULKER	TOASO

				VAKBN	TRKCM
				VESBE	TSKB
				VESTL	TTKOM
				YKBNK	TTRAK
				ZOREN	TUPRS
					ULKER
					VAKBN
					VESBE
					VESTL
					YKBNK
					ZOREN

BIST yönetimi sürdürülebilirlik endeksine girecek firmaları her yıl Kasım ayında belirlemektedir. Nitekim ilk endeks 2014 yılının Kasım ayında oluşturulmuştur. Tablo 5'ten de görüldüğü üzere XUSRD endeksinin ilk kuruluşunda AKBANK, ARÇELİK, ASELSAN, GARANTİ BANKASI, KOÇ HOLDİNG, MİGROS TİCARET, PETKİM, SABANCI HOLDİNG, TAV HAVALİMANLARI, TOFAŞ OTOMOBİL FABRİKASI, TÜRKCELL, TÜPRAŞ, TÜRK TELEKOM, VAKIFLAR BANKASI ve YAPI VE KREDİ BANKASI olmak üzere 15 şirket yer almıştır.

2015 Kasım döneminde endekse dâhil olan 14 şirket AKSA ENERJİ, ANADOLU EFES, BRİSA BRIDGESTONE, COCA COLA, DOĞUŞ OTOMOTİV, EREĞLİ DEMİR ÇELİK, FORD OTOMOTİV, OTOKAR, SAF GAYRİMENKUL, TÜRKİYE SİNAİ KALK. BANKASI, TÜRK HAVA YOLLARI, İŞ BANKASI, ÜLKER ve VESTEL ELEKTRONİK'tir.

2016 Kasım döneminde XUSRD endeksine dâhil olan şirketler ADEL KALEMCİLİK, DOĞAN HOLDİNG, GLOBAL YAT. HOLDİNG, İŞ GMYO, KORDSA GLOBAL, NETAŞ TELEKOM, PEGASUS, ŞİŞE CAM, T. HALK BANKASI, TAT GIDA, TEKFEN HOLDİNG, TÜRK TRAKTÖR, VESTEL BEYAZ EŞYA ve ZORLU ENERJİ'dir.

BIST Sürdürülebilirlik Endeksi'nde 2017 yılında 5 şirket endekse dâhil edilmiş ve üç şirket endeksten çıkarılmıştır. 2017 Kasım

döneminde endekse dâhil edilen şirketler AK ENERJİ, CIMSA, LOGO YAZILIM, POLİSAN HOL. ve SODA SANAYİ'dir. Söz konusu dönemde endeksten çıkarılan paylar ise ADEL, GLOBAL YAT. ve IS GMYO'dur.

2018 yılının Kasım ayında BIST Sürdürülebilirlik Endeksi'ne 6 şirket dâhil olmuştur. Bunlar; AKSA, ANADOLU CAM, ANEL ELEKTRİK, AYGAZ, GLOBAL YAT. HOL. ve ŞEKERBANK'tır. Söz konusu yılda endeksten hiçbir pay çıkarılmamıştır.

Son olarak 2019 yılında XUSRD endeksine dâhil olan 7 şirket şunlardır: ALBARAKA TURK, ENERJISA, ENKA INSAAT, ISKENDERUN DEM. ÇEL., KEREVITAS GIDA, SOK MARKET. TICARET ve TRAKYA CAM'dır. 2019 yılında PEGASUS şirketi ise endeksten çıkarılmıştır.

1.11. Sürdürülebilirlik Raporlaması Güvencesi

Güvence hizmetlerinin muhasebe denetimindeki rolü son yılların en güncel ve en ilgi gören konuları arasındadır. Şüphesiz ki muhasebe hile ve hatalarının denetim altına alınması uygulama açısından önem taşımaktadır. Elbette ki güvence hizmetleri bu kontrollerde dikkate değer bir yere sahiptir. Bilindiği üzere söz konusu güvence hizmetleri özellikle finansal raporlamaya yöneliktir. Nitekim günümüzde finansal olmayan raporlamanın giderek ön plana çıkmasıyla sürdürülebilirlik raporlaması açısından da güvence hizmetleri tartışılmaya başlanmıştır.

Sürdürülebilirlik raporlarında sunulan bilgilerin doğruluğu, şeffaflığı ve açıklığı paydaşların en etkin şekilde bilgilendirilmesi açısından önem taşımaktadır. Bu nedenle finansal olmayan bilgilerin güvenilirliğinin sağlanması açısından bağımsız güvence dikkat çekmektedir. Raporlanan bilgilerin tarafsız ve güvenilir olması için dış denetim gerçekleştirilmektedir. Söz konusu denetimin esas amacı ise raporlanan bilgilerin güvenilirliğini ikna edici bir düzeye çıkarmaktır (Celayir, 2020: 27-28). Diğer yandan Ece Çomutlu ve Şahay (2019)'a göre sürdürülebilirlik raporlamasına ilgi son yıllarda artmıştır ve birçok işletme finansal olmayan raporları için güvence hizmetine başvurmaktadır. Bu doğrultuda işletmeler finansal olmayan raporların güvenilirliği ve paydaşların güveninin kazanılabilmesi için güvence hizmetine yönelmektedirler. Söz

konusu güvence hizmeti denetim açısından kilit rol oynayan bağımsız denetim kuruluşları veya bu alanda uzmanlaşmış kuruluşlar tarafından verilmektedir (Yeşilçelebi, 2020: 234). Bununla birlikte sürdürülebilirlik raporlaması açısından güvence hizmetinin, Uluslararası Muhasebeciler Federasyonu (IFAC) tarafından yayınlanan ISAE 3000 standardı ile genel çerçevesi açıklanmıştır (Celayir, 2020: 29). Söz konusu standarda göre güvence denetimi raporlamayı yapan sorumlu taraf haricindeki potansiyel bilgi kullanıcılarının var olan bilgiye güvenlerini arttırabilmek için yeterli ve uygun kanıtı ulaşmayı hedefleyen bir denetim türüdür. Günümüzde Türkiye’de KGK bu konular üzerine kanunen yetkilendirilmiş ve bu alanlardaki resmi açıklamalarını sürdürmektedir.

Sürdürülebilirlik raporlamasına yönelik güvence hizmeti genel olarak muhasebe içi ve muhasebe dışı sürdürülebilirlik raporlaması güvencesi olarak ikiye ayrılmaktadır (De Villiers ve Maroun, 2018: 153). Diğer taraftan sürdürülebilirlik güvencesi gönüllü bir uygulamadır ve tüm dünyada bu konuda halen tam anlamıyla bir uygulama birlikteliği bulunmamaktadır. Çünkü bu alanda iki temel başvuru standardı mevcuttur (ISAE 3000 ve AA1000AS) fakat evrensel bir standart yoktur (Channuntapipat vd., 2019: 2).

Sonuç

İnsanı ve toplumu inceleme konusu yapan sosyal bilimler değişim gerçeğini en hızlı hisseden bilim dallarına sahiptir. Bir sosyal bilim dalı olarak muhasebe de toplumsal değişim gerçekliğini en derinden hissetmektedir. Hayatın her alanına sirayet etmiş olan değişim olgusu ya da evrimleşme süreçleri içinde olduğumuz günlük yaşam akışı bir yana bilimsel gerçekliklerin bile yeniden düşünülmesine neden olmuştur. Bilim dünyası ya da insan idraki için devrim niteliğinde olan bu gelişmeler görmemezlikten gelmek için fazlasıyla gerçekçidir. Dolayısıyla bilim çevreleri daha açık bir ifadeyle insanoğlu bu değişim hareketlerini yakından takip etmek zorundadır. Nihayetinde, bu çalışmada incelenen konu da kadim bir bilim dalı olan muhasebe açısından oldukça güncel ve öncelikle Türkiye’de daha sonra da tüm dünyada henüz emekleme aşamasında bir konu olan kurumsal sürdürülebilirlik yaklaşımıdır.

Sürdürülebilirlik yaklaşımı aslında kurumsal sürdürülebilirlik muhasebesi ya da finansal olmayan raporlama olarak da tanımlanabilir. Bu nedenle bu çalışmanın asıl inceleme konusuna geçmeden önce muhasebe biliminin temellerini oluşturan finansal raporlamaya bir göz atmak gereklidir. Finansal raporlar geleneksel muhasebe anlayışının temel çıktılarıdır. Muhasebe uygulamaları açısından Bilanço (Finansal Durum Tablosu) ve Gelir Tablosu (Kar Zarar Tablosu) temel ve zorunlu finansal tablolardır. Bilançoda işletmenin varlık ve kaynak yapısı sunulmaktayken gelir tablosunda işletmenin dönem performansı (kâr zarar durumu) açıklanmaktadır. Ek finansal tablolar olarak da adlandırılan diğer mali tablolar (Nakit Akış Tablosu, Öz Kaynaklar Değişim Tablosu, Satışların Maliyeti Tablosu, Fon Akış Tablosu, Kâr Dağıtım Tablosu) ise özellikle işletme tepe yönetimine karar desteği sunma ve ilgili paydaş bilgilendirmesi amacıyla kullanılmaktadır. Diğer bir ifadeyle raporlama aslında muhasebenin belkemiğidir denilebilir. Yukarıda geleneksel muhasebe çerçevesinde saydığımız tablolar birer finansal rapordur ve bu mali tabloların açıklanması da finansal raporlama olarak adlandırılmaktadır. Bu noktadan hareketle, muhasebe dünyasındaki raporlama anlayışındaki güncel gelişmelerin bu çalışmanın esas konusunu teşkil ettiği ileri sürülebilir.

Kısaca özetlemek gerekirse, finansal raporlamanın bir adım daha ilerisi diyebileceğimiz kurumsal sürdürülebilirlik raporlaması geleceğin raporlama sistemidir. Nitekim çevresel hassasiyet arttıkça, insan odaklı toplum anlayışı yükseldikçe ve nihayetinde çağdaş yönetimsel akımlara ilgi arttıkça sürdürülebilirliğe verilen önem de artacaktır. Daha da önemlisi sürdürülebilirlik yaklaşımı işletmelerin yanı sıra insanlar veya toplumlar açısından da büyük kazanımlar sunabilecek bir felsefedir. Bu nedenle sürdürülebilirlik yaklaşımı akademik çevrelerce farklı boyutlarıyla incelenmelidir. Dolayısıyla sürdürülebilirlik alanındaki teorik ve uygulamalı çerçeveyi biraz daha netleştirmeyi amaçlayan bu araştırma söz konusu literatüre küçük bir katkı yapabilir.

Gelecek araştırmalarda özellikle sürdürülebilirliğin “sosyal” ve “yönetişim” boyutları açısından incelenmesiyle literatür açısından yeni bulgular edinilebilir. Çünkü özellikle Türkiye orjinli

araştırmalarda sürdürülebilirlik daha ziyade çevresel boyutuyla yani yeşil ekonomi (ekoloji) bağlamında ele alınmıştır.

Sonuç olarak, geleceğin kurumsal şirketlerinin sürdürülebilir işletmeler ve gelişmiş toplumlarının ise sürdürülebilir toplumlar olacağı kuvvetle muhtemeldir. Bu nedenle içinde bulunduğumuz dnemde her açıdan sürdürülebilirlik araştırmaları bilime ve uygulama sahasına dikkate değer katkılar sunabilir.

Kaynakça

Abeysekera, I., ve Guthrie, J. (2005). An empirical investigation of annual reporting trends of intellectual capital in Sri Lanka. *Critical Perspectives on Accounting*, 16(3), 151-163.

Abreu, M. C. S. de. (2009). How to define an environmental policy to improve corporate sustainability in developing countries. *Business Strategy and the Environment*, 18(8), Article 8. <https://doi.org/10.1002/bse.625>

AccountAbility (2023). AA1000 Standartları, <http://www.accountability.org>, 30.09.2023.

Adams, C. A., & Abhayawansa, S. (2022). Connecting the COVID-19 pandemic, environmental, social and governance (ESG) investing and calls for ‘harmonisation’ of sustainability reporting. *Critical Perspectives on Accounting*, 82, 102309. <https://doi.org/10.1016/j.cpa.2021.102309>

Adams, C. A., Potter, B., Singh, P. J., & York, J. (2016). Exploring the implications of integrated reporting for social investment (disclosures). *The British Accounting Review*, 48(3), Article 3. <https://doi.org/10.1016/j.bar.2016.05.002>

Aksoy, Ç. (2013). Sürdürülebilirlik Performansinin Değerlendirilmesine Yönelik Ölçek Önerisi ve Türkiye’deki İşletmelerde Uygulaması, Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı Muhasebe Finansman Bilim Dalı, İstanbul.

Aksu, C. (2011). Sürdürülebilir Kalkınma ve Çevre, Güney Ege Kalkınma Ajansı, 1-31.

Aktan, C. C. ve Vural, Y. (2007). Kurumsal Sosyal Sorumluluk: Uluslararası ve Hükümet-Dışı Organizasyonlar Tarafından Sürdürülen Başlıca Girişimler. *Çimento İşveren Dergisi*. 21(3), 4-21.

Alagöz, A. ve Yılmaz, B. (2001), “Çevre Muhasebesi ve Çevresel Maliyetler”, Selçuk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Sosyal ve Ekonomik Araştırma Dergisi, 2(1), 150-168.

Alazzani, A., Hassanein, A., & Aljanadi, Y. (2017). Impact of gender diversity on social and environmental performance: Evidence from Malaysia. *Corporate Governance: The International Journal of*

Business in Society, 17(2), Article 2. <https://doi.org/10.1108/CG-12-2015-0161>

Al-Shaer, H., & Zaman, M. (2016). Board gender diversity and sustainability reporting quality. *Journal of Contemporary Accounting & Economics*, 12(3), Article 3. <https://doi.org/10.1016/j.jcae.2016.09.001>

Al-Shaer, H., & Zaman, M. (2018). Credibility of sustainability reports: The contribution of audit committees. *Business Strategy and the Environment*, 27(7), Article 7. <https://doi.org/10.1002/bse.2046>

Altınay, T. A. (2016). “Entegre Raporlama ve Sürdürülebilirlik Muhasebesi”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3(25), 47-64.

Amran, A., & Haniffa, R. (2011). Evidence in development of sustainability reporting: A case of a developing country. *Business Strategy and the Environment*, 20(3), 141-156. <https://doi.org/10.1002/bse.672>

Aras, G., & Crowther, D. (2008). Governance and sustainability: An investigation into the relationship between corporate governance and corporate sustainability. *Management Decision*, 46(3), 433-448. <https://doi.org/10.1108/00251740810863870>

Aras, G., & Crowther, D. (2009a). Corporate Sustainability Reporting: A Study in Disingenuity? *Journal of Business Ethics*, 87(1), 279-288. <https://doi.org/10.1007/s10551-008-9806-0>

Aras, G., & Crowther, D. (2009b). Making sustainable development sustainable. *Management Decision*, 47(6), Article 6. <https://doi.org/10.1108/00251740910966686>

Aslan, Ümmühan (1995). Çevre Muhasebesi ve Nuh Çimento A.Ş’nde Çevre Muhasebesi Üzerine Pilot Bir Araştırma, Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir.

Atkins, J., Atkins, B. C., Thomson, I., & Maroun, W. (2015). “Good” news from nowhere: Imagining utopian sustainable accounting. *Accounting, Auditing & Accountability Journal*, 28(5), Article 5. <https://doi.org/10.1108/AAAJ-09-2013-1485>

Bai, C., Kusi-Sarpong, S., Badri Ahmadi, H., & Sarkis, J. (2019). Social sustainable supplier evaluation and selection: A group decision-support approach. *International Journal of Production*

Research, 57(22), 7046-7067.
<https://doi.org/10.1080/00207543.2019.1574042>

Barako, D. G., Hancock, P., & Izan, H. Y. (2006). Factors influencing voluntary corporate disclosure by Kenyan companies. *Corporate Governance: an International Review*, 14(2), 107-125.

Barkemeyer, R., Comyns, B., Figge, F., & Napolitano, G. (2014). CEO statements in sustainability reports: Substantive information or background noise? *Accounting Forum*, 38(4), Article 4. <https://doi.org/10.1016/j.accfor.2014.07.002>

Barkemeyer, R., Preuss, L., & Lee, L. (2015). On the effectiveness of private transnational governance regimes—Evaluating corporate sustainability reporting according to the Global Reporting Initiative. *Journal of World Business*, 50(2), Article 2. <https://doi.org/10.1016/j.jwb.2014.10.008>

Belal, A., & Owen, D. L. (2015). The rise and fall of stand-alone social reporting in a multinational subsidiary in Bangladesh: A case study. *Accounting, Auditing & Accountability Journal*, 28(7), Article 7. <https://doi.org/10.1108/AAAJ-08-2013-1443>

Bendell, J. (2005). In whose name? The accountability of corporate social responsibility. *Development in Practice*, 15(3-4), Article 3-4. <https://doi.org/10.1080/09614520500075813>

Bens, Ç. K. (1986). Strategies for Implementing Performance Measurement, Management Information Service Report, International City Management Association, November 18.

Besler, S. (2009), “Kurumsal Sürdürülebilirlik”, içinde; Yönetim Yaklaşımlarıyla Kurumsal Sürdürülebilirlik, Ed: S. Besler, İstanbul: Beta Basım, s. 1–18.

BIST (2023). Duyurular ve Açıklamalar, <https://borsaistanbul.com/tr/>, Erişim Tarihi: 20.11.2023

BIST (2023). Endeskler – BIST Pay Endeksleri – Sürdürülebilirlik Endeksleri, <https://borsaistanbul.com/tr/sayfa/165/bist-surdurulebilirlik-endeksleri>, Erişim Tarihi: 20.10.2023

BIST (2023). Tarihsel Gelişmeler, <https://borsaistanbul.com/tr/sayfa/27/tarihsel-gelistmeler>, Erişim Tarihi: 19.10.2023

Bonilla-Priego, M. J., Font, X., & Pacheco-Olivares, M. del R. (2014). Corporate sustainability reporting index and baseline data for the cruise industry. *Tourism Management*, 44, 149-160. <https://doi.org/10.1016/j.tourman.2014.03.004>

Borsa İstanbul (2020). Borsa İstanbul Şirketler İçin Sürdürülebilirlik Rehberi, https://www.borsaistanbul.com/files/Surdurulebilirlik_Rehberi_2020.pdf, 1-82, Erişim Tarihi: 12.11.2023

Boulding, William, Amna Kirmanı. (1993). A Consumer-Side Experimental Examination of Signaling Theory: Do Consumers Perceive Warranties as Signals of Quality? *Journal of Consumer Research*, 20, 111-123.

Bozlağan, R. (2005). Sürdürülebilir gelişme düşüncesinin tarihsel arka planı. In *Journal of Social Policy Conferences*, 50, 1011-1028.

Brander, J. A. (2007). Viewpoint: Sustainability: Malthus revisited. *Canadian Journal of Economics*. 40(1), 1-38.

Brockett, A., & Rezaee, Z. (2012). *Corporate sustainability: Integrating performance and reporting* (Vol. 630). John Wiley & Sons.

Brown, H. S., de Jong, W. M. ve Lessidrenska, T. (2009). The Rise of the Global Reporting Initiative: A Case of Institutional Entrepreneurship. *Environmental Politics*, 18 (2), 182–200.

Buallay, A. (2018). Is sustainability reporting (ESG) associated with performance? Evidence from the European banking sector. *Management of Environmental Quality: An International Journal*, 30(1), Article 1. <https://doi.org/10.1108/MEQ-12-2017-0149>

Buallay, A. (2019). Sustainability reporting and firm's performance: Comparative study between manufacturing and banking sectors. *International Journal of Productivity and Performance Management*, 69(3), Article 3. <https://doi.org/10.1108/IJPPM-10-2018-0371>

Buallay, A., Fadel, S. M., Al-Ajmi, J. Y., & Saudagaran, S. (2020). Sustainability reporting and performance of MENA banks: Is there a trade-off? *Measuring Business Excellence*, 24(2), Article 2. <https://doi.org/10.1108/MBE-09-2018-0078>

Buallay, A., Fadel, S. M., Alajmi, J., & Saudagaran, S. (2020). Sustainability reporting and bank performance after financial crisis:

Evidence from developed and developing countries. *Competitiveness Review: An International Business Journal*, 31(4), Article 4. <https://doi.org/10.1108/CR-04-2019-0040>

Callens, I. and Tyteca, D. (1998). Towards Indicators of Sustainable Development For Firms - A Productive Efficiency Perspective, *Ecological Economics*, 28: 41-53.

Can, Ahmet Vecdi (1998). Çevre Muhasebesi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Sakarya.

Carroll, A. B. (1991). The Pyramid of Corporate Social Responsibility: Toward the Moral Management of Organizational Stakeholders, *Business Horizons*, July-August, 39-48.

Celayir, D. (2020). Kurumsal yönetim açısından sürdürülebilirlik raporlarının güvencesi ve Borsa İstanbul (BIST) sürdürülebilirlik endeksi üzerinde bir inceleme. *Business & Management Studies: An International Journal*, 8(1), 20-44.

Channuntapipat, C., Samsonova-Taddei, A. ve Turley, S. (2019). Exploring diversity in sustainability assurance practice: Evidence from assurance providers in the UK. *Accounting, Auditing & Accountability Journal*, 32(2), 556-580.

Clarkson, P. M., Li, Y., Richardson, G. D., & Vasvari, F. P. (2008). Revisiting the relation between environmental performance and environmental disclosure: An empirical analysis. *Accounting, Organizations and Society*, 33(4), 303-327. <https://doi.org/10.1016/j.aos.2007.05.003>

Comyns, B., Figge, F., Hahn, T., & Barkemeyer, R. (2013). Sustainability reporting: The role of “Search”, “Experience” and “Credence” information. *Accounting Forum*, 37(3), Article 3. <https://doi.org/10.1016/j.accfor.2013.04.006>

Çalışkan, Ö. A. (2012). “Sürdürülebilirlik Raporlaması”. *Muhasebe ve Vergi Uygulamaları Dergisi*, 1, 41-68.

Çelik, Y. (2018). Sürdürülebilirlik Muhasebesi, Sürdürülebilirlik Raporlama İlkeleri (GRI), BIST Sürdürülebilirlik Endeksinde İşlem Gören Bankaların Sürdürülebilirlik Raporlarının Karşılaştırılması (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Başkent Üniversitesi.

Çetin, Eray (2011). Üretim İşletmelerinin Sosyal Bir Sorumluluk Olarak Çevre Muhasebesine Verdikleri Önem: Mersin-Tarsus Organize Sanayi Bölgesi’nde Faaliyet Gösteren Üretim İşletmeleri

Üzerinde Bir Uygulama, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Karaman.

Çikot, Ö. (2010). Sorumlu Yatırımlar. Sermaye Piyasasında Gündem Dergisi, 97, 19-36.

De Villiers, C. ve Maroun, W. (Ed.). (2018). Sustainability accounting and integrated reporting. Finance, governance and sustainability: Challenges to theory and 243 practice (1st Edition.). London, New York: Routledge.

de Villiers, C., Rinaldi, L., & Unerman, J. (2014). Integrated Reporting: Insights, gaps and an agenda for future research. Accounting, Auditing & Accountability Journal, 27(7), 1042-1067. <https://doi.org/10.1108/AAAJ-06-2014-1736>

Deegan, C. (2000). Financial Accounting Theory 'Australia: The McGraw-Hill Companies, Inc.

Deegan, C. (2007). Organizational legitimacy as a motive for sustainability reporting, Sustainability Accounting and Accountability, London: Routledge.

Deniz, B. (2022). Kurumsal Yönetim Uygulamalarının Sürdürülebilirlik Raporlaması Standartlarına Uyum Düzeyi Üzerine Etkileri: BIST-100 Endeksinde Yer Alan Şirketler Üzerine Bir Araştırma, Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Dey, P. K., Malesios, C., De, D., Budhwar, P., Chowdhury, S., & Cheffi, W. (2020). Circular economy to enhance sustainability of small and medium-sized enterprises. Business Strategy and the Environment, 29(6), Article 6. <https://doi.org/10.1002/bse.2492>

Dingwerth, K. (2007). The New Transnationalism: Transnational Governance and Democratic Legitimacy. Basingstoke: Palgrave Macmillan.

Dowling, J. and Pfeffer, J. (1975) Organizational Legitimacy: Social Values and Organizational Behavior. Pacific Sociological Review, 18, 122-136.

Drexhage, J. ve Murphy, D. (2010). Sustainable development: from Brundtland to Rio 2012, High Level Panel on Global Sustainability at its first meeting, 19 September 2010, 1-26.

Dubnick, M. (2003). Accountability and Ethics: Reconsidering The Relationships. *International Journal Of Organization Theory And Behavior*, 405.

Duran, B. (2018). Sürdürülebilirlik kavramının önemi, karşılaşılan sorunlar ve şirketlerin sürdürülebilirlik raporlarının incelenmesi, Yüksek Lisans Tezi, Başkent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, Ankara.

Dye, R. A. (1985). Disclosure of non-proprietary information. *Journal of Accounting Research*, 123-145, Spring.

Eccles, R. G., Ioannou, I. ve Serafeim, G. (2012). The Impact of a Corporate Culture of Sustainability on Corporate Behavior and Performance. Harvard Business School Working Paper. (12)

Eccles, R. G., Ioannou, I., & Serafeim, G. (2014). The Impact of Corporate Sustainability on Organizational Processes and Performance. *Management Science*, 60(11), 2835-2857. <https://doi.org/10.1287/mnsc.2014.1984>

Eccles, R. G., Lee, L.-E., & Strohle, J. C. (2019). The Social Origins of ESG: An Analysis of Innovest and KLD. *Organization & Environment*, 1-22.

Ece Çokmutlu, M., ve Şahay, O. K. (2019). Borsa İstanbul sürdürülebilirlik endeksi işletmelerinin sera gazı beyanlarına yönelik güvence denetimleri: ISAE 3410 güvence denetim standardına ilişkin bir araştırma. *IBAD Sosyal Bilimler Dergisi*, (5), 164-174.

Elena, N. I. (2012). Company Performans Measurement and Reporting Methods. *Annals of the University of Oradea, Economic Science Series*. 21(2), 700-707.

Eş, Abdülhamit (2008). Sürdürülebilirlik ve Firma Düzeyinde Sürdürülebilirlik Performans Ölçümü. Yüksek Lisans Tezi. Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Faisal, F., Tower, G., ve Rusmin, R. (2012). Legitimising corporate sustainability reporting throughout the world. *Australasian Accounting, Business and Finance Journal*, 6(2), 19-34.

Fernando, S., & Lawrence, S. (2014). A theoretical framework for CSR practices: integrating legitimacy theory, stakeholder theory and institutional theory. *Journal of Theoretical Accounting Research*, 10(1), 149-178.

Figge, F., & Hahn, T. (2004). Sustainable Value Added—Measuring corporate contributions to sustainability beyond eco-efficiency. *Ecological Economics*, 48(2), Article 2. <https://doi.org/10.1016/j.ecolecon.2003.08.005>

Font, X., & Lynes, J. (2018). Corporate social responsibility in tourism and hospitality. *Journal of Sustainable Tourism*, 26(7), Article 7. <https://doi.org/10.1080/09669582.2018.1488856>

FTSE (2016). FTSE4Good Index Series Inclusion Criteria. https://blog.metu.edu.tr/sascigil/files/2016/02/FTSE4Good_Inclusion_Criteria.pdf, Erişim Tarihi: 17.10.2023

Gao, Y. (2011). “CSR in an Emerging Country: A Content Analysis of CSR Reports of Listed Companies”, *Baltic Journal of Management*, C.6, S.2, (263-291).

Gillet-Monjarret, C. (2015). Assurance of sustainability information: A study of media pressure. *Accounting in Europe*, 12(1), 87-105.

Giovannoni, E. ve Fabietti, G. (2014). “What is Sustainability? A Riew of the Concept and Its Applications”, (Eds.) C. Busco vd., In *Integrated Reporting*, Springer, 21-40.

Gladwin Thomas N., James J. Kennely, Tara Shelomith (1995). *Shifting Paradigms for Sustainable Development: Implications for Management Theory And Research*. *Academy of Management Review*, 20(4), 874-907.

Glass, J. (2012). The state of sustainability reporting in the construction sector. *Smart and Sustainable Built Environment*, 1(1), Article 1. <https://doi.org/10.1108/20466091211227070>

Gray, R. ve Milne, M., (2004). *Towards Reporting on the Triple Bottom Line: Mirages, Methods and Myths*, Ed: Adrian Henriques, Julie Richardson; “The Triple Bottom Line: Does It All Add Up?”, London: Earthscan Publishing.

Gray, R., Owen, D., & Adams, C. (1996). *Accounting & accountability: changes and challenges in corporate social and environmental reporting*. Prentice Hall.

Grewal, J., Hauptmann, C., & Serafeim, G. (2021). Material Sustainability Information and Stock Price Informativeness. *Journal of Business Ethics*, 171(3), Article 3. <https://doi.org/10.1007/s10551-020-04451-2>

GRI (Global Reporting Initiative) (2023). <https://www.globalreporting.org/>, Erişim Tarihi: 24.09.2023

Guix, M., Bonilla-Priego, M. J., & Font, X. (2018). The process of sustainability reporting in international hotel groups: An analysis of stakeholder inclusiveness, materiality and responsiveness. *Journal of Sustainable Tourism*, 26(7), Article 7. <https://doi.org/10.1080/09669582.2017.1410164>

Guthrie, J. ve Parker, L. D. (1989). Corporate Social Reporting: A Rebuttal of Legitimacy Theory. *Accounting and Business Research*, 19(76), 343-352. doi:10.1080/00014788.1989.9728863.

Gutiérrez-Ponce, H., & Wibowo, S. A. (2024). Do sustainability practices contribute to the financial performance of banks? An analysis of banks in Southeast Asia. *Corporate Social Responsibility and Environmental Management*, (31), 1418–1432, <https://doi.org/10.1002/csr.2641>

Gwendolen B. W. (2005). How to Report a Company's Sustainability Activities. *Management Accounting Quarterly*. 5(1): 36-43.

Hahn, R., & Lülfes, R. (2014). Legitimizing negative aspects in GRI-oriented sustainability reporting: A qualitative analysis of corporate disclosure strategies. *Journal of business ethics*, 123(3), 401-420.

Hahn, T., Figge, F., Pinkse, J., & Preuss, L. (2018). A Paradox Perspective on Corporate Sustainability: Descriptive, Instrumental, and Normative Aspects. *Journal of Business Ethics*, 148(2), 235-248. <https://doi.org/10.1007/s10551-017-3587-2>

Hahn, T., Pinkse, J., Preuss, L., & Figge, F. (2015). Tensions in Corporate Sustainability: Towards an Integrative Framework. *Journal of Business Ethics*, 127(2), 297-316. <https://doi.org/10.1007/s10551-014-2047-5>

Haider, M. B., ve Kokubu, K. (2015). Assurance and third-party comment in sustainability reporting in Japan: a descriptive study. *International Journal of Environment and Sustainable Development*, 14(3), 207-230.

Hart, Stuart ve Paul Shristava. (1995). Creating Sustainable Corporations. *Business Strategy and the Environment*. c. 4 s. 154-165.

Hassan, A., Elamer, A. A., Fletcher, M., & Sobhan, N. (2020). Voluntary assurance of sustainability reporting: Evidence from an emerging economy. *Accounting Research Journal*, 33(2), Article 2. <https://doi.org/10.1108/ARJ-10-2018-0169>

Helfaya, A., & Whittington, M. (2019). Does designing environmental sustainability disclosure quality measures make a difference? *Business Strategy and the Environment*, 28(4), Article 4. <https://doi.org/10.1002/bse.2262>

Hernandez, M. (2012). Toward an Understanding of the Psychology of Stewardship. *Academy of Management Review*, 37(2), 172-193. doi:10.5465/amr.2010.0363.

Herzig, C., & Godemann, J. (2010). Internet-supported sustainability reporting: Developments in Germany. *Management Research Review*, 33(11), Article 11. <https://doi.org/10.1108/01409171011085903>

Heybat, K. (2020). Sürdürülebilirlik Sinyali Olarak Faaliyet ve Sürdürülebilirlik Raporlarının İncelenmesi: BIST Sürdürülebilirlik Endeksinde Bir Araştırma. Yüksek Lisans Tezi, Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, İşletme Anabilim Dalı, Kütahya.

Higgins, C., Tang, S., & Stubbs, W. (2020). On managing hypocrisy: The transparency of sustainability reports. *Journal of Business Research*, 114, 395-407. <https://doi.org/10.1016/j.jbusres.2019.08.041>

Homroy, S., & Slechten, A. (2019). Do Board Expertise and Networked Boards Affect Environmental Performance? *Journal of Business Ethics*, 158(1), Article 1. <https://doi.org/10.1007/s10551-017-3769-y>

Humphrey, C., O'Dwyer, B., & Unerman, J. (2017). Re-theorizing the configuration of organizational fields: The IIRC and the pursuit of 'Enlightened' corporate reporting. *Accounting and Business Research*, 47(1), Article 1. <https://doi.org/10.1080/00014788.2016.1198683>

Hüseyin, A. (2018). Sürdürülebilirlik Endeksinin (XUSRD) Firma Hisse Senedi Getiri Oranlarına Etkisi: BIST'te İşlem Gören İşletmeler Üzerine Bir Araştırma. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yüksek Lisans Tezi.

Idowu, O. S., Capaldi, N., Zu, L. ve Das Gupta, A. (2013). Encyclopedia of Corporate Social Responsibility. Lynn, T. G. (Ed.), FTSE4Good Index (pp. 1175-1185). Publisher: Springer.

IFC (2023). IFC's Performance Standarts, <https://www.ifc.org>, Erişim Tarihi: 07.10.2023

IIRC (2023). About Us, <https://www.integratedreporting.org/the-iirc-2>, Erişim Tarihi: 11.10.2023

Jennings, P. D., ve Zandbergen, P. A. (1995). Ecologically sustainable organizations: An institutional approach. Academy of management review, 20(4), 1015-1052.

Jitmaneroj, B. (2016). Reform priorities for corporate sustainability: Environmental, social, governance, or economic performance? Management Decision, 54(6), Article 6. <https://doi.org/10.1108/MD-11-2015-0505>

Jones, P., & Comfort, D. (2020). The COVID-19 crisis and sustainability in the hospitality industry. International Journal of Contemporary Hospitality Management, 32(10), Article 10. <https://doi.org/10.1108/IJCHM-04-2020-0357>

Jones, P., Hillier, D., & Comfort, D. (2014). Sustainability in the global hotel industry. International Journal of Contemporary Hospitality Management, 26(1), 5-17. <https://doi.org/10.1108/IJCHM-10-2012-0180>

Jung, S., Nam, C., Yang, D.-H., & Kim, S. (2018). Does Corporate Sustainability Performance Increase Corporate Financial Performance? Focusing on the Information and Communication Technology Industry in Korea. Sustainable Development, 26(3), 243-254. <https://doi.org/10.1002/sd.1698>

Kaplan, S., and Rudland, R. (1991). Positive theory, rationality and accounting regulation. Critical Perspectives on Accounting, 2(4), 361-374.

Karademir, Kağan (2019). Kurumsal Sürdürülebilirlik Kavramının Hisse Senedi Getirisine Etkisi: BIST Sürdürülebilirlik Endeksinin Sektörel Bazda İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi. Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Karaer, F. ve Pusat, T. (2002). "ISO 14001 Çevre Yönetim Sistemi Standartlarının Otomotiv Yan Sanayiine Uygulanması".

Uludağ Üniversitesi Mühendislik Mimarlık Fakültesi Dergisi, 7(1), 11-20.

Keeble, J. J., Topiol, S., & Berkeley, S. (2003). Using Indicators to Measure Sustainability Performance at a Corporate and Project Level. *Journal of Business Ethics*, 44(2), 149-158. <https://doi.org/10.1023/A:1023343614973>

Kidd, C. V. (1992). The Evolution of Sustainability. *Journal of Agricultural and Environmental Ethics*, 5(1), 1-26.

Kobal Yaşbay, Hava, Göksel Ataman (2018). Vekâlet Teorisi ve Kaynak Bağımlılığı Teorisi Bağlamında, Yönetim Kurulunun Yapısal Özellikleri ile Finansal Kaldıraç ve Kârlılık Oranları Arasındaki İlişki: Halka Açık Gıda Şirketleri Üzerinde Bir Araştırma (2005-2016 Dönemi). *Marmara Üniversitesi Öneri Dergisi*, 13(50): 187-210.

Kolk, A. (2010). Trajectories of sustainability reporting by MNCs. *Journal of World Business*, 45(4), 367-374.

KPMG (2013). Survey of Corporate Responsibility Reporting.

Krzus (2012) Entegre raporlama: Şimdi değilse, ne zaman? *TKYD Kurumsal Yönetim Dergisi*.

Liesen, A., Hoepner, A. G., Patten, D. M., & Figge, F. (2015). Does stakeholder pressure influence corporate GHG emissions reporting? Empirical evidence from Europe. *Accounting, Auditing & Accountability Journal*, 28(7), Article 7. <https://doi.org/10.1108/AAAJ-12-2013-1547>

Lopes de Sousa Jabbour, A. B., Vazquez-Brust, D., Chiappetta Jabbour, C. J., & Andriani Ribeiro, D. (2020). The interplay between stakeholders, resources and capabilities in climate change strategy: Converting barriers into cooperation. *Business Strategy and the Environment*, 29(3), Article 3. <https://doi.org/10.1002/bse.2438>

Lozano, R. (2011). The state of sustainability reporting in universities. *International Journal of Sustainability in Higher Education*, 12(1), 67-78. <https://doi.org/10.1108/14676371111098311>

Lozano, R. (2012). Towards better embedding sustainability into companies' systems: An analysis of voluntary corporate initiatives. *Journal of Cleaner Production*, 25, 14-26. <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2011.11.060>

Lozano, R. (2013). Are Companies Planning their Organisational Changes for Corporate Sustainability? An Analysis of Three Case Studies on Resistance to Change and their Strategies to Overcome it. *Corporate Social Responsibility and Environmental Management*, 20(5), Article 5. <https://doi.org/10.1002/csr.1290>

Lozano, R., & Huisingsh, D. (2011). Inter-linking issues and dimensions in sustainability reporting. *Journal of Cleaner Production*, 19(2), Article 2. <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2010.01.004>

Maas, Karen - Schaltegger, Stefan - Crutzen, Nathalie (2016), "Integrating Corporate Sustainability Assessment, Management Accounting, Control, And Reporting", *Journal of Cleaner Production*, 1–12.

Mangla, S. K., Sharma, Y. K., Patil, P. P., Yadav, G., & Xu, J. (2019). Logistics and distribution challenges to managing operations for corporate sustainability: Study on leading Indian diary organizations. *Journal of Cleaner Production*, 238, 117620. <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2019.117620>

Mani, V., Agarwal, R., Gunasekaran, A., Papadopoulos, T., Dubey, R., & Childe, S. J. (2016). Social sustainability in the supply chain: Construct development and measurement validation. *Ecological Indicators*, 71, 270-279. <https://doi.org/10.1016/j.ecolind.2016.07.007>

Martin, G., Farndale, E., Paauwe, J., & Stiles, P. G. (2016). Corporate governance and strategic human resource management: Four archetypes and proposals for a new approach to corporate sustainability. *European Management Journal*, 34(1), Article 1. <https://doi.org/10.1016/j.emj.2016.01.002>

Michelon, G., Patten, D. M., & Romi, A. M. (2019). Creating Legitimacy for Sustainability Assurance Practices: Evidence from Sustainability Restatements. *European Accounting Review*, 28(2), Article 2. <https://doi.org/10.1080/09638180.2018.1469424>

Mitchell, R. K., Agle, B. R., ve Wood, D. J. (1997). Toward a theory of stakeholder identification and salience: Defining the principle of who and what really counts. *Academy of management review*, 22(4), 853-886.

Moneva, Jose M., Archel, P. ve Correa C. (2006). GRI and the camouflaging of corporate unsustainability. *Accounting Forum*, 30, 121-137.

Morioka, S. N., Bolis, I., Evans, S., & Carvalho, M. M. (2017). Transforming sustainability challenges into competitive advantage: Multiple case studies kaleidoscope converging into sustainable business models. *Journal of Cleaner Production*, 167, 723-738. <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2017.08.118>

Muthuri, Judy ve M. Victoria Gilbert (2011). An Institutional Analysis of Corporate Social Responsibility in Kenya. *Journal of Business Ethics*. 98(3), 467-483.

O'Dwyer, B., Owen, D., & Unerman, J. (2011). Seeking legitimacy for new assurance forms: The case of assurance on sustainability reporting. *Accounting, Organizations and Society*, 36(1), 31-52. <https://doi.org/10.1016/j.aos.2011.01.002>

OECD (2023). Who we are? <https://www.oecd.org/about>, Erişim Tarihi: 07.10.2023

OECD MNE Guidelines (2023). Annual reports on the OECD Guidelines for Multinational Enterprises, <https://mneguidelines.oecd.org>, Erişim Tarihi: 07.10.2023

Orhan, M. Suphi, Ali Rıza Ağ (2017). “Üretim İşletmelerinin Çevre Muhasebesine Verdikleri Önem Düzeyi: Erzurum, Erzincan, Bayburt Bölgesinde Bir Araştırma”, *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, 74, 1-14.

Owen, D. (2008). Chronicles Of Wasted Time? A Personal Reflection On The Current State Of, And Future Prospects For, Social And Environmental Accounting Research. *Accounting, Auditing & Accountability Journal*, 21 (2), 240–267.

Özbirecikli, M. (2002), *Çevre Muhasebesi*, 1.Baskı, Ankara: Natürel Kitap ve Yayıncılık.

Özgener, Ş. (2016). *İş Ahlakının Temelleri* (4.Baskı). Ankara: Nobel Yayınevi

Özgül B. ve Mengi B., (2016). *Kurumsal Sürdürülebilirlik ve Güvencesi, İç Denetim*. Beta Yayınları, İstanbul.

Papoutsis, A., & Sodhi, M. S. (2020). Does disclosure in sustainability reports indicate actual sustainability performance?

Journal of Cleaner Production, 260, 121049.
<https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2020.121049>

Perego, P., Kennedy, S., & Whiteman, G. (2016). A lot of icing but little cake? Taking integrated reporting forward. *Journal of Cleaner Production*, 136, 53-64.
<https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2016.01.106>

Porritt, J. (2012, Aralık). Corporate Sustainability: A Brief History. Mart 15, 2021 Richard Sandbrook's Place: <http://richardsandbrookspplace.org/jonathon-porritt/corporate-sustainabilitybrief-history>

Preuss, L., & Barkemeyer, R. (2011). CSR priorities of emerging economy firms: Is Russia a different shape of BRIC? *Corporate Governance: The international journal of business in society*, 11(4), Article 4. <https://doi.org/10.1108/14720701111159226>

Ramos, T. B., Cecílio, T., Douglas, C. H., & Caeiro, S. (2013). Corporate sustainability reporting and the relations with evaluation and management frameworks: The Portuguese case. *Journal of Cleaner Production*, 52, 317-328.
<https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2013.03.002>

Ranganathan, J., (1998), "Sustainability Rulers - Measuring Corporate Environmental & Social Performance", Sustainability Enterprise Initiative, World Resources Institute, (08.05.2019). http://pdf.wri.org/sustainability_rulers.pdf

Rezaee, Z. (2016a). Business sustainability research: A theoretical and integrated perspective. *Journal of Accounting Literature*, 36, 48-64. doi:10.1016/j.acclit.2016.05.003

Rezaee, Z. (2016b). Corporate Sustainability: Theoretical and Integrated Strategic Imperative and Pragmatic Approach (SSRN Scholarly Paper No: ID 3148705). Rochester, NY: Social Science Research Network. <https://papers.ssrn.com/abstract=3148705> adresinden erişildi.

Robertson, F. A., & Samy, M. (2015). Factors affecting the diffusion of integrated reporting – a UK FTSE 100 perspective. *Sustainability Accounting, Management and Policy Journal*, 6(2), Article 2. <https://doi.org/10.1108/SAMPJ-07-2014-0044>

Robinson, H. S., Anumba, C. J., Carrillo, P. M., & Al-Ghassani, A. M. (2006). STEPS: A knowledge management maturity roadmap

for corporate sustainability. *Business Process Management Journal*, 12(6), Article 6. <https://doi.org/10.1108/14637150610710936>

Roome, N. (1998). *Sustainability Strategies For Industry: The Future Of Corporate Practice*. 81-83.

Rowbottom, N., & Locke, J. (2016). The emergence of. *Accounting and Business Research*, 46(1), Article 1. <https://doi.org/10.1080/00014788.2015.1029867>

Rowbottom, N., & Lymer, A. (2009). Exploring the use of online corporate sustainability information. *Accounting Forum*, 33(2), Article 2. <https://doi.org/10.1016/j.accfor.2009.01.003>

Saeedy, Mir Sayed. (2013). *Corporate Governance and Agency Theory a Problem or Solution to the Problem*. Yüksek Lisans Tezi. Toulouse University.

SAI (2023). About SAI, <https://sa-intl.org/about>, Erişim Tarihi: 09.10.2023

SAI (2023). How We Work, <https://sa-intl.org/about/how-we-work>, Erişim Tarihi: 09.10.2023

SAI (2023). SA8000® Standard, <https://sa-intl.org/programs/sa8000>, Erişim Tarihi: 09.10.2023

Samsun, N. (2003). *İyi Yönetişimin Temel Unsurları*. Ankara.

Schaltegger, S. ve Herzig, C., (2006), *Corporate Sustainability Reporting - An Overview*, Ed: Stefan Schaltegger, Martin Bennett, Roger Burritt; *Sustainability Accounting and Reporting*, Dordrecht: Springer Publishing.

Senal, S. ve Ateş, B.U. (2012), *Kurumsal Sürdürülebilirlik İçin Muhasebe ve Raporlama*, *Muhasebe ve Denetime Bakış Dergisi*, 36, 83-98.

Sisaye, S. (2011). Ecological Systems Approaches to Sustainability and Organizational Development: Emerging Trends in Environmental and Social Reporting Systems. *Leadership and Organization Development Journal* 32(4), 379-398.

Smith, J., Haniffa, R., & Fairbrass, J. (2011). A Conceptual Framework for Investigating 'Capture' in Corporate Sustainability Reporting Assurance. *Journal of Business Ethics*, 99(3), Article 3. <https://doi.org/10.1007/s10551-010-0661-4>

Solomon, J. F., Solomon, A., Norton, S. D., & Joseph, N. L. (2011). Private climate change reporting: An emerging discourse of

risk and opportunity? *Accounting, Auditing & Accountability Journal*, 24(8), Article 8.
<https://doi.org/10.1108/0951357111184788>

Someren, Taco C.R. Van Someren, (1995). Sustainable Development and the Firm: Organizational Innovations and Environmental Strategy”, *Business Strategy and the Environment*, 4, 23-33.

Sönmez, Rukiye, Murat Kasımoğlu (2014). Sürdürülebilir Rekabet Avantajının Kaynağı: Endüstri Temelli Teori ve Kaynak Temelli Teori Çerçevesinde. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimleri Dergisi*, 13(25): 63-90.

Stahl, G. K., Brewster, C. J., Collings, D. G., & Hajro, A. (2020). Enhancing the role of human resource management in corporate sustainability and social responsibility: A multi-stakeholder, multidimensional approach to HRM. *Human Resource Management Review*, 30(3), Article 3.
<https://doi.org/10.1016/j.hrmr.2019.100708>

Stead, W. Edward ve Stead, Jean G. (1992). *Management for a Small Planet: Strategic Decision Making and the Environment*. 1. bs. USA: SAGE Publications.

Suchman, M. C. (1995). Managing Legitimacy: Strategic and Institutional Approaches. *The Academy of Management Review*, 20 (3), 571–610.

Taşdemir, B. (2017). Sürdürülebilirlik raporları kapsamında kurumsal sosyal sorumluluğun finansal performans üzerine etkisi: BIST sürdürülebilirlik endeksinde bir araştırma. Yüksek Lisans Tezi, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, Nevşehir.

Tokgöz, N. ve Önce, S. (2009). Şirket Sürdürülebilirliği: Geleneksel Yönetim Anlayışına Alternatif, *Afyon Kocatepe Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 11(1), 249-275.

TÜSİAD (2015). Kurumsal Raporlamada Yeni Dönem: Entegre Raporlama, https://tusiad.org/tr/yayinlar/raporlar/item/download/7381_960dc857f8796db59b4a587673951daa, 1-98, Erişim Tarihi: 12.11.2023

Unerman, J., Bebbington, J., & O'dwyer, B. (2018). Corporate reporting and accounting for externalities. *Accounting and Business Research*, 48(5), Article 5. <https://doi.org/10.1080/00014788.2018.1470155>

UNGC (2023). Birleşmiş Milletler Küresel İlkeler Sözleşmesi, <https://unglobalcompact.org/what-is-gc/mission/principles>, 01.10.2023.

Vernimmen, P., Quiry, P., Dallocciom, M., Le Fur, Y., & Salvi, A. (2014). *Corporate Finance: Theory and Practice*. 4. Baskı. John & Wiley Sons Ltd. United Kingdom.

Verrecchia, R. (1983). Discretionary disclosure. *Journal of Accounting and Economics*, 5, 179-194.

Wasiluk, K. L. (2013). Beyond eco-efficiency: Understanding CS through the IC practice lens. *Journal of Intellectual Capital*, 14(1), Article 1. <https://doi.org/10.1108/14691931311289048>

Welford, R. J. (1997). *Hijacking Environmentalism: Corporate Responses to Sustainable Development*, Eartscan, Published by Taylor & Francis, London, 190-196.

Welford, R., W. Young, B. Ytterhus (1998). Towards sustainable production and consumption: a literature review and conceptual framework for the service sector, *Eco-Manag. Audit.*, 5(1), 38-56

White, A. L. (1999). Sustainability and the Accountable Corporation. *Environment: Science and Policy for Sustainable Development*, 41 (8), 30-43.

Willis, A. C. A. (2003). The Role of the Global Reporting Initiative's Sustainability Reporting Guidelines in the Social Screening of Investments. *Journal of Business Ethics* 43, 233-237.

Wong, R., ve Millington, A. (2014). Corporate social disclosures: a user perspective on assurance. *Accounting, Auditing & Accountability Journal*, 27(5), 863-887.

Wu, Q., He, Q., ve Duan, Y. (2013). Explicating dynamic capabilities for corporate sustainability. *EuroMed Journal of Business*, 8(3), Article 3. <https://doi.org/10.1108/EMJB-05-2013-0025>

Yeşilçelebi, G. (2020). Türkiye'de faaliyet gösteren bağımsız denetim kuruluşlarının sürdürülebilirlik açıklamaları:

Sürdürülebilirlik raporlarının içerik analizi. Gümüşhane Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Elektronik Dergisi, 11, 229-244.

KURUMSAL SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK RAPORLAMASI

